

SATTUMALTA SUOMESSA:

Tutkimus saksalaisten siirtolaisten sopeutumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin

Hanna Hulkkonen

Sosiologian pro gradu -tutkielma

Kevät 1997

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

SATTUMALTA SUOMESSA:

Tutkimus saksalaisten siirtolaisten sopeutumisesta suomalaisen yhteiskuntaan ja kulttuuriin

Hanna Hulkkonen

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Pro gradu -tutkielma, 86 s
Sosiologia
Kevät 1997

Tiivistelmä

Tämän kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, kuinka saksalaiset siirtolaiset ovat sopeutuneet Suomeen ja millainen suhde heillä on alkuperäänsä. Tutkimusta varten on haastateltu yhteensä 12 Suomessa asuvaa saksalaista miestä ja naista. Saksalaisten sopeutumista tarkastellaan elämän eri alueilla esiintyvien siirtolaisten sopeutumista estävien ja edistävien tekijöiden avulla.

Saksalaisten siirtolaisten sopeutumisen taso vastaa akkulturaatioteorian integraatiotasoa. Saksalaiset siirtolaiset osallistuvat ongelmitta valtakulttuurin yhteiskuntaelämään samanaikaisesti säilyttäen jotakin etnisestä perinteestään. Saksalaiset ovat löytäneet paikkansa niin työelämässä kuin yksityisellä saralla: sosio-ekonominen status on pysynyt samana tai kohonnut siirtolaisuuden aikana, aviopuoliso on valtaväestön keskuudesta ja suomalaisiin on kontakteja. Saksalaisten sopeutumista ovat kuitenkin hidastaneet kulttuuriset erot, kuten tapa- ja arvokysymykset. Tällaisia hidastavia tekijöitä ovat erilaiset käsitykset naisen roolista ja perheestä, perheen ja yksityisyyden kunnioittamisesta ja erilaisista kanssakäymistä ohjaavista säännöistä.

Saksalaiset eivät hae ryhmänä asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa, vaan saksalaiset ovat enemmän yksilömuuttajia. Samanaikaisesti saksalaiset eivät koe suoranaista syrjintää, vaikkakin suomalaiset yhdistävät saksalaisiin helposti toisen maailmansodan tapahtumien värittämiä käsityksiä saksalaisuudesta. Suomessa asuvat saksalaiset eivät täytä kovin hyvin etniselle ryhmälle annettuja määritelmiä. Saksalaisten kohdalla voidaan puhua etnisestä kategoriasta, sillä saksalaisilla ei ole sellaista organisaatiota, joka toimisi vähemmistön etujärjestönä. Saksalaisten suhdetta toisiinsa ja entiseen kotimaahansa rasittavat toisen maailmansodan tapahtumat. Saksalaisilla ei ole vahvaa kansallista identiteettiä, sen sijaan kulttuuri-identiteetti on vahva. Saksalaisten etninen identiteetti vastaa symbolista identiteettiä, jossa etnisestä identiteetistä toteutetaan vain joitakin osia. Kulttuurista ylläpidetään ennen kaikkea kieltä, juhlaperinteitä, tapoja ja arvoja.

Avainsanat: akkulturaatio, etninen identiteetti, etninen ryhmä, integraatio, suomensaksalaiset

SISÄLTÖ

I JOHDANTO	1
II MITEN TUTKIA SIIRTOLAISIA	5
2.1. TUTKIMUSKOHTEENA SAKSALAISTEN SOPEUTUMINEN	5
2.2. SIIRTOLAISET, AKKULTURAATIO JA ETNISYYS	6
2.2.1. Akkulturaation käsite	7
2.2.2. Akkulturaatiomalleja	8
2.2.3. Gordonin assimilaatiomalli	11
2.2.4. Akkulturaatioon vaikuttavat tekijät	12
2.2.5. Sopeutuminen ja etnisyys	16
Etninen ryhmä	17
Etninen identiteetti	19
III SAKSALAISTEN HAASTATTELUT AINEISTONA	23
3.1. SUOMENSAKSALAISET TILASTOJEN VALOSSA	23
3.2. AINEISTON KERUU	25
3.3. TUTKIMUKSEEN OSALLISTUNEET SAKSALAISET	28
IV SAKSALAINEN SIIRTOLAINEN SUOMESSA	30
4.1. SIIRTOLAISUUDEN SYYT	30
4.1.1. Ammatti ja työpaikka	30
4.1.2. Parisuhde	31
4.1.3. Seikkailunhalu ja uudet kokemukset	32
4.2. KOHTI PYSYVÄÄ SIIRTOLAISUUTTA	33
4.2.1. Avioliitto	33
4.2.2. Ammatilliset syyt ja taloudelliset tekijät	33
4.2.3. Paluun mahdollisuus	34
4.2.4. Siirtolaisten Suomi-tuntemus	35

4.3. SOPEUTUMINEN ERI ELÄMÄN ALUEILLA	37
4.3.1. Avioliitto suomalaisen kanssa	38
4.3.2. Rakenteellinen sopeutuminen	38
Sisäänpääsy työelämään	39
Suomalaiset ystävät ja tuttavat	41
Suomalaisten suhtautuminen saksalaisiin	43
4.3.3. Kulttuurinen sopeutuminen	45
Suomen kieli	46
Käsityksiä perheestä ja naisen roolista	48
Perheen ja yksityisyyden kunnioittaminen	53
Sosiaalista kanssakäymistä ohjaavat säännöt	54
4.4. SAKSALAISTEN SUHDE ETNISEEN RYHMÄÄN JA SAKSALAISUUTEEN	57
4.4.1. Epäviralliset kontaktit Suomessa asuviin saksalaisiin	58
4.4.2. Järjestäytynyt toiminta	60
Ystävyysseura-toiminta	60
Saksalainen seurakunta	63
4.4.3. Kontaktit Saksassa asuviin sukulaisiin ja ystäviin	64
4.4.4. Saksan tapahtumien seuraaminen	66
4.4.5. Saksalainen kulttuuriperinne	67
Saksan kieli	67
Juhlapyhiin liittyvät perinteet	69
4.4.6. Suhde kansalliseen alkuperään	70

V JOHTOPÄÄTÖKSET	75
------------------	----

LÄHTEET

I JOHDANTO

Tämän tutkimuksen aiheena ovat Suomessa asuvat saksalaiset. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten saksalaiset ovat sopeutuneet Suomeen, ja millainen on heidän suhteensa omaan etniseen alkuperäänsä ja toisaalta myös suomalaisuuteen. Sysäyksen tälle tutkimukselle on antanut Outi Tuomi-Nikulan Saksassa asuvista suomalaisnaisista tekemä tutkimus. Itse innostuin aiheesta, koska olen pitkään ollut kiinnostunut saksan kielestä ja saksalaisesta kulttuurista. Saksalaiseen kulttuuriin ja arkielämään minulla oli mahdollisuus tutustua talvella 1990, jolloin olin au-pairina saksalais-suomalaisessa perheessä silloisessa Länsi-Saksassa Hessenin osavaltiossa.

Saksassa viettämäni aikaa ei voi verrata todelliseen siirtolaisuuteen, jossa jätetään oma kotimaa tarkoituksena elää kenties pitempäänkin uudessa maassa ja kulttuurissa, sillä asuin Saksassa kuitenkin lyhyen ajan. Tuona aikana sain kuitenkin mielestäni jonkinlaisen käsityksen siitä, mitä on asua vieraassa kulttuurissa vieraiden ihmisten keskuudessa. Vaikkakin kysymyksessä on toinen länsimainen kulttuuri ja itselleni aikaisemmista vierailuista tuttu, huomasin törmääväni joka päivä asioihin, jotka kummastuttivat, ihmetyttivät, naurattivat ja itkettivät - enemmän kuin olisin ikinä uskonutkaan lähtiessäni Saksaan.

Saksassa ollessani löysin itseni usein tilanteista, joissa oppimani normit ja tavat eivät toimineetkaan ja joissa oma arvomaailmani kyseenalaistettiin. Hämmästykselläni ei ollut rajoja esimerkiksi tilanteissa, jossa nuori saksalainen aviopari keskusteli miesten ja naisten rooleista. Miehen käsityksen mukaan vaimon tulisi huolehtia kodista ja ruuanlaitosta ja lopettaa juuri aloittamansa opinnot iltalukiassa, koska kotityöt kärsivät niistä. Osallistuin keskusteluun toteamalla, kuinka tärkeää koulutus olisi myös naiselle. Kommenttini perusteella leimauduin heti feministiksi. Itse ihmetteli, mihin takapajulaan olin tullut. Olinhan tottunut suomalaisena siihen, että naisen koulunkäynti ja ammatin hankkiminen ovat yhtä luonnollisia ja arvostettuja kuin miehen. Kysymyksessä saattoi tietysti olla ääriesimerkki, mutta mielestäni tapahtuma kertoo jotakin suomalaisen ja saksalaisen kulttuurin välisistä eroista.

Vastaavia tilanteita oli paljon. Toisena esimerkkinä voisi mainita erot teittely- ja sinuttelutavoissa. Eräs vieras saksalainen sinutteli minua, koska hän oletti minun olevan alle 18-vuotias. Kun jossa-

kin vaiheessa keskustelua tuli ilmi, että olin kyseisellä hetkellä jo täysi-ikäinen, keskustelukump-panini pyyteli kovasti anteeksi sinutteluaan. Itse olin jälleen ihmeissäni - en siitä sinuttelusta, joka minusta oli aivan luontevaa, vaan niistä anteeksipyyntöjen määrästä, joka tilannetta seurasi ja joista minä taas suomalaisena vaivauduin. Kuten esimerkeistä käy ilmi, kysymyksessä eivät ole mitkään järjestyttävät erot kulttuurien välillä, mutta kuitenkin sellaiset, joihin törmää jatkuvasti jokapäiväisessä elämässä ja joihin on väistämättä jollakin tavalla otettava kantaa. Omien kokemusteni perusteella olenkin kiinnostunut siitä, kuinka saksalaisesta kulttuuritaustasta lähtöisin olevat siirtolaiset kokevat Suomessa asumisen.

Suomessa asuvat saksalaiset ovat mielenkiintoinen tutkimuksen kohde myös sen vuoksi, että he muodostavat yhden vanhimmista etnisistä vähemmistöistä, joita Suomessa on ollut. Suomi oli ennen toista maailmansotaa ja erityisesti viime vuosisadan vaihteessa kulttuuri- ja kielipohjaltaan nykyistä monipuolisempi, jos mittarina pidetään Suomessa puhuttuja kieliä. Ulkomaalaisia oli paljon elinkeinoelämän eri alueilla, taiteessa ja arkkitehtuurissa (Komiteamietintö 1994:5, 26). Tuona aikana venäläiset, norjalaiset ja saksalaiset muodostivat merkittävimmät etniset ja kielelliset vähemmistöt Suomessa. Varsinkin 1800-luvulla Suomeen tuli useita saksalaisia kauppiaita Suomen ja Saksan välisten kiinteiden kauppasuhteiden myötä. Suomella oli myös merkittävä asema välisatamana saksalaisten käydessä kauppaa Venäjän kanssa. Satamakaupungeissa Turussa ja Helsingissä vaikuttikin merkittävä saksalaisvähemmistö, joka muodostui lähinnä saksalaisista kauppiaista ja näiden perheistä. Näiden kauppiassukujen jälkeläisiä elää yhä Suomessa. Heidän katsotaan kuitenkin samastuneen pitkälle matalamman kielimuurin yli suomenruotsalaiseen väestöön (Komiteamietintö 1994:5, 27, Schweitzer 1991, 2-5, Hietala 1986, 181).

Kiinteiden kauppasuhteiden lisäksi Suomen ja Saksan välillä on ollut monenlaista kulttuurista vuorovaikutusta. Saksan ja Suomen välisiin kulttuurisuhteisiin ovat vaikuttaneet luterilaisen kirkon kontaktit, opinkäynnit ja koululaitos sekä saksan kielen asema. Varsinkin akateemiset-kulttuuriset suhteet Saksaan ovat olleet kiinteät. Helsingin yliopiston vuosina 1917-1939 käyttämistä 170 asiantuntijasta lähes kolmannes oli saksalaisia. Samana ajanjaksona puolet ulkomaalaisista luennoitsijoista oli saksalaisia. (Hietala 1986, 178, 182.)

Historiallisen taustan lisäksi saksalaiset ovat mielenkiintoinen ryhmä sen vuoksi, että he eivät oletettavasti kuulu syrjittyihin vähemmistöihin. Siirtolaisuus ymmärretään yleensä työvoiman muut-

toliikkeenä ja varsinkin viime vuosikymmenien aikana sellaisen työvoiman, joka tekee epämiellyttävät työt. Esimerkkejä tällaisesta muuttoliikkeestä ovat Etelä-Euroopasta Saksaan ja Ruotsiin suuntautuneet muuttoliikkeet. Myös Ruotsiin muuttaneiden suomalaisten voidaan katsoa kuuluneen edellisen kaltaiseen muuttoliikkeeseen, sillä he joutuvat tekemään enemmän työtä päästäkseen samoihin tuloihin kuin ruotsalaiset ja samalla esimerkiksi heidän terveydentilansa on huonompi. Kysymys on siis usein hierarkisesta kulttuurisesta työnjaosta ja siirtolaisten alhaisemmasta sosiaalisesta asemasta, jotka ovat tyypillisiä pitkään maassa asuneille ryhmille (Allardt & Starck 1981 87-91). Suomessa asuvat saksalaiset eivät oletettavasti koe edellisen kaltaisia sosio-ekonomisia esteitä uudessa ympäristössään, eivätkä siten ole ilmeisen syrjinnän kohteena. Samanlaisessa asemassa ovat esimerkiksi Sveitsissä asuvat suomalaiset. Dobler-Mikolan mukaan tämän ryhmän ongelmat ovat eurooppalaisessa siirtolaisuustutkimuksessa jääneet rakenteellisen syrjinnän tutkimisen varjoon (Dobler-Mikola 1988, 8).

Maahamme saapuu jatkuvasti pakolaisten lisäksi siirtolaisia, jotka ovat päätyneet Suomeen mitä erilaisimmista syistä. Suomeen muuton syynä on usein avioliitto ja toisinaan myös työ. Suurin osa Suomessa asuvista ulkomaalaisista onkin tullut joko Suomen lähialueilta kuten Ruotsista ja entisen Neuvostoliiton alueelta tai muista länsimaisista kulttuureista. Vaikuttaa siltä, että kulttuurisesti lähellä olevia ryhmiä ei ole nähty tarpeelliseksi tutkia. Suomessa on siis seurattu tyypillistä eurooppalaista siirtolaisuustutkimusta. Samankaltainen suuntaus on ollut muissakin Pohjoismaissa. Esimerkiksi ruotsalainen siirtolaisuustutkimus on keskittynyt näkyvien vähemmistöjen ja sellaisten vähemmistöjen tutkimiseen, joilla on ongelmia. Niin Ruotsissa kuin Suomessakin menestyneiden vähemmistöjen tutkiminen on ollut vähäistä. Brady puhuu ruotsalaisten kohdalla eliittiryhmistä, siis sellaisista vähemmistöryhmistä, jotka tulevat muista kehittyneistä teollisuusmaista, ja joiden jäsenet saattavat pärjätä uudessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa valtaväestöä paremmin. Hän pitääkin tätä uutena tärkeänä siirtolaisuustutkimuksen alueena (Brady 1990, 5). Niin sanottujen menestyneiden siirtolaisryhmien tutkiminen laajentaa varmasti tietoa siitä, millaisia siirtolaisia vastaanottavat länsimaiset kulttuurit ovat.

Toisesta länsimaisesta kulttuurista lähtöisin olevan siirtolaisen ei siis uskota kohtaavan syrjintää uudessa asuinmaassaan, jos mailla on suhteellisen samanlainen kulttuuritausta. Saksalaisten kohdalla mietityttämään jää kuitenkin Saksan historian merkitys. Voisiko olla, että saksalaiset kokevat jonkinlaista syrjintää kansakuntaan liittyvän traagisen historiansa vuoksi. Elävätkö stereotyyppiset

käsitykset saksalaisista niin voimakkaina, että ne voisivat vaikuttaa suomalaisten suhtautumiseen saksalaisia kohtaan?

Yleisesti ottaen Suomessa asuvia siirtolaisia ja heidän sopeutumistaan on tutkittu melko vähän. Suomessa tehty siirtolaisuustutkimus on kohdistunut lähinnä ulkomailla asuviin suomalaisryhmiin tai Suomessa asuviin pakolaisiin ja heidän sopeutumiseensa (Domander 1993). Suomessa asuvien siirtolaisten ja maahanmuuttajien laajempi tutkiminen on kuitenkin entistä tärkeämpää, sillä ulkomaalaisten määrä Suomessa kasvaa jatkuvasti, vaikkakin ulkomaalaisten osuus väestöstä on yhä EU-maiden pienimpiä. Esimerkiksi vuonna 1994 Suomessa asui 62 012 ulkomaan kansalaista ja 100 415 henkilöä, joiden syntymämaa oli muu kuin Suomi. Määrät ovat kansainvälisesti katsoen vähäisiä, mutta 1980-luvulla alkanut ulkomaalaisten määrän vuosittainen hidas kasvu merkitsee kuitenkin uusien kulttuurien ja niiden edustajien tulemistä pysyvästi Suomeen. (Tilastokeskus 1996, 7, Jaakkola 1991, 19.)

II MITEN TUTKIA SIIRTOLAISIA

2.1. TUTKIMUSKOHTENA SAKSALAISTEN SOPEUTUMINEN

Tutkimuksen tarkoituksena on saada mahdollisimman moniulotteinen käsitys siitä, millaisessa todellisuudessa Suomeen siirtolaisena tulleet saksalaiset elävät. Tutkimusongelmia tulee näin olemaan kaksi. Ensinnäkin tarkastelen sitä, miten saksalaiset ovat sopeutuneet Suomeen. Keskeiseksi teemaksi nousevat saksalaisten kokemukset omasta siirtolaisuudestaan ja vieraassa kulttuurissa elämisestä sekä omat käsityksensä sopeutumisestaan. Ensimmäiseen ongelmaan liittyvät seuraavat kysymykset: Miten saksalaiset suhtautuvat suomalaisen kulttuurin erityispiirteisiin? Onko olemassa kulttuurisia esteitä, jotka vaikuttavat Suomessa viihtymiseen? Millaisena siirtolaisia vastaanottavana kulttuurina ja yhteiskuntana Suomi näyttäytyy saksalaisten silmin?

Toisena ongelmana on saksalaisten suhde omaan alkuperäänsä. Voidaan kysyä, miten saksalaiset kokevat oman etnisen alkuperänsä ja kansallisen identiteettinsä. Toisesta ongelmasta syntyvät seuraavat kysymykset: Minkäläinen etninen identiteetti Suomessa asuvilla saksalaisilla on? Onko Suomessa asuvilta saksalaisilta löydettävissä yhtenäinen etninen identiteetti sitä taustaa vasten, että saksalaisilla on esitetty olevan vahva yksilökohtainen itsetunto ja identiteetti, mutta heikko kansallinen identiteetti. Onko tämä todettavissa Suomessa asuvien saksalaisten kohdalla?

Suomensaksalaisten etnisen identiteetin tekevät mielenkiintoiseksi erilaiset viittaukset saksalaisten huonosta kansallisesta itsetunnosta ja vahvasta henkilökohtaisesta itsetunnosta. Kansallisen itsetunnon heikkous juontaa juurensa saksalaisen kansakunnan värikkästä, hajanaisesta ja ristiriitaisesta historiasta (Vierhaus 1985, 11-22). Saksan sotaista historia ja sotien jälkeinen miehitysaika sekä kansakunnan jako kahteen valtioon ovat heikentäneet kansallista itsetuntoa. Historian tutkijoiden mukaan varsinkin sodan jälkeiset sukupolvet ovat halunneet unohtaa menneisyytensä ja ovat suuntautuneet vain tulevaisuuteen. Tämä oman maan historian "unohtaminen" koetaan ongelmaksi pyrittäessä ylläpitämään positiivista kansallista identiteettiä (Carsten, 1983, 7-9; Lamers 1983, 21-60). Tätä taustaa vasten herää kysymys, mihin ryhmään tai kansaan suomensaksalaiset samastuvat ja toisaalta mihin haluaisivat samastua. Kysymys suomensaksalaisten kollektiivisesta identiteetistä on myös tarpeellinen. Jos tällainen yhteinen etninen identiteetti on olemassa, mihin se perustuu?

Onhan mahdollista, että suomensaksalaiset hakevat samastumiskohteensa muista sosiaalisista ryhmistä, kansallisuuskysymysten ollessa toissijaisia?

Sekä sopeutumiseen että oman kansallisen tai etnisen identiteetin kysymykseen liittyy läheisesti myös etnisen ryhmän merkitys. Tällöin voidaankin kysyä, millaisia etnisen ryhmän ominaispiirteitä saksalaisilla on? Millainen on etnisen ryhmän merkitys siirtolaisille, jotka ovat lähtöisin länsimaisesta kulttuurista, jota myös vastaanottajamaa edustaa ja joihin ei oletettavasti kohdistu suoranaista sosiaalista alistamista ja riistoa? Tarvitaanko etnistä ryhmää kiinteyden ylläpitäjänä ja puskurina uuteen kulttuuriin?

Lisäksi tarkoituksena on tarkastella kriittisesti etnisiin suhteisiin ja akkulturaatioon liittyviä teoriaperinteitä ja pohtia, kuinka mielekästä on soveltaa näitä teorioita Suomessa asuvien saksalaisten kaltaisiin "menestyneisiin" siirtolaisryhmiin.

2.2. SIIRTOLAISET, AKKULTURAATIO JA ETNISYYS

Tämän tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostavat akkulturaatioteoriat ja etnisyyteen liittyvät teoriat. Etnisyyteen ja siirtolaisten sopeutumiseen liittyvä tutkimus- ja teoriaperinne on kovin hajanaista ja osin ristiriitaistakin. Sekä etnisyyttä että akkulturaatiota voidaan tarkastella hyvin erilaisista perspektiiveistä kuten myöhemmin huomataan. Oman jännitteensä tutkimusaiheelle luovat eri tieteenalojen jossain määrin toisistaan eroavat käsitykset. Tutkimusalueeseen liittyikin paljon termejä, joiden keskeisestä sisällöstä ei olla yksimielisiä. Esimerkiksi etnisyyden käsitteelle on annettu erilaisia sisältöjä eri aikoina ja eri tieteenaloilla. Käsitteen juuret ovat kuitenkin antropologiassa ja kansantieteessä. Etnisyyden ongelmaan ovat yrittäneet löytää ratkaisua niin sosiologit kuin antropologit. Yhtämieltä ollaan kuitenkin siitä, että etnisyydestä ja akkulturaatiosta on mielekästä puhua sellaisissa yhteyksissä, joissa erilaista rodullista, kulttuurista tai kielellistä alkuperää olevat ryhmät ovat sosiaalisessa kanssakäymisessä keskenään.

Seuraavassa aionkin selvittää tutkimusasetelmani kannalta olennaisia käsitteitä ja teorioita, niiden erilaisia merkityksiä sekä käsitteiden ja teorioiden suhdetta omaan tutkimustehtävääni.

2.2.1. Akkulturaatio-käsite

Nykyisessä siirtolaisuustutkimuksessa tarkastellaan sopeutumista ja etnisiä suhteita akkulturaatio-käsitteen avulla. Akkulturaatio-käsite on lähtöisin sosiaaliantropologiasta. Redfield, Linton ja Herskovits määrittivät jo vuonna 1936 akkulturaation ilmiöksi, joka seuraa kahden kulttuuriryhmän kohtaamisesta. Kohtaamisessa joko toinen tai molemmat kulttuurit muuttuvat väistämättä. (Tuomi-Nikula 1989, 10-14.) Tätä klassista määritelmää ovat seuranneet useat hieman toisistaan poikkeavat määritelmät. Akkulturaatio-termiin onkin liittynyt alusta asti käsitteellistä hajaannusta ja epätäsmällisyyttä.

Varsinkin akkulturaation ja assimilaation suhteesta on esiintynyt epäselvyyttä. Assimilaatiolla tarkoitetaan yleensä etnisen ryhmän täydellistä sulautumista enemmistöryhmään. Joidenkin teorioiden mukaan akkulturaatio ja assimilaatio kuvaisivat samaa ilmiötä ja niitä onkin pidetty toistensa synonyymeinä. Tällöin assimilaatiolla on tarkoitettu lähinnä kulttuurista sopeutumista (Liebkind 1988, 48-50, Bash 1979, 93). Assimilaatio ja akkulturaatio ovat eronneet toisistaan vain siinä, että akkulturaatio on käsitetty valtakulttuurin muodolliseen käyttäytymiseen liittyvien kulttuuristen tapojen omaksumisena, kun taas assimilaatiota on enemmän käytetty osoittamaan laajempaa omistautumista valtaväestön kulttuuriin (Bash 1979, 93).

Sen lisäksi, että akkulturaatiota ja assimilaatiota on pidetty samana ilmiönä, sulautuminen on nähty akkulturaation väistämättömänä päätepisteenä. Liebkindin mukaan akkulturaatio ja sulautuminen edustavat kuitenkin kahta eri prosessia ja näin ollen sulautuminen ei ole akkulturaation automaattinen seurausilmiö. Akkulturaatio ja assimilaatio ovat molemmat dynaamisia prosesseja: ne on käsiteltävissä sekä yksilö- että ryhmätasolla ja ne edellyttävät ryhmien välistä välitöntä kosketusta. Ne eroavat kuitenkin joissakin suhteissa. Akkulturaatio ei esimerkiksi edellytä arvojen muuttumista

eikä viiteryhmän vaihtoa, joita taas assimilaatio edellyttää. Lisäksi akkulturaatio ei edellytä toisen ryhmän hyväksymistä. (Liebkind 1988, 48-50.)

Klassisen määritelmän mukaisesti akkulturaatioissa joko toinen tai molemmat kulttuurit muuttuvat. Yhtenä ongelmana onkin ollut akkulturaatio-prosessin suunta. Tutkijat ja teoreetikot eivät ole olleet yksimielisiä siitä, muuttuuko vain vähemmistön kulttuuri vai voiko myös valtakulttuuri muuttua kontaktissa (Tuomi-Nikula 1989, 11). Yleisimmin on kuitenkin esitetty, että akkulturaatio olisi yksisuuntainen ilmiö. Tällöin siis vain toinen kulttuuri muuttuu. Useimmiten juuri vähemmistökulttuuri joutuu väistymään, sillä valtakulttuuri on yleensä vahvempi. Tällainen toispuolinen kulttuurinvaihto ilmentää siten samalla myös yhteiskunnassa vallitsevia ryhmien välisiä valtasuhteita. (Liebkind 1988, 48-49, Berry 1980, 10.)

2.2.2 Akkulturaatiomalleja

Tässä tutkimuksessa saksalaisten sopeutumisen tarkastelussa käytän John W. Berryn akkulturaatiomallia. Berry lähtee myös oletuksesta, että akkulturaatio edellyttää vähintään kahden itsenäisen kulttuuriryhmän kohtaamista. Näin ollen ensimmäinen ja välttämätön vaihe akkulturaatioissa on kulttuuriryhmien välinen ensikäden kosketus. Toisen kulttuureista on muututtava tämän kontaktin seurauksena. Kontaktissa toinen ryhmä on yleensä vahvempi ja tästä seuraa, että kohtaminen saa helposti konfliktin luonteen. Konflikti ei ole väistämätön, mutta koska ryhmät eivät luovu helposti oman kulttuurin arvostetuista piirteistä, konflikti on todennäköinen. Konfliktia seuraa lopulta mukautuminen, jolloin konfliktia ei enää esiinny. (Berry 1980, 10-15.)

Sen lisäksi, että akkulturaatiolla on tietty suunta, se on myös kaksitasoinen ilmiö. Akkulturaatiota voidaan tarkastella sekä yksilötason että ryhmätason ilmiönä. Esimerkiksi edelliset vaiheet kontakti, konflikti ja mukautuminen ovat ilmiöitä, jotka ovat yhtä merkittäviä sekä yksilö- että ryhmätason analyyseissä. (Berry, 1980 10-15.)

Mukautumisessa on kysymys akkulturatiivisen konfliktin vähenemisestä. Berry on määritellyt yksilön ja ryhmän mukautumisen vaihtoehdot, jotka toimivat siis samalla konfliktia vähentävästi. Mukautumisen kolme mallia ovat sovittaminen, torjunta ja luopuminen. Ainoastaan ensimmäinen näistä on positiivinen suhteessa valtaryhmään. Sovittamisessa ryhmä pyrki muuttamaan kulttuuri- ja käyttäytymiseen liittyviä piirteitään enemmän valtaryhmän vastaavien ominaisuuksien kaltaiseksi välttääkseen konflikteja. Seurauksena on ryhmien homogenisoituminen ja lopulta vähemmistöryhmän assimiloituminen. Jos taas ryhmä reagoi torjumalla, tavoitteena on konfliktien poistaminen tai vähentäminen hyökkäämällä konfliktin lähettä vastaan. Torjunnan esimerkkeinä voivat olla alkuperäisryhmän poliittiset organisaatiot ja erilaiset aggression ilmaisut. Luopumisessa muutostilanteessa poistetaan kontaktialueelta, vetäydytään kontakteista tai muodostetaan yhteisöjä oman alkuperäisryhmän jäsenten kanssa. (Berry 1980, 10-15.)

Edellä esitetyt mukautumisen vaihtoehdot eivät kuitenkaan selitä Berryn mielestä riittävän kattavasti sopeutumisprosessia. Hän onkin laajentanut edellistä sen perusteella, pitävätkö ryhmät tai yksilöt tärkeänä säilyttää kulttuuri-identiteettinsä ja toisaalta haluavatko he positiivisen suhteen laajempaan hallitsevaan yhteiskuntaan. Tämän perusteella on löydettävissä kaksi positiivista akkulturaation vaihtoehtoa, jotka ovat assimilaatio ja integraatio. Assimilaatiossa ryhmä tai yksilö luopuu omasta kulttuuri-identiteetistään tai etnisestä identiteetistään sopeutuakseen ja tullakseen osaksi valtakulttuuria. Integraatiossa on myös suunta kohti laajempaa yhteiskuntaa kuitenkin niin, että omasta kulttuuritaustasta ja etnisestä ryhmästä ei luovuta, vaan niillä on yhä merkittävä asema yksilön tai ryhmän elämässä. Tässä vaihtoehdossa säilytetään siis oma kulttuuri-identiteetti ja samalla osallistutaan aktiivisesti laajemman yhteiskunnan toimintaan. (Berry 1980, 10-15.)

Tuomi-Nikula (1989, 14-16) toteaa integroituneesta siirtolaisesta seuraavaa: "Integroitunut siirtolainen osallistuu ongelmitta valtakulttuurin yhteiskunta- ja kulttuurielämään sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen, mutta samalla kokee kuuluvansa omaan etniseen ryhmäänsä tuntematta tästä dualisuudesta ristiriitoja. Hän on "mukautuva henkilö", joka hyväksyy valtakulttuurin, mutta pitää omaa etnistä kulttuuriaan sitä parempana. Niinpä myös hänen etninen lojaalisuutensa suuntautuu kahdelle, mutta kuitenkin niin, että esimerkiksi vapaa-ajanvietossa preferenssi on voimakkaampi alkuperäiskulttuurin suuntaan."

Negatiivisia akkulturaation tasoja ovat rejektio ja dekkulturaatio. Rejektio viittaa oma-aloitteisesti tapahtuvaan vetäytymiseen valtaväestön ja tämän edustaman yhteiskunnan vaikutuspiiristä. Tuomi-Nikula kutsuu edellisen kaltaista siirtolaista isoiloituneeksi. Isoiloitunut siirtolainen on vastakohta assimiloituneelle siirtolaiselle. Isoiloituneen siirtolaisen etninen lojaalisuus suuntautuu kokonaan oman etnisen taustan ja arvomaailman vaalimiseen ja pitämiseen mahdollisimman puhtaana. Siirtolainen on passiivinen ja hän saattaa suhtautua vihamielisesti valtakulttuuriin ja eristäytyä siitä tarkoituksellisesti. Hänellä on sosiaalisia suhteita vain oman ryhmän jäsenten kanssa ja hän ei välttämättä puhu valtakulttuurin kieltä. (Tuomi-Nikula 1989, 15.) Jos vähemmistöryhmän vetäytyminen on valtakulttuurin tai ympäröivän yhteiskunnan pakottamaa, voidaan puhua segregaatiosta. Myös segregaatiossa vähemmistö vetäytyy enemmistön kulttuurista ylläpitäen omaa kulttuuriaan, ei kuitenkaan vapaaehtoisesti vaan ympäröivän yhteiskunnan pakottamana. (Berry 1980, 10-15.)

Viimeisenä luonteeltaan negatiivisena vaihtoehtona on dekkulturaatio. Sitä luonnehtivat vetäytyminen laajemmasta yhteiskunnasta ja sellaiset tunteet kuin vieraantumisen, oman etnisen identiteetin menetys ja akkulturaatiivinen stressi. Dekkulturaatiossa ryhmällä ei ole enää kosketusta omaan traditionaaliseen kulttuuriinsa, eikä toisaalta ympäröivään yhteiskuntaan ja siinä vallitsevaan valtakulttuuriin. Jos ryhmä on itse valinnut tilanteen, mistä syystä hyvänsä, tällöin voidaan puhua marginalisoitumisesta. Marginalisoitumisessa ryhmä tai sen jäsen jättäytyy siis itse omasta tahdostaan sekä oman että uuden kulttuurin ulkopuolelle. (Berry 1980, 10-15.)

Edellä esitetyistä akkulturaation tasoista integraatiota on pidetty haluttuna ja tavoiteltuna vaiheena tai päätepisteenä. Monet maat ovatkin ottaneet ulkomaalaispolitiikkansa tavoitteeksi vähemmistöryhmien integroimisen yhteiskuntaan. Kun integraatio on valtaryhmän tavoitteena, se saattaa saada edellisestä määrittelystä poikkeavan luonteen. Esimerkiksi entisen Saksan Liittotasavallan virallisen ulkomaalaispolitiikan mukaan ulkomaalaiset vieraan passin omaavat henkilöt ovat maassa väliaikaisesti. Näin ollen liittotasavalta ei ollut ulkomaalaisia vastaanottava maa. Jos ulkomaalainen halusi jäädä maahan, oli hänen "integroiduttava" ts. sulauduttava kielellisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti saksalaiseen yhteiskuntaan. Tällaista täydellistä dominanssiin perustuvaa vaikutusta vähemmistöön kutsutaan ylhäältä päin johdetuksi akkulturaatioksi. Sen vastakohtana on demokraattinen akkulturaatio, joka perustuu ryhmien kulttuurierilaisuuden kunnioittamiseen ja on siten kulttuuripluralismin edellytys. (Tuomi-Nikula 1989, 11-12.)

Monissa suomalaisten akkulturoitumisesta vieraaseen maahan tehdyissä tutkimuksissa on päädytty siihen, että ryhmä on integroitunut kyseiseen kulttuuriin (kts. Dobler-Mikola 1988, Pennanen 1992). Akkulturaatiota ei nähdä jatkuvana prosessina vaan sen uskotaan pysähtyvän johonkin tiettyyn vaiheeseen. Integraatiota pidetään ihannemallina, ja sen saavuttanutta ryhmää pidetään onnistuneena akkulturaatiossaan. Kuten aikaisemmin on todettu, kysymyksessä on kuitenkin dynaaminen prosessi, joka ei pysähdy. Etnisen ryhmän ei kuitenkaan tarvitse päätyä johonkin tiettyyn akkulturaatiomuotoon, vaan muodot voivat vaihdella muuttuvan maailman mukana. Mikään kulttuuri ei ole stabiili. Lisäksi sopeutuminen voi vaihdella yksilöstä toiseen, ja aina ei välttämättä voida määrittää ryhmän yhteistä sopeutumismallia tai -prosessia. Varsinkin eri sukupolvien välillä on huomattu tätä vaihtelua.

2.2.3. Gordonin assimilaatiomalli

Edellä esitetyssä Berryn akkulturaatiomallissa assimilaatio nähdään yhtenä akkulturaation vaiheena tai tasona. Siirtolaisuustutkimuksen assimilaatio-koulukuntaa edustava Milton Gordon puolestaan näkee akkulturaation osana assimilaatioprosessia. Gordonin malli ei ole esittelyn arvoinen vain sen vuoksi, että se toimii yhtenä esimerkkinä siirtolaisten sopeutumista käsittelevän tutkimuksen ristiriitaisuudesta, vaan malli on ennen kaikkea tärkeä sen vuoksi, että se antaa työkalun siirtolaisten sopeutumisen monipuoliseen tarkasteluun. Mallin mukaan voidaan tarkastella esimerkiksi saksalaisten siirtolaisten sopeutumista elämän eri alueilla.

Gordon on tarkastellut amerikkalaista monikulttuurista yhteiskuntaa ja on tämän perusteella esittänyt assimilaation prosessina tai eri tasojen sarjana, joita ihmiset käyvät läpi sopeutuessaan ja sulautuessaan uuteen yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Gordonin assimilaatiomalli muodostuu seitsemästä tasosta. Ensimmäisenä hän mainitsee kulttuurisen assimilaation tai akkulturaation. Näin ollen hänen käsityksensä mukaan akkulturaatio on osa assimilaatioprosessia. Kulttuurisessa assimilaatiossa vähemmistöryhmän jäsenet omaksuvat valtaryhmän kielen, kulttuurin ja arvot. Kulttuurinen assimilaatio tai akkulturaatio tapahtuu aina ensimmäisenä ryhmien välisessä kontaktissa ja akkultu-

raatiota voi tapahtua, vaikka muita assimilaatiomallin tasoja ei olisi saavutettu. Tällainen ainoastaan akkulturaatiivinen assimilaatio voi jatkua epämääräisen ajan. (Gordon 1978, 166-180.)

Gordonin mallissa toisen tason muodostaa rakenteellinen assimilaatio, joka merkitsee sisäänpääsyä erilaisiin instituutioihin. Jos rakenteellinen assimilaatio ilmenee yhdessä akkulturaation kanssa tai sen jälkeen, tätä seuraavat väistämättä myös muut assimilaatiotasot. Esimerkiksi seuraava aviollinen assimilaation taso on vasta mahdollinen rakenteellisen assimilaation jälkeen. Aviollisella assimilaatiolla tarkoitetaan yksinkertaisesti vähemmistöryhmän jäsenten avioitumista valtaryhmän jäsenten kanssa. Identifioitumiseen liittyvä assimilaatio taas merkitsee yhteenkuuluvuuden tunteen muodostumista, mikä kohdistuu lähinnä valtaryhmään. (Gordon 1978, 166-180.)

Seuraavat tasot liittyvät valtaryhmän jäsenten asenteisiin ja käyttäytymiseen vähemmistöryhmän jäseniä kohtaan. Kysymys on sellaisesta assimilaatiosta, jonka seurauksena valtaryhmällä ei ole ennakkoluuloja vähemmistöryhmää kohtaan, eikä yhteiskunnassa esiinny minkäänlaista ryhmän jäsenyyteen perustuvaa syrjintää. Viimeisenä tasona Gordon mainitsee yhteiskunnallisen assimilaation, joka merkitsee arvo- ja valtakonfliktien puuttumista vähemmistö- ja valtaryhmien jäsenten välillä. Gordonin mukaan täydellinen assimilaatio on saavutettavissa näiden kaikkien tasojen kautta. Pelkkä kulttuurinen assimilaatio ei riitä. (Gordon 1978, 166-180.)

2.2.4. Akkulturaatioon vaikuttavat tekijät

Sopeutumisprosessiin ja akkulturaatioon vaikuttavat monet tekijät. Tekijät voivat olla joko sopeutumista estäviä tai edistäviä. Edellisten kohdalla voidaan puhua akkulturaatioesteistä ja jälkimmäisten kohdalla akkulturaatiota edistävästä tekijöistä. Jos yksilö tai ryhmä kohtaa jatkuvasti akkulturaatioesteitä, seurauksena saattaa olla desintegraatio, jolla tarkoitetaan ilmiötä, joka estää sopeutumisen vieraaseen ympäristöön. (Tuomi-Nikula 1989, 16.) Tällaisia desintegraatiota aiheuttavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi valtaväestön negatiivinen suhtautuminen vähemmistöryhmään tai täysin poikkeavat kulttuuriset piirteet, arvot ja moraalikäsitteet. Kiinnostavaa olisikin tietää, onko Suomessa joitakin sellaisia tekijöitä, jotka olisivat esteenä saksalaisten sopeutumiselle. Läh-

tökohtanahan kuitenkin on, että saksalaiset tulevat länsimaisesta kulttuurista. Voisi olettaa, että kulttuuriset kuilut eivät olisi kovin syviä näiden kulttuurisesti toisiaan suhteellisen lähellä olevien maiden välillä.

Useat tutkijat ovat todenneet, että on olemassa lähes universaaleja sopeutumiseen vaikuttavia tekijöitä. Tuomi-Nikula (1989, 16-17) kutsuu näitä tekijöitä akkulturaatioon vaikuttaviksi faktoreiksi. Samaa asiaa käsittelee myös Liebkind (1994, 32-33) määritellössään siirtolaisen henkisen hyvinvoinnin uhkia. Edellisten perusteella voidaan määritellä erilaisia siirtolaisten sopeutumiseen vaikuttavia tekijöitä. Tekijät voivat toimia joko sopeutumista edistävinä tai hidastavina ellei jopa estävinä.

Merkittävimpana tekijänä on yleisesti pidetty siirtolaisuuden syytä, sillä siirtolaiseksi lähtemiseen vaikuttaneet tekijät muodostavat perustan koko siirtolaisuusajalle. Siirtolaiset voidaan jakaa siirtolaisuuden syiden perusteella tavoite- ja pakkomuuttajiin. Tavoitemuuttajien katsotaan sopeutuvan paremmin tai ainakin heidän mahdollisuuksiaan sopeutumiseen pidetään parempina, koska he ovat päätyneet siirtolaisuuteen omasta tahdostaan. (Liebkind 1994, 32-33, Tuomi-Nikula 1989, 16-17).

Merkitystä on myös sillä, minkä ikäisenä yksilö muuttaa uuteen ja vieraaseen maahan. Eri ikäkausista sopeutumisen riskitekijöinä pidetään teini-ikää tai vanhuutta siirtolaisuuden alkaessa. Siirtolaisuusaika vaikuttaa myös omalta osaltaan sopeutumiseen. Yleensä oletetaan, että mitä pidempään on eletty vieraassa kulttuurissa sitä akkulturoituneempia yksilöt ovat. (Liebkind 1994, 32-33, Tuomi-Nikula 1989, 16-17). Tässä asiassa Ruotsissa asuvia amerikkalaisia tutkinut Brady (1990, 3) on kuitenkin eri mieltä. Hän on todennut, että merkityksellistä ei suinkaan ole asumisaika vaan oleskelun laatu ja kontaktit valtaryhmään. Ajalla on kuitenkin merkitystä siinä mielessä, että mitä pidempiaikaista oleskelu on sitä suuremmat mahdollisuudet yksilöllä on luoda kontakteja ja tätä kautta sopeutua paremmin.

Muita sopeutumiseen vaikuttavia tekijöitä tai faktoreita ovat valtakulttuurin kielen hallinta ja ryhmien välinen interetninen välimatka. Kielen hallitsemisella on erityisesti merkitystä siirtolaisuuden alkuvaiheessa. Yksilön on helpompi luoda kontakteja valtaväestön jäseniin, jos hän hallitsee kielen, ja samalla hän kykenee seuraamaan yhteiskunnan tapahtumia. Kykenemättömyys puhua vastaanottavan maan kieltä johtaa helposti eristäytymiseen ja ulkopuolisuuteen yhteiskunnassa.

Seurauksena voi olla akkulturaation rejektio tai jopa isoituminen. Interetninen välimatka puolestaan vaikuttaa sopeutumista helpottavasti, jos ryhmät ovat etnisesti toisiaan lähellä. Sopeutumista helpottavia tekijöitä ovat esimerkiksi vähemmistön ja valtaväestön sama ihonväri ja suhteellisen samanlainen arvomaailma. Mitä kauempana nämä ovat toisistaan sitä todennäköisemmin toisistaan poikkeavat ominaisuudet toimivat akkulturaatioesteinä. Seurauksena voi olla ystävällisen vastaanoton puuttuminen ympäröivän yhteiskunnan taholta. (Liebkind 1994, 32-33, Tuomi-Nikula 1989, 16-17).

Siirtolaisen alkuperämaan ja uuden asuinmaan välinen kulttuurimaantieteellinen välimatka eli kulttuuriekologinen etäisyys voi myös toimia akkulturaatioesteinä, jos näiden maiden ero on suuri. Samaan faktoriin liittyy monien tutkijoiden käsitys siitä, että kaupungeista muuttaneet henkilöt akkulturoituvat nopeammin kuin maaseudun asukkaat. (Tuomi-Nikula 1989, 16-17.)

Saksalaisten ja suomalaisten interetninen ja kulttuurimaantieteellinen välimatka ei ole kovin suuri. Siitä huolimatta jopa normaali suomalainen käyttäytyminen voi aiheuttaa sopeutumisvaikeuksia. Suomalaisista erityispiirteistä Liebkind mainitsee suomalaisen kulttuurin melko niukan sosiaalisen ilmaisuskaalan. Esimerkiksi naapureita ei aina tervehditä ja tutuille ei aina hymyillä iloisesti kadulla (Liebkind 1994, 33). Lisäksi esimerkiksi Suomessa ja Saksassa vallitseva erilainen sukupuolten välinen työnjako, toisin sanoen naisen asema yhteiskunnassa ja perheessä voi olla hankauskohta. Mielenkiintoista onkin, näkyykö tämä suomensaksalaisten perhe-elämässä ja suhtautumisessa esimerkiksi suomalaisen yhteiskunnan moniin perhe-elämää ja kasvatustehtävää tukeviin järjestelmiin. Voidaan myös kysyä, millaiseksi saksalainen mies kokee asemansa suomalaisessa perhe-elämässä, kun saksalaisille tyypillinen ehdottoman elättäjän asema ei ole niin vankka ja tarpeellinen kuin Saksassa ja toisaalta, miten Suomessa asuva saksalainen nainen kokee asemansa ainakin näennäisesti tasavertaisemmassa yhteiskunnassa.

Kulttuurimaantieteellisen välimatkan lisäksi sopeutumiseen vaikuttavat myös yhteiskunnallinen ja sosiaalinen asema. Jos sosiaalinen asema on alhainen, sopeutuminen voi olla vaikeampaa. Asemaan vaikuttaa maassa asuvien ulkomaalaisten määrä siten, että suurilla siirtolaisryhmillä näyttäisi olevan taipumus alempaan sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen asemaan kuin pienillä (Tuomi-Nikula 1989, 16-17). Ongelmia syntyy myös silloin, jos muuttajan henkilökohtainen sosio-ekonominen status laskee jyrkästi siitä, mitä se on ollut aikaisemmassa asuinmaassa (Liebkind 1994, 32).

Länsi-Euroopan maista Suomeen muuttaneet siirtolaiset ovat enimmäkseen ylempiä toimihenkilöitä (Jaakkola 1991, 76). Tämän perusteella voisi olettaa, että suomensaksalaiset ovat tuskin kokeneet sosio-ekonomisen statuksen jyrkkää laskua muuttaessaan Suomeen. Suomessa 1990-luvun alkupuolelta lähtien vallinnut lama on tietysti saattanut vaikuttaa myös saksalaisten sosioekonomiseen asemaan.

Viimeisenä tärkeänä faktorina Tuomi-Nikula mainitsee etnisen identiteetin. Etnisyysfaktoriin liittyy yksilön oma käsitys etnisyydestään. Etnistä identiteettiä ylläpidetään identiteettikanavien avulla. Identiteettikanavilla Tuomi-Nikula tarkoittaa sellaisia instituutioita, informaatiolähteitä, fyysisen kulttuurin elementtejä ja henkilöitä, jotka vahvistavat yksilön tietoisuutta omasta etnisestä identiteetistään. Jos identiteettikanavia ei ole tarjolla, on kysymys identiteettikynnyksestä. Yksilöstä riippumattomasta identiteettikynnyksestä on kysymys tilanteessa, jossa siirtolainen ei tunne muita oman ryhmän jäseniä tai esimerkiksi ei tiedä ulkomaalaisjärjestön olemassaolosta. Identiteettikynnys voi olla myös tahallinen, jolloin puhutaan aktiivisesta identiteettikynnyksestä. Se saattaa olla seurausta sosiaalisten siteiden katkeamisesta kotimaahan, jolloin tarve assimiloitumiseen uudessa ympäristössä kasvaa. (Tuomi-Nikula, 17-18.) Liebkind näkee saman asian eristyneisyytenä muista, saman kulttuuritaustan omaavista henkilöistä (Liebkind 1994, 32).

Oman etnisen yhteisön tuella näyttäisi siis olevan sopeutumista edistävä ja siirtolaista suojaava vaikutus. Saksalaisten kohdalla on myös syytä selvittää, mitä oma etninen ryhmä on merkinnyt saksalaisille Suomeen tullessa. Onko ryhmä tarjonnut tukea sopeutumisprosessissa vai yritettiinkö pärjätä itse suomalaisten ystävien ja sukulaisten avulla?

Edellisten lisäksi siirtolaisen sopeutumista saattavat uhata mahdollinen ero muista perheenjäsenistä ja traumaattiset kokemukset tai maahantuloa edeltävä pitkäaikainen stressi (Liebkind 1994, 32).

Siirtolaisuutta ja heidän sopeutumistaan tarkastellaan usein siirtolaisten ongelmien kautta. Liebkind on kuitenkin korostanut, että siirtolaisten sopeutumista ei tulisi nähdä vain ongelmalasien läpi, sillä siirtolaisuudella voi olla myös positiivisia vaikutuksia. Siirtolaisten motivaatio pyrkiä eteenpäin on yleensä voimakas uudessa kotimaassa. Toiseen maahan muuttavilta ihmisiltä vaaditaan rohkeutta ja kunnianhimoa, sillä uusi maa ja sen kulttuuri saattavat olla vieraita. Ympäristö ja siinä elämää ohjaavat toimintasäännöt eivät olekaan enää tuttuja ja turvallisia. Joidenkin tutkijoi-

den mukaan tämä myös selittää, miksi monet siirtolaisryhmät ovat selviytyneet uudessa maassa jopa valtaväestöä paremmin. (Liebkind 1994, 34.)

2.2.5. Sopeutuminen ja etnisyys

Akkulturaation määritelmässä lähdetään siitä, että kahden eri kulttuurin jäsenet kohtaavat. Tämä tarkoittaa sitä, että näiden ryhmien jäsenillä voi olla hyvinkin erilaiset tavat ja perinteet, uskonnolliset käsitykset, moraalikäsitteet, arvot jne. Siirtolaisen muuttaessa uuteen vieraaseen maahan hän joutuu väistämättä tilanteeseen, jossa kahden eri kulttuurin jäsenet kohtaavat. Siirtolaiset ovat siis tietyn ryhmän jäseniä ja tätä ryhmää voidaan kutsua etniseksi ryhmäksi. Etnisyyden määritelmät ovat yhtä ristiriitaisia ja monisäikeisiä kuin yleensä siirtolaistutkimukseen liittyvät määritelmät.

Etnisyysteorioiden voidaan jakaa karkeasti kahteen koulukuntaan. Ensimmäisen koulukunnan muodostavat teoriat, joiden mukaan etnisyys on osa ihmisen perusluontoa. Tällaisia selitysmalleja ovat sosiobiologinen ja primordiaalinen teoria. Sosiobiologisen teorian mukaan etnisyys on luonnollinen osa geneettistä rakennettamme ja sen luonnollinen ilmentymä. Primordiaalinen teoria taas painottaa, että etnisyyden ilmentäminen vastaa inhimilliseen identiteetin tarpeeseen. Primordialismin selittää etnisyyttä irratioidena, syvästi koettuna yhteenkuuluvuuden tunteena omiin sukujuuriin, omaan kotimaahan tai uskontoon (Liebkind 1988, 46). Etnisyys on niin syvällä ihmisessä, että se ylittää kaikki muut ryhmämuodostelmat. Tämä tarve on luonteeltaan psykologinen ja ihmisillä on luonnostaan primordiaalinen tarve liittyä ryhmään (Thompson 1989, 11).

Toisen laajemman teoriaperinteen mukaan etnisyydessä ei ole mitään perittyä ja alkuperäistä, vaan erilaiset sosiaaliset tekijät ovat etnisyyden muodostumisessa kaikkein keskeisimpiä. Thompson kutsuukin näitä teorioita sosiaalisiksi etnisyysteorioiksi, koska ne selittävät etnistä käyttäytymistä enemmän sosiaalisilla kuin biologisilla voimilla. Tämän näkemyksen mukaan etniset ryhmät ovat tehtyjä, eivät synnynnäisiä. (Thompson 1989, 12-13.)

Etninen ryhmä

Etninen ryhmä ei muodostu pelkästään siitä, että samaa etnistä alkuperää olevat ihmiset elävät yhdessä jossakin toisessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Etnisen ryhmän olemassaolo edellyttää tiettyjen vaatimusten täytymistä. Perinteisen kansatieteellisen määritelmän mukaan etninen ryhmä on suurin piirtein omavarainen jatkuvuuden turvaamisessa. Ryhmän jäsenillä on yhteisiä arvoja ja normeja, jotka ilmenevät yhdenmukaisina ulkoisina kulttuuripiirteinä; ryhmä muodostaa oman kommunikaatio- ja vuorovaikutusverkoston ja ryhmän jäsenet samastuvat ryhmäänsä ja myös muut samastavat heidät tähän muista samantapaisista ryhmistä erottuvaan ryhmään. Kansatieteellinen määritelmä on saanut kritiikkiä osakseen (Barth 1969, 10-11). Uudemman määritelmän mukaan voidaan sanoa, että etninen ryhmä on joukko ihmisiä, joilla on joitakin kulttuurisia, kielellisiä tai rodullisia erikoispiirteitä, ja jotka polveutuvat tai kuvittelevat polveutuvansa ainakin osittain samoista alkulähteistä. Useimmat etnisen ryhmän jäsenet yleensä samastuvat ryhmäänsä ja tuntevat yhteenkuuluvuutta toisiinsa. (Allardt & Starck 1981, 21, Liebkind 1994, 239.) Oleellista on myös, että näitä erikoispiirteitä ei ilmene muilla ryhmillä, joiden kanssa ryhmä on tekemisissä (De Vos 1975, 9).

Määritelmän mukaisilla etnisten ryhmien kulttuurisilla, kielellisillä ja rodullisilla erityispiirteillä on sosiaalista merkitystä vasta sitten, kun joku antaa sille tällaisen merkityksen. Fredrik Barth on suhtautunut kriittisesti käsitykseen kulttuuripiirteiden merkittävydestä etnisen ryhmän määrittelyssä. Hän on todennut, että ryhmiä ei tee etnisiksi niiden kulttuurisisältö, vaan ryhmien väliset rajat. Koska nämä sosiaaliset rajat eivät ole pysyviä, ovat rajoja säilyttävät ja luovat prosessit tärkeitä etnisiä ryhmiä tutkittaessa. Nämä mekanismit toimivat muiden ja ryhmien itse tekemien luokittelujen avulla. Barthin mukaan etnisiä ryhmiä syntyy siellä, missä ihmiset käyttävät etnistä samastumistaan luokitellakseen itseään ja muita tarkoituksenaan ihmisten välisen vuorovaikutuksen sääntely. (Allardt & Starck 1981, 37, Barth 1969, 11-17.)

Samaan etniseen ryhmään voidaan kuulua monin eri perustein. Jotta voitaisiin kuitenkin puhua etnisestä ryhmästä, tulee enemmistön täyttää samoja ehtoja. Täytettäviä ehtoja ovat jo edellä mainitut itsetehty luokittelu, sukujuuret, erityiset kulttuuripiirteet ja sosiaalinen organisaatio, jota tarvitaan sekä ryhmän jäsenten keskinäistä että ulkopuolisten kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta

varten. Itsetehty luokittelu edellyttää halua kuulua johonkin ryhmään tai halua luokitella itsensä siihen. Koska eri ryhmien jäsenten välisellä vuorovaikutuksella on tietty rakenne tai se seuraa tiettyjä sääntöjä, etniset erikoispiirteet voivat säilyä huolimatta tiiviistäkin eri ryhmien välisestä vuorovaikutuksesta. (Allardt & Starck 1981, 38-40.) Etnisistä tunnusmerkeistä varsinkin kieltä on pidetty merkittävänä tehtäessä etnisiä erotteluja. Usein kuitenkin vain murto-osa vähemmistöjen jäsenistä puhuu ryhmän omaa kieltä. Kielen historiallista merkitystä korostetaan kuitenkin voimakkaasti. Ryhmän menneisyydellä on myös voimakas merkitys ja historiallisten juurten korostaminen onkin ollut ominaista 1970-luvulla tapahtuneelle etnisyyden elpymiselle. (Allardt & Starck 1981, 21-22, Isajiw 1990, 49.)

Tänä päivänä etnisestä ryhmästä puhutaan enemmän vähemmistöjen kuin hallitsevien kansallisuuksien yhteydessä. Tämä ei johdu ryhmien muodollisista tuntomerkeistä vaan paremminkin vaikiintuneesta puhetavasta. Etnistä elpymistä on tapahtunut juuri vähemmistöissä eikä enemmistöryhmissä. (Allardt & Starck 1981, 21.) Etnisyys liitetään siis useimmiten vähemmistöön, mutta ei valtaväestöön. Toisaalta siirtolainen on usein kuulunut kotimaassaan tai lähtömaassaan valtaväestöön, jolloin etnisyyden ilmentäminen sosiaalisessa mielessä ei ole tarpeellista tai toisin sanoen käyttäytymistä ja toimintatapoja ei leimata heti etnisiksi, vaan tulkitaan joksikin muuksi. Kun siirtolainen muuttaa uuteen maahan, hän onkin osa vähemmistöryhmää ja kaikki hänen oman kulttuurinsa mukainen toiminta yhdistetään etnisyyteen. Toisaalta valtaväestön vastaava toiminta tulkitaan jonkin toisen viitekehyksen avulla. Ilmiö voidaan näin tulkita esimerkiksi poliittiseksi tai luokkaan liittyväksi, mutta ei etniseksi. Myös siirtolaisen toiminta voi kuitenkin olla luonteeltaan poliittinen tai luokkaperustainen riippumatta siitä, mihin etniseen ryhmään henkilö kuuluu. (Thompson 1989, 9-12.) Suomensaksalaiset ovat myös olleet osa valtaväestöä asuessaan Saksassa. Nyt heidän asuessaan Suomessa voimme pitää heitä etnisenä ryhmänä määritelmien mukaisesti. Mutta tekeekö vähemmistönä oleminen toiminnasta automaattisesti etnisen? Jos saksalaiset vaativat lapsilleen enemmän saksan kielen opetusta, onko kysymyksessä automaattisesti etninen ilmiö varsinkin, jos saksalaiset eivät itse koe toimintaansa etnisenä vähemmistöryhmän toimintana.

Etninen identiteetti

Yksilöt liittyvät ja kuuluvat omassa arkielämässään moniin erilaisiin sosiaalisiin järjestelmiin ja ryhmiin. Tällaisia voivat olla esimerkiksi etninen ryhmä, työyhteisö tai vaikkapa kokonainen yhteiskunta. Yksilöt voivat liittyä tai tuntea yhteenkuuluvuutta näihin muodostelmiin erilailla ja eri voimakkuudella riippuen tilanteesta, jossa yksilö kulloisellakin hetkellä on. Kaikki tämä sisältyy termeihin identiteetti tai kuuluvuus. Identiteetillä on enemmän psykologinen merkitys kun taas kuulumisella tai ryhmäjäsenyydellä sosiologinen. (Bell 1975, 153.) Etnisessä identiteetissä on juuri kysymys yksilön liittämistä itsensä tiettyyn ryhmään. Yksilöt odottavat myös muiden järjestelmän jäsenten sijoittavan heidät kyseiseen ryhmään. Kysymys etnisestä identiteetistä liittyy sosiaalisesta identiteetistä käytyyn keskusteluun ja esimerkiksi sosiaalipsykologiassa etnistä identiteettiä on perinteisesti pidetty yhtenä sosiaalisen identiteetin muotona (Liebkind 1988, 38, Isajiw 1990, 35).

Etnisellä identiteetillä tarkoitetaan etnistä tietoisuutta, samastumista tiettyyn etniseen ryhmään. Voidaan puhua myös kulttuuri-identiteetistä, joka taas pitää sisällään kulttuuriryhmään kohdistuvan yhteenkuuluvuuden tunteen ja yhteisiin arvoihin, yhteiseen historiaan, kieleen ja perinteeseen perustuvan käyttäytymisen. Näitä eri identiteettejä on myös pidetty Liebkindin mukaan virheellisesti synonyymeinä (Liebkind 1994, 22). Edellisen perusteella voisi ymmärtää, että etninen identiteetti ei pidä välttämättä sisällään kulttuurisia erityispiirteitä. Liebkind kuitenkin korostaa, että kulttuuri on kollektiivisen etnisen identiteetin voimavara (Emt., 22).

Isajiw pitää myös kulttuuria tärkeänä, kun puhutaan etniseen yhteisöön samastumisesta sosiaalisena ilmiönä. Sosiaalisesti ilmiön tekevät samastumisen ulkoiset ilmenemismuodot eli objektiivinen ilmentäminen. Ulkoiset aspektit viittaavat sosiaalisiin ja kulttuurisiin käyttäytymismuotoihin kuten etnisen kielen puhumiseen ja etnisten traditioiden harjoittamiseen. Ulkoisiin Aspekteihin kuuluvat lisäksi osallistuminen etnisiin henkilökohtaisiin verkostoihin (perhe, ystävät), institutionaalisiin etnisiin organisaatioihin (kirkot, koulut, liikeyritykset, media), etnisiin vapaaehtoisjärjestöihin (kerhot, yhdistykset, nuorten järjestöt) ja etnisen organisaation toimintoihin (retket, konsertit, luennot, tanssit jne). (Isajiw 1990, 35-36.)

Etninen identiteetti voi olla hyvin erilaista riippuen ryhmän jäsenestä ja esimerkiksi siirtolaisen edustamasta sukupolvea. Kaikki eivät samasta itseään ryhmään samalla tavalla. Sen perusteella, mitä etninen alkuperä merkitsee vähemmistön jäsenelle ja millä perusteella ryhmään identifioituaan, on rakennettu erilaisia etnisen identifioitumisen muotoja. Esimerkiksi Isawij on jakanut etnisen identifioitumisen muodot rituaaliseen, ideologiseen, kapinalliseen ja uudelleen löydettyyn etnisyyteen. Rituaalisella etnisyydellä hän tarkoittaa sellaista identifioitumista, jossa koetaan tärkeäksi erilaisten etnisten traditioiden elvyttäminen tuntematta kuitenkaan syvempää kiintymystä etniseen ryhmään. Ideologinen etnisuus sen sijaan on rituaalisen etnisyyden vastakohta: jäsenet tuntevat yhteenkuuluvuutta millään tavoin sitä ilmaisematta. Negatiiviset mielikuvat omasta etnisestä ryhmästä ja siihen liittyen korkea tietoisuus omasta alkuperästä ovat luonteenomaisia kapinalliselle etnisyydelle. Etnisyyden uudelleen löytämisessä on kysymys alkuperäisryhmän positiivisesta kuvasta ja samalla etnisten traditioiden harjoittamisesta. (Isajiw 1990, 37-38.)

Edellä esitettyihin etnisen identifioitumisen muotoihin voidaan vielä lisätä symbolinen etnisuus, jota esimerkiksi Alba on käyttänyt kuvatessaan ennen kaikkea eurooppalaista alkuperää olevien valkoisten amerikkalaisten etnistä identiteettiä. Alban näkemyksen mukaan etnisuus ei ole näiden ryhmien keskuudessa mitenkään määräävä ja merkittävä asia. Etnistä identiteettiä ei ole kuitenkaan hylätty täysin, vaan omasta etnisestä perinnöstä toteutetaan joitakin osia, joilla on erityinen symbolinen arvo yksilölle. Tämä symbolinen identifioituminen etniseen ryhmään mahdollistaa sellaisen persoonallisen identiteetin rakentumisen, johon sisältyy myös jonkinlainen etninen tekijä. Etnisyyttä ei kuitenkaan ilmennetä osallistumalla etnisiin kulttuurisiin aktiviteetteihin, sillä symbolisen etnisyyden yleisiin ominaisuuksiin kuuluu halu säilyttää tunne etnisyydestä ilman syvää sitoutumista etnisiin sosiaalisiin siteisiin tai käyttäytymiseen. Etnistä symbolismia esiintyy ennen kaikkea integroituneiden yksilöiden ja ryhmien parissa. Tällöin suhteet etnisiin verkostoihin ja organisaatioihin eivät ole välttämättä niin tärkeät. Symbolinen etnisuus liittyykin enemmän symboliseen kulttuuriin kuin kulttuureihin sellaisenaan. Tämä näkyy etnisyydessä siinä, että kulttuuriset piirteet vähenevät yksilön elämässä ja vain tietyt muutamat symboliset sitoutumisen muodot, kuten esimerkiksi juhlapyyhiin liittyvät, säilyttävät asemansa. Symbolinen etnisuus ei aseta suuria vaatimuksia arkielämään vaan sitä ilmennetään yksityiselämässä vapaa-aikana. (Alba 1990, 27-30, 305-306.)

Eri yksilöt saattavat myös pitää itseään etnisen ryhmän jäsenenä eri perustein. Itsemäärittely voi perustua kielen hallitsemiseen, kansallisuuteen tai asuinmaahan. Kieli voi olla hyvin merkityksel-

linen kansallisen identiteetin symboli, vaikka etnisen ryhmän jäsenet eivät välttämättä omaa alkuperäistä kieltään hallitsisikaan. Kieli ei ole ainoa merkityksellinen tekijä, vaan tärkeää kulttuuriai-
nosta voi olla monenlaista. Esimerkiksi uskonnolla saattaa olla merkittävä rooli etnisessä identi-
fioitumisessa. Toiset taas voivat tuntea identifioitumisen pakkona osallistua etnisen ryhmän toi-
mintaan. Pohjoisamerikkalaisten kokemusten mukaan esimerkiksi asuinpaikka voidaan valita sen
perusteella, missä asuu oman ryhmän jäseniä. Näin syntyvät tiettyjen kansallisuuksien mukaiset
asuinalueet (Liebkind 1994, 23, Isajiw 1990, 10-11).

Sen lisäksi, että etnisen identifioitumisen perusta voi vaihdella yksilöstä toiseen, täytyy muistaa,
että monietnisessä kontekstissa etninen identiteetti ei ole ainoa mahdollinen identiteetti. Se on vain
yksi monien mahdollisten joukossa. Toisaalta yksilöllä voi olla kerrallaan useampia etnisiä identi-
teettejä. Uuteen yhteiskuntaan sopeutumisprosessissa toiset identiteetit saatetaan hylätä ja samalla
ottaa tilalle uusia. Identiteetit saattavat olla myös eri tasoisia. Esimerkiksi yksilö, joka identifioi
itsensä pienen sukulaisryhmän tai klaanin jäseneksi, saattaa pitää itseään myös laajemman etnisen
ryhmän, kansallisuuden tai rodun jäsenenä. (Horowitz 1975, 118.) Lisäksi siirtolaiset, varsinkin
toisen tai kolmannen polven siirtolaiset, voivat identifioitua sekä uuteen kotimaahansa että omaan
etniseen ryhmäänsä. Identiteettien ei tarvitse olla toisilleen vastakkaisia, vaan ne voivat täydentää
toisiaan ja toimia sosiaalisen elämän eri alueilla ja vastata erilaisiin tarpeisiin (Isajiw 1990, 35).

Useiden tutkijoiden näkemysten mukaan etnisessä identiteetissä on pohjimmiltaan kysymys valin-
nasta. Bell (1975, 171) ja Banton (1994, 1) edustavat näkemystä etnisyydestä yksilöiden strategi-
sena valintana. Ryhmä ja sen jäsenet valitsevat etnisyyden sosiaalisen ryhmän perustaksi tilanteesta
ja olosuhteista riippuen. Tällainen on tilanne esimerkiksi silloin, kun etniset ryhmät toimivat etu- ja
painostusryhminä. Epsteinin mukaan etnisen ryhmän tarjoamalla identifioitumismahdollisuudella on
paljon etuja verrattuna esimerkiksi luokkaperustaiseen identiteettiin monietnisessä yhteiskunnassa.
Omassa ryhmässä saa tukea ja ymmärrystä paremmin. Tällä tavoin etnisyyden toimii myös sosiaali-
sena luokittelijana. Etnisyys tarjoaa kategorioita, joiden avulla ihmiset strukturoivat ympäristöään
ja ohjaavat suhteitaan toisiinsa. Epsteinin mukaan tällaiset kategoriat ovat yksilön ulkopuolella
olevia, objektiivisia ja kollektiivisia representaatioita durkheimilaisessa mielessä. (Epstein 1978,
12.)

Bellin ja Bantonin käsitykset etnisyydestä edustavat rationaalisten valintojen teorioita. Kyseisiä teorioita etnisyyden tarkastelussa ovat kritisoineet Allardt ja Starck. Heidän näkemyksensä mukaan ongelma on, että rationaalisten valintojen teorioiden perusteella on vaikea käsitellä muita kuin puhtaasti taloudellisia ja aineellisia etuja. Etnisyydessä on kuitenkin kysymys ihmisten tarpeesta samastua etnisiin ryhmiin, koska ryhmät edustavat tuttuja malleja, tapoja ja symboleja. Etniset ryhmät antavat ihmisille juuret ja historian, jonka voi jakaa muiden kanssa. Tällaisia perusteita on hyvin vaikea käsitellä rationaalisten valintojen ja suurimman mahdollisen hyödyn saavuttamisen näkökulmasta. (Allardt & Starck 1981, 38.)

Eurooppalaista alkuperää olevien amerikkalaisten keskuudessa etnisessä identiteetissä on ensisijaisesti kysymys yksilön valinnasta. Kysymyksessä ovat jo kolmannen tai neljännen polven amerikaneurooppalaiset, joilla voi olla esi-isiä useammista etnisistä ryhmistä. Valinta näyttääkin olevan enemmän nuorempien sukupolvien kysymys, sillä he eivät välttämättä ole kokeneet voimakasta lapsuuden ajan sosialisatiota tietyn etnisen ryhmän jäseneksi. (Alba 1990, 303.) Suomessa asuvien saksalaisten kohdalla ryhmän valinta tuskin tulee kysymykseen tietoisena prosessina, sillä socialisaatio omaan alkuperäiskulttuuriin vaikuttaa heihin voimakkaasti. Korkeintaan voidaan tilanteesta riippuen valita, tuodaanko tilanteessa esille oma etninen alkuperä. He eivät kuitenkaan kykene valitsemaan pois omaa alkuperäänsä, vaikka ehkä haluaisivatkin. Saksalaisten jälkeläisillä tilanne on taas toinen, sillä he elävät tai ovat eläneet lapsuutensa perheessä, jonka perustana on etninen sekaavioliitto. Näin ollen heillä on ollut mahdollisuus valita useamman etnisen identiteetin välillä. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista paneutua toisen polven identiteetikysymykseen.

III SAKSALAISTEN HAASTATTELUT AINEISTONA

3.1. SUOMENSAKSAKSAKSA LAISET TILASTOJEN VALOSSA

Ennen tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston tarkastelua on syytä määritellä laajemmin, millaisesta ryhmästä on kysymys, kun puhutaan Suomessa asuvista saksalaisista siirtolaisista. Saksalaisten vähemmistöä tarkastellaan erilaisten tilastojen avulla.

Saksalaisia on asunut Suomessa jo pitkän aikaa, mutta saksalaisten vähemmistöstä on alettu puhua vasta 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta lähtien. Määrällisesti saksalaisia ei ollut kovin paljoa vuosisadan alkupuolella, mutta he muodostivat kuitenkin yhden suurimmista ulkomaalaisvähemmistöistä Suomessa. Saksalaisten asemasta yhtenä suurimmista vähemmistöistä kertoo esimerkiksi se, että 1800-luvun loppupuolella Suomen kansalaisuuden saaneista ulkomaalaisista lähes kolmannes oli saksalaisia. (Schweitzer 1991, 2-15, Komiteamietintö 1994:5, 27.)

Tänä päivänä saksalaiset ovat yhä yksi suurimmista Suomessa asuvista ulkomaalaisryhmistä. Esimerkiksi vuonna 1994 saksalaiset olivat seitsemänneksi suurin ryhmä 26:sta Suomessa asuvasta ulkomaalaisryhmästä, kun ulkomaalaisia tarkastellaan syntymämaahan mukaan. Saksalaisia oli tuona ajankohtana Suomessa 2430 henkilöä. Saksalaisia suuremman ryhmän muodostivat ruotsalaiset, entiset neuvostoliittolaiset, virolaiset, somalialaiset, yhdysvaltalaiset ja entiset jugoslavalaiset. Näistä ainoastaan ruotsalaisia, entisiä neuvostoliittolaisia ja virolaisia oli huomattavasti enemmän kuin saksalaisia. Sen sijaan muut ryhmät olivat lähes samankokoisia kuin saksalaisten ryhmä. Kansalaisuuden mukaan saksalaiset ovat vasta kymmeneksi suurin ryhmä. (Tilastokeskus 1996,8, 15.)

Tilastojen mukaan vieraskielistä väestöä oli vuonna 1994 Suomessa lähes 60 000. Saksan kieltä äidinkielenään puhuvia oli tästä joukosta 2567. Vuonna 1990 luku oli 2427, joten saksan kieltä puhuvien määrä on pysynyt jotakuinkin samana tämän vuosikymmenen aikana. (Tilastokeskus 1996, 16.)

Sukupuolen mukaan saksalaisten ryhmä jakautuu niin, että miehiä on 64 prosenttia Suomessa asuvista saksalaisista. Osuus on hieman korkeampi kuin miesten osuus yleensä Suomessa asuvista ulkomaalaisista, sillä vuonna 1994 kaikista ulkomaalaisista oli 52,8 prosenttia miehiä. Saksalaisia miesvoittoisempia ulkomaalaisryhmiä ovat marokkolaiset, turkkilaiset ja britannialaiset. (Tilastokeskus 1996, 13.) Vuonna 1995 Suomessa asui Saksassa syntyneitä miehiä 1711. Suurimman ikäluokan muodostivat 45-54 -vuotiaat, joita oli tuona aikana Suomessa 359. Miesten muut ikäluokat olivat kooltaan noin 140 henkilöä. Saksalaisia naisia oli tuona aikana Suomessa 1142. Ikäjakaumaltaan naisia oli eniten 25-29 -vuotiaissa ja 30-34 -vuotiaissa, kumpiakin noin 135 henkilöä. (Tilastokeskus 1996, 49-50.) Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että suomensaksalaiset ovat pääasiassa työikäistä väestöä. Työikäisten osuus Suomessa asuvista Saksan kansalaisista on 87 prosenttia, vanhusten 3,8 prosenttia ja lasten 9 prosenttia (Tilastokeskus 1996, 10-11).

Vuonna 1994 ulkomaalaisväestöstä oli naimisissa 49 prosenttia. Vuosittain Suomessa solmitaan hieman yli 2000 sellaista avioliittoa, jossa toinen puolisoista on ulkomaalainen ja toinen Suomessa vakituisesti asuva Suomen kansalainen. Vuonna 1994 kansalaisuudeltaan suomalaiset naiset solmivat kansalaisuudeltaan saksalaisten miesten kanssa 63 avioliittoa. Vuosien 1991-1994 aikana tällaisia avioliittoja solmittiin keskimäärin 59 vuodessa. Kansalaisuudeltaan suomalaisten miesten avioitumisesta saksalaisten naisten kanssa tilastot eivät kerro tarkkaa lukua. Sen sijaan 364 Saksassa syntyneitä naista oli elänyt joko avo- tai avioliitossa Suomessa syntyneen miehen kanssa vuonna 1994 Suomessa. Samana vuonna saksalaista syntyperää olevia miehiä oli avio- tai avioliitossa suomalaista syntyperää olevan naisen kanssa kaiken kaikkiaan 799. (Tilastokeskus 1996, 19-20)

Saksalaiset asuvat eri puolilla Suomea. Eniten heitä kuitenkin asuu Etelä-Suomessa. Maakunnittain tarkasteltuna saksalaisia asui vuonna 1995 eniten Uudellamaalla, jossa Saksassa syntyneitä oli 1384. Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavia alueita ovat myös Pirkanmaa, Päijät-Häme ja Keski-Suomi. Vuonna 1995 Pirkanmaalla asui 225 saksalaista syntyperää olevaa henkilöä, Päijät-Hämeessä 105 ja Keski-Suomessa 97. (Tilastokeskus 1996, 52-53.)

Saksasta ei ole muutettu Suomeen enää niin paljon kuin aikaisemmin. Vuosina 1990-1994 suurimmat muuttotappiot tulivat Suomen ja Tanskan, Norjan sekä Saksan välillä. Suomen ja Saksan välinen muuttotappio oli tällä aikavälillä 658 henkilöä (Tilastokeskus 1996, 30). Vuodesta 1991

alkaen Suomesta on muutettu enemmän Saksaan kuin Saksasta Suomeen. Maahan on muuttanut vuosittain keskimäärin 300 henkilöä Saksasta, kun taas Saksaan on takaisin muuttanut noin 370 henkilöä. Poikkeuksen tekee vuosi 1994, jolloin Suomesta muutti Saksaan 699 henkilöä ja Saksasta Suomeen 300 henkilöä (Tilastokeskus 1996, 56). Tilasto ei kuitenkaan kerro, mitä kansallisuutta tai syntyperää muuttajat ovat olleet.

3.2. AINEISTON KERUU

Tämä tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen. Näin ollen tarkoituksena ei ole tutkia kaikkia Suomessa asuvia saksalaisia ja kertoa yleistettäviä totuuksia kyseisestä siirtolaisryhmästä, vaan tavoitteena on tapaustutkimuksen tavoin valottaa sitä todellisuutta, jossa osa suomensaksalaisista elää.

Aineistona tässä tutkimuksessa ovat kahdentoista Suomessa asuvan saksalaisen haastattelut. Haastattelut on tehty syyskuun 1995 ja tammikuun 1996 välisenä aikana. Tutkimuksen alkuvaiheessa oli ongelmana haastateltavien tavoittaminen. Voisi olettaa, että koska saksalaista syntyperää olevia on Suomessa lähes 3000, tällaista tutkimusta varten tarvittava määrä haastateltavia löytyisi helposti. Tielle tuli kuitenkin yllättäviä ongelmia. Aluksi yritin tavoittaa saksalaisia suomalais-saksalaisten yhdistysten eri paikallisyhdistysten avulla. Ongelmaksi muodostui tällöin nimien ja osoitetietojen luovuttamista koskeva laki. Yhdistykset saavat luovuttaa jäsenrekisterinsä tieteellisen tutkimuksen käyttöön, mutta pro gradu -tutkielmaa ei vielä katsota tieteelliseksi tutkimukseksi. Lisäksi muutaman yhdistyksen virkailijat suhtautuivat hyvin vastahakoisesti mahdollisuuksiinsa auttaa haastateltavien tavoittamisessa, esimerkiksi kysymällä henkilökohtaisesti muutamalta suomensaksalaiselta, olisivatko he kiinnostuneita osallistumaan tutkimukseen. Yhdistystoiminnassa vapaaehtoisesti mukana olevat kokivat tällaisen osallistumisen liian työläänä. Joillakin oli kokemuksia osallistumisesta tieteellisen tutkimuksen tietojen hankintaan ja työ olikin osoittautunut luultua raskaammaksi.

Lopulta sain ensimmäisen kontaktin pienen ilmaisjakelulehden artikkelin perusteella. Artikkelissa oli haastateltu eri ystävyysseurojen edustajia ja näiden joukossa oli myös suomalais-saksalaisen

seuran saksalaissyntyinen edustaja. Suora yhteydenotto kyseiseen henkilöön poiki uusia haastateltavia. Kontaktien luomisessa minulla olikin kaksi avainhenkilöä, joiden avulla tilanne helpottui. Koko ryhmä muodostui lähinnä lumipallomenetelmän avulla niin, että tutkimukseen suostuneet henkilöt nimesivät uusia haastateltavia. Alkuvaikeuksien vuoksi olin erittäin yllättynyt siitä, miten positiivisesti saksalaiset suhtautuivat pyyntöön osallistua tutkimukseen. Jokainen, johon otin yhteyttä, suostui haastatteluun. Ainostaan yksi halusi miettiä osallistumistaan, mutta suostui miettimisajan jälkeen. Usein suostumisen motivaationa oli oma kiinnostus aiheesta: olihan se monille niin läheinen ja useat olivat kiinnostuneita tietämään, millaisia kokemuksia muilla saksalaisilla on Suomessa asumisesta. Monilla saksalaisilla on niukasti kontakteja muihin samaa alkuperää oleviin, ja näin ollen tilaisuudet kokemusten vaihtamiseen ja vertailuun ovat olleet vähäisiä. He eivät välttämättä tienneet, millaisia kokemuksia muilla oli Suomessa asumisesta. Toisaalta osallistumis päätökseen liittyi myös auttamishalu, eli haluttiin omalta osaltaan myötävaikuttaa tutkimuksen valmistumiseen.

Haastateltavien määrä jäi kahteentoista, koska vaikutti siltä, että aineisto alkoi kylläntyä. Uudentyyppisiä haastateltavia ei enää tullut niiden kriteerien perusteella, jotka olin asettanut. Tarkoituksena oli haastatella jo pidempään Suomessa asuneita entisestä Länsi-Saksasta kotoisin olevia saksalaisia. Pidempiaikainen oleskelu oli ehtona sen vuoksi, että haastateltavilla olisi todella kokemuksia sopeutumisprosessista, joten esimerkiksi Suomessa väliaikaisesti asuvat saksalaiset opiskelijat jäivät tutkimuksen ulkopuolelle.

Siirtolaisuusajan valitseminen yhdeksi taustakriteeriksi ei ollut täysin ongelmaton, sillä siirtolaisuusajan merkityksestä sopeutumisprosessissa ei olla täysin yksimielisiä. Yleisesti oletetaan, että mitä kauemmin siirtolainen asuu vieraassa maassa ja kulttuurissa, sitä vähemmän häntä voidaan pitää siirtolaisena ajan kuluessa. Hän erottautuu yhä vähemmän ympäröivästä yhteiskunnasta, ja valtaväestön jäsenet eivät näe häntä enää välttämättä siirtolaisena. Ruotsinamerikkalaisia siirtolaisia tutkinut Brady ei kuitenkaan allekirjoita edellistä väitettä sellaisenaan. Hänen mukaansa sopeutuminen ja siirtolaisen sulautuminen valtaväestöön eivät aina riipu pelkästään oleskelun pituudesta. Pituus ei selitä tai määrää akkulturaatio- tai assimilaatioprosessia, vaan mikä tärkeintä, ajan myötä siirtolaisella on enemmän kontakteja isäntämaan ihmisiin ja ympäröivään yhteiskuntaan. Merkittävämpää on siis sosiaalisen vuorovaikutuksen laatu kuin oleskelun pituus. (Brady 1990, 3.) Mutta

toisaalta, mitä pidempää maassa asuu sitä todennäköisempää on saada näitä kontakteja, ja siinä mielessä oleskeluajalla on merkitystä.

Itäsaksalaiset rajasin tutkimuksen ulkopuolelle, koska haastateltavista suurin osa on elänyt lapsuutensa ja nuoruutensa sotien aikaisessa tai jo jaetussa Saksassa. Koska yhteiskunnalliset olot olivat, kuten historiasta tunnetaan, hyvinkin erilaiset näissä kahdessa valtiossa, ja näin myös yksittäisten ihmisten elämät ovat muodostuneet erilaisiksi, katsoin tarpeelliseksi rajata itäsaksalaiset pois tästä aineistosta. Voisi olettaa, että on olemassa jonkinlainen ero sosialistisesta valtiosta ja kapitalistisesta valtiosta tulevien maahanmuuttajien välillä. Tämän eron mahdolliseen olemassaoloon ei ole kuitenkaan tämän tutkimustyön aikana mahdollisuutta paneutua.

Haastattelut tehtiin haastateltavien kotona ja ne kestivät yhdestä kahteen tuntia. Haastattelut olivat luonteeltaan teemahaastatteluja. Niissä käytiin läpi etukäteen pohtimiani teemoja, joitakin teemoja laajemmin ja joitakin suppeammin. Kahta haastattelua voisi kutsua parihaastatteluksi, sillä niissä haastattelin kahta Suomessa asuvaa saksalaista yhtä aikaa. Toisessa haastattelussa oli kysymys saksalaisesta avioparista ja toisessa kahdesta saksalaisesta ystävästä. Lisäksi kahdessa haastattelussa oli mukana koko ajan tai osan aikaa haastateltavan suomalainen puoliso. Kummassakin tapauksessa oli kyseessä haastateltavan vaimo.

Kuten Karmela Liebkind (1988) on todennut, yritettäessä ymmärtää etnisiä vähemmistöjä on eläytyvä tutkimusasenne välttämätön. Etukäteen pohdinkin haastattelukielen merkitystä ja lähinnä sitä, kuinka paljon kieli vaikuttaa saadun aineiston laatuun. On sanottu, että ihmisen on helpompi puhua omista henkilökohtaisista ja vaikeistakin asioista omalla äidinkielellään. Näin ollen jotakin oleellista voi jäädä sanomatta, jos kielenä on suomi. Jos taas käyttäisin haastattelukielenä saksaa, paljon tärkeitä asioita saattaisi jäädä huomaamatta. En ehkä osaisi kysyä lisää juuri oleellisista asioista. Kielikysymys ratkesi kuitenkin käytännön kautta hyvin yksinkertaisesti. Yleensä jo ensimmäisen yhteydenottopuhelun aikana sain käsityksen haastateltavan suomen kielen taidosta. Kieli valikoitui puhelun perusteella yleensä suomeksi, sillä lähes kaikki puhuivat erittäin hyvin ja ymmärrettävästi suomea. Ainoastaan yhden haastattelun tein täysin saksaksi ja toisessa haastattelussa käytimme molempia kieliä tarpeen mukaan. Myös jokin kolmas kieli, kuten esimerkiksi englanti, saattoi olla apuna. Suhtauduin kielikysymykseen loppujen lopuksi hyvinkin vapaasti, sillä pääasiana oli, että ymmärsimme toisiamme. Jälkikäteen aineistoa arvioidessani, joidenkin kohdalla tulee mie-

leen, että saksan kielellä aineisto olisi saattanut olla hieman erilainen. Haastatelluista suurimman osan kohdalla en usko kielen vaikuttaneen aineistoon.

3.3. TUTKIMUKSEEN OSALLISTUNEET SAKSALAISET

Tätä tutkimusta varten haastatellut saksalaiset jakautuvat sukupuolen mukaan tasan eli kummankin sukupuolen edustajia on kuusi. Tutkimukseen osallistuneet ovat 32-65 vuoden ikäisiä, ja he ovat kaikki ensimmäisen polven siirtolaisia. Tähän tutkimukseen ei ole valittu vuosisadan vaihteessa Suomeen muuttaneiden saksalaisten jälkeläisiä heidän oletetun suomalaisiin tai suomenruotsalaisiin sulautumisensa johdosta. Haastateltujen saksalaisten Suomessa oloaika vaihteli tutkimushetkellä 5 vuodesta 42 vuoteen. Yleensä Suomessa asuminen on ollut luonteeltaan yhtäjaksoista. Vain muutamilla haastateltavista on lyhyitä asumisjaksoja Saksassa.

Haastateltavat ovat kotoisin Uudeltamaalta, Päijät-Hämeestä, Pirkanmaalta ja Keski-Suomesta. Seitsemän haastateltavista asuu keskisuurissa kaupungeissa kaupunkimaisissa olosuhteissa ja loput maalaiskunnissa, täysin maaseudulla.

Haastateltavien koulutustausta vaihtelee jonkin verran. Voidaan sanoa, että Suomessa asuvat saksalaiset ovat kouluttautunutta väkeä samoin kuin esimerkiksi Tuomi-Nikulan (1989, 37) tutkimuksen mukaan Saksassa asuvat suomalaiset. Kolmella haastatelluista suomensaksalaisista on korkeakoulututkinto, yhdellä ylioppilastutkinto ja loppuilla ammattikoulutus tai jokin suomalaista keskias-tetta vastaava tutkinto. Tyypillistä on, että koulutus on hankittu Saksassa. Ainoastaan kaksi haastateltavaa on opiskellut ja valmistunut ammattiin Suomessa. Lisäksi yksi opiskelee tällä hetkellä ja kouluttaa itseään uuteen ammattiin. Vaikka saksalaiset ovat kouluttautunutta väkeä, he eivät välttämättä toimi koulutustaan vastaavassa ammatissa. Esimerkiksi vain yhdellä opetuslalla tällä hetkellä tai aikaisemmin toimineesta neljästä naisesta on todella pedagoginen koulutus ja yksi koulut-tautuu paraikaa alalle. Ammattiin sijoittumisessa on nähtävissä miesten ja naisten välillä eroja. Nai-set eivät tyypillisesti työskentele koulutuksensa mukaisessa ammatissa, kun taas miehet toimivat koulutustaan vastaavissa tai korkeammissa tehtävissä ja ammateissa.

Kaikki haastateltavat ovat perheellisiä. He ovat naimissa yhtä lukuun ottamatta: yhdeksällä on suomalainen aviopuoliso, kaksi haastateltavaa ovat keskenään naimisissa ja yhdellä naisella on muu kuin suomalainen tai saksalainen miesystävä. Lapsia kaikilla haastateltavilla on yhdestä viiteen. Viidellä lapset ovat jo aikuisia ja muilla joko leikki-ikäisiä tai koululaisia.

Haastateltavat ovat kotoisin eri puolelta Saksaa. Sosiaaliselta luokkataustaltaan ryhmään kuuluu sekä ylemmän että alemman keskiluokan jälkeläisiä ja maanviljelijöiden lapsia.

IV SAKSALAINEN SIIRTOLAINEN SUOMESSA

4.1. SIIRTOLAISUUDEN SYYT

Pohdittaessa vieraassa kulttuurissa ja maassa asuvan ihmisen sopeutumista, on syytä tarkastella siirtolaisuuteen johtaneita taustatekijöitä. Siirtolaisuuden syyt voivat vaikuttaa merkittävästi uuteen kulttuuriin sopeutumisessa ja oleskelun muuttumisessa lopulta pysyväksi. Kuten johdannossa todettiin, Suomi on ollut pitkään maastamuuttomaa, mutta on muuttunut maahanmuuttomaaksi viime vuosikymmenellä. Suomalaisten maastamuuton syyt ovat olleet moninaiset eri aikoina, niistä kuitenkin vähäisimpiä tuskin ovat työnsaanti ja avioituminen ulkomaalaisten kanssa. Samoin myös saksalaisten päätökseen jättää kotimaa ja lähteä siirtolaiseksi toiseen maahan ovat vaikuttaneet monet tekijät. Näyttäisi siltä, että merkittävimmiksi tekijöiksi nousevat erilaiset ammattiin ja koulutukseen ja toisaalta parisuhteeseen liittyvät syyt.

4.1.1 Ammatti ja työpaikka

Ammatilliset ja koulutukseen liittyvät tekijät ovat olleet varsinkin tutkimukseen osallistuneilla miehillä ensimmäinen syy ulkomaille lähtöön. Työskentelyä ulkomailla on pidetty varteenotettava vaihtoehtona esimerkiksi koko maata vaivanneen tai pelkästään omaa ammattialaa vaivanneen työttömyyden vuoksi. Työttömyyteen ovat saattaneet johtaa myös yksilölliset syyt, kuten riittämätön koulutus tai raskaus naisilla.

Työttömyyden lisäksi Suomeen on lähdetty houkuttelevan työtarjouksen vuoksi, vaikka omassa maassa olisi ollutkin töitä tarjolla. Suomeen on tultu myös sen vuoksi, että täältä on saatu omia intressejä vastaava työpaikka. Lisäksi osa suomensaksalaisista miehistä on tullut Suomeen alun perin kansainvälisen opiskelijavaihdon kautta.

Joillekin muuttajilla oman erityisen elämäntavan ja työn yhdistäminen on ollut Suomessa paremmin mahdollista ja tämän mahdollisuuden avautuminen on johtanut siirtolaisuuteen. Varsinkin luontostävällisen elämäntavan kannattajille Suomi on vaikuttanut sopivalta paikalta asua ja elää.

Ammatillisten syiden vuoksi muuttaneille Suomi ei ole ollut ainoa mahdollinen kohdema, vaan muitakin vaihtoehtoja on harkittu. Suomeen on päädyttykin useimmiten sattuman kautta. Suomi on saattanut esimerkiksi kiinnostaa opiskelijavaihtomaana, koska maasta on kuultu Suomessa vierailta sukulaisilta tai tuttavilta. Muuttoa harkinneen isä on esimerkiksi saattanut olla Suomessa sotien aikana tai Suomessa on voinut olla sillä hetkellä ainoa vapaa opiskelijavaihtopaikka. Muutamat ovat hakeutuneet Suomeen töihin yksinkertaisesti houkuttelevan työpaikkailmoituksen perusteella. Ilmoitus on usein nähty juuri kun on harkittu uusien kokemusta etsimistä ulkomailta tai on muuten kaivattu muutosta senhetkiseen elämäntilanteeseen.

4.1.2. Parisuhde

Toinen merkittävä syy siirtolaiseksi lähtemiselle on parisuhde. Varsinkin naisille on tyypillistä lähteä siirtolaiseksi juuri parisuhteen vuoksi. Tuleva puoliso on yleensä tavattu Saksassa tai jossakin kolmannessa maassa. Suhteen jatkumisen vuoksi on koettu tärkeäksi muuttaa samaan maahan. Suomen valikoituminen yhteiseksi kotimaaksi on lähtenyt yleensä puolison tarpeista. Puolisolla tai miesystävällä ei ole joko mahdollisuutta esimerkiksi työnsä vuoksi lähteä omasta kotimaastaan tai hänellä voi olla erilaisia sitoumuksia kotimaahan, jotka sitten rajoittavat muuttomahdollisuuksia. Tällaisia rajoittavia tekijöitä ovat esimerkiksi varusmiespalveluksen suorittaminen ja perheyriksen jatkaminen. Suomalainen puoliso on myös saattanut asua vuosia Saksassa, mutta loppujen lopuksi koti-ikävänsä vuoksi hän on halunnut palata takaisin Suomeen.

4.1.3. Seikkailunhalu ja uudet kokemukset

Vaikka ammatilliset ja parisuhteeseen liittyvät syyt ovat voimakkaimmat, taustalta löytyy myös muita tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet päätökseen lähteä asumaan ulkomaille. Saksalaiset ovat muuttaneet Suomeen varsin nuorina. Muuttajat ovat olleet pääasiassa 20-30 -vuotiaita. Monet selittävätkin lähtöään nuoruuden uteliaisuudella. Ulkomaille on lähdetty seikkailunhalun vuoksi. On haluttu laajentaa kokemuspiiriä tutustumalla uusiin ihmisiin ja uusiin kulttuureihin. Vanhemmat muuttajat ovat taas olleet tilanteessa, jossa oman elämäntavan muutos on tuntunut tarpeelliselta. Sen aikainen elämä ei ole esimerkiksi vastannut enää henkilön tarpeisiin, työ ei ole enää tyydyttänyt tai siinä ei ole päässyt toteuttamaan riittävästi omia kykyjään ja toiveitaan. Ulkomaille lähtö on nähty yhtenä mahdollisuutena tavoittaa kaivattu elämäntapa.

Historialliset tekijät ovat myös vaikuttaneet ulkomaille lähtöön. Toisella maailmansodalla ja sen jälkeisillä tapahtumilla on ollut oma merkityksensä 1950-luvulla Suomeen tulleiden lähtöpäätökseen. Saksan valtio oli sodan jäljiltä hyvin rikkinäinen. Kaupunkeja oli pommitettu raskaasti ja elämä oli vaikeaa, jopa kurjaa. Monet olivat menettäneet sodassa myös omaisuutensa. Tällaisissa olosuhteissa 1950-luvulla aktiivista nuoruuttaan eläneille ulkomaille lähtö on ollut varsin houkutteleva vaihtoehto.

"No joka tapauksessa toisin sanoen alusta se oli ei vielä mitään selvää, mutta tuota sillee tietysti sotan jälkeen mun kotikaupunkini oli erittäin kovasti pommitettu ja myöskin meidän perheen omaisuudet meni kaikki rikki ja kesti joka tapauksessa huomattavasti pitempi kuin isä oli luvannut silloin kun mä valitsin tätä ammattia, ja ehkä se oli yks ja sen takia mä otin silloin selvää, onko mahdollisuus suorittaa täällä Suomessa mun alan kouluja." (M016540)

4.2. KOHTI PYSYVÄÄ SIIRTOLAISUUTTA

4.2.1. Avioliitto

Suurin osa saksalaisista ei alun perin tullut Suomeen jäädäkseen. Varsinkin ammatillisten syiden vuoksi Suomeen muuttaneilla miehillä tarkoituksena on ollut työskennellä Suomessa muutaman vuoden ajan, minkä jälkeen he ovat aikoneet palata Saksaan tai muuttaa johonkin kolmanteen maahan. Koska taustalla ovat seikkailunhalu ja uudet kokemukset, Suomeen jäämistä ei ole nähty itsetarkoituksena. Suunnitelmat ovat muuttuneet lähinnä siinä vaiheessa, kun saksalaiset ovat solmineet kiinteämpiä suhteita suomalaisten kanssa. Avioliitto suomalaisen naisen kanssa ja perheen perustaminen mainitaankin useimmiten syyksi siihen, miksi Suomeen on jääty pysyvästi. Varsinkin lasten syntymän jälkeen muuttoajatus on koettu hankalaksi. Lapsia ei ole haluttu erottaa omasta elinpiiristään.

4.2.2. Ammatilliset syyt ja taloudelliset tekijät

Ammatilliset syyt ovat myös vaikuttaneet siirtolaisuuden muuttumiseen pysyvämmäksi. Suurin osa haastatelluista on sijoittunut työelämään ja edennyt työuralla hyvin. Joidenkin arvioiden mukaan samanlainen eteneminen Saksassa ei välttämättä olisi ollut mahdollista. Saksalaiset eivät olisi päässeet Saksassa työskentelemään niiden tehtävien parissa, joita Suomessa ovat tehneet. Oman yrityksen perustamisen myötä yksityisyrittäjille muutto takaisin Saksaan ei ole tullut enää ajankohtaiseksi. Lisäksi monet epäilevät mahdollisuuksiaan työllistyä entisessä kotimaassaan, jossa on myös vallinnut taloudellinen lama. Varsinkin molempien puolisoitten työllistymistä epäillään.

Suomeen jäämiseen vaikuttavat työn ohella myös muut taloudelliset tekijät. Monet suomensaksalaiset ovat hankkineet kiinteää omaisuutta, kuten talon ja kesämökin, ja niistä luopuminen tuntuu yhä vaikeammalta. Omaisuus sitoo omalta osaltaan siirtolaisia kiinteämmin Suomeen.

4.2.3. Paluun mahdollisuus

Leimaa-antavaa saksalaisten Suomeen jäämiselle on myös tietoisuus siitä, että periaatteessa Suomesta voi aina muuttaa pois. Näin ollen päätös asua Suomessa pysyvästi ei tunnu kovin lopulliselta. Jos siirtolainen ei viihdy maassa, hän voi muuttaa takaisin lähtömaahansa tai jonnekin muualle. Voisi olettaa, että tällainen ajattelu on tyypillistä hyvinkin samanlaisista yhteiskunnallisista, sosiaalisista ja kulttuurisista oloista kotoisin oleville siirtolaisille. Maahan on tultu vapaaehtoisesti eikä niinkään pakon sanelemana, ja näin ollen poislähtö nähdään myös vapaaehtoisena mahdollisuutena. Saksalaiset ovat tässä suhteessa siis hyvin erilaisessa asemassa verrattuna esimerkiksi pakolaisina Suomeen tulleisiin, jotka ovat monesti taloudellisesti riippuvaisia suomalaisesta yhteiskunnasta ja joille kotimaahan paluu ei ole realistinen vaihtoehto esimerkiksi henkeä uhkaavan vaaran vuoksi. Käytännössä saksalaisten poismuuttoa hillitsevät ja rajoittavat aikaisemmin mainitut tekijät, joista perhe on yksi tärkeimmistä. Kuitenkin tietoisuus poismuuton mahdollisuudesta on varmasti merkittävä asia saksalaisten sopeutumisessa.

Saksaan paluu on käynyt jossain vaiheessa lähes kaikkien haastateltujen mielessä. Vakavasti vaihtoehtoa ei ole kuitenkaan pohtinut kuin muutamat haastatelluista. Saksaan haluttaisiin palata kotikävän vuoksi, joka kohdistuu lähinnä ystäviin ja sukulaisiin. Myös tämänhetkinen Suomessa vallitseva heikko taloudellinen tilanne ja suurtyöttömyys voivat olla syynä haluun lähteä takaisin Saksaan siinä tapauksessa, että entisestä kotimaasta löytyisi töitä. Saksassa työllistymiseen ei kuitenkaan uskota kovin vahvasti, sillä myös Saksan valtion taloudellinen tilanne on heikentynyt ja varsinkin vuonna 1990 tapahtuneen Saksojen yhdistymisen jälkeen myös työttömien määrä on noussut.

4.2.4. Siirtolaisten Suomi-tuntemus

Usein Suomeen muutto on ollut täysin sattuman varassa, niinpä uuden asuinmaan tuntemus on ollut monilla saksalaisilla hyvin heikkoa. Varsinkin jos he ovat tulleet Suomeen ammatillisten ja taloudellisten syiden vuoksi, he eivät ole tunteneet maata ja kulttuuria kovin hyvin. Yleensä on tiedetty koulun maantiedon tuntien perusteella Suomen sijainti. Lisäksi maa on tunnettu runsaista järvistä ja metsistä. Haastateltavat tiesivät yleensä Suomesta hyvin stereotyyppisiä asioita, jotka yleensä yhdistetään Suomeen ja suomalaisuuteen. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi porot, lappalaiset, sauna, Helsinki ja järvet. Myös suomalainen arkkitehtuuri oli tunnettua, erityisesti Alvar Aalto. Suomalaiset ja Suomi saatiin poikkeuksellisesti tuntea kotimaassa käytettävän sanonnan perusteella.

"No yks asia, josta mä tiesin aikaisemmin Suomesta se on Paavo Nurmi, koska meidän kotialueella, jos jokaisella ihmisellä on kiire sanotaan, että juoksee kuin Nurmi."
(M054208)

Jos Suomeen on muutettu avioliiton tai mahdollisen tulevan puolison vuoksi, saksalaiset ovat yleensä käyneet tutustumassa maahan lomamatkoilla ennen varsinaista muuttopäätöstä. Matkojen tarkoituksena on ollut selvittää, millaisesta maasta miesystävä tai puoliso on kotoisin ja millaiseen maahan mahdollisesti muutetaan. Lomamatkoilla Suomesta on saatu varsin myönteinen kuva, joten maahan on muutettu loppujen lopuksi mielellään. Toisaalta Suomeen on muuttanut sellaisia saksalaisia, jotka eivät ole käyneet maassa kertaakaan ennen muuttoa.

Ennen muuttoa käsitykset Suomesta ovat olleet siis hataria mutta kuitenkin positiivisia. Ensivaikutelma onkin sitten vaihdellut hyvästä huonoon. Luonnollisesti ensimmäiseksi on kiinnitetty huomiota maan ulkoisiin olosuhteisiin, kuten luontoon ja asutukseen sekä ensimmäiseksi nähtyihin ja tavattuihin suomalaisiin.

"Se pitää sanoa... mä muistan kun mä tulin ensimmäisen kerran Suomeen ja täällä oli kun mun mies haki, niin se oli syyskuun alussa ja täällä sato ja ihmiset oli tummaan pukeutunut eikä kukaan hymyillyt... Helsinki-lento ja minä tulin vielä Frankfurtista, mikä on iso lentokenttä ja Helsinki oli silloin vielä ihan pieni. Mä aattelin: "Tämä on pääkaupunki ja lentokenttä!". Sitten me mentiin meidän kotipaikan suuntaan ja siellä

oli pelkkä hiekkatie ja sitten ei ole taloja missään ja mä aattelin, mihin mennään. Se oli semmonen hyvin erikoinen kokemus" (N035024)

Tätä kaikkea on arvioitu omista lähtökohdista ja kokemuksesta käsin. Saksalaisten käsityksiin suomalaisesta asutuksesta vaikuttaa luonnollisesti heidän aikaisempi kokemuksensa kotimaansa tiheästä asutuksesta. Entinen Länsi-Saksa oli pinta-alaltaan pienempi kuin Suomi ja kuitenkin tällä maa-alueella asui Suomen väkilukuun verrattuna moninkertainen määrä ihmisiä. Suomen pienet kaupungit ja harva-asutus näyttivätkin oudoilta ja saattoivat jopa kauhistuttaa tiheään asutetusta Saksasta tullutta muuttajaa. Harva-asutus symboloi monien mielissä yksinäisyyttä. Kokemukset ovat hyvin samantapaisia siitä huolimatta, onko Suomeen muutettu 8 vai 40 vuotta sitten.

"Ne se oli aika kaameaa. Silloin ku yksin tulin junalla Tukholmaan ja Turkuun ja kesti ainakin puoli päivää ennen kuin löysin oikea bussi... Ja kysy mikä tää on? Ei osata englantia, saksaa, mutta pääsin mä siitä huolimatta sinne... Ja silloin tiet oli siihen aikaan pikkuisen erilaisessa kunnossa kun nyt ja tuota muistaakseni se matka kesti 6 tai 7 tuntia. Ylös ja alas ja kaikkein enin mikä kauhee oli, että tuota silloin kun me ajettiin silloin oli lunta ja ajattelin, että jukolauta mihin sinä oot nyt tullu." (M016540)

"Mä muistan kun mä tulin tänne nelostiellä ne graniittikalliot oli tosi hieno nähdä. Mä muistan kun me lähdettiin kaupungista sitten tänne, mä ajattelin ei sellaisessa yksinäisyydessä halua koskaan asua. Siellä olen varmasti yksinäinen ja mihin nyt mennään kun ei ole enää taloja. Ja sitten me mentiin ohi, koska me olimme odottanut kaikki sano, että se on ihan keskellä kylää ja me etsimme kylää, kirkko, tori ja baari... Mentiin ihan ohi ja sitten kun olemme kysynyt joku mies tien varrella, - te menitte jo ohi. Ja sitten mun sydän putos ihan alas, jos tää on se paikka, niin se ei varmasti ole kylä." (N043208)

Luonnonolosuhteisiin suhtauduttiin hyvin ristiriitaisesti. Joillekin Suomen luonto ja ilmasto näyttäytyivät kauniina juuri ensivierailun aikana, kun taas toisille ne saattoivat näyttää huonot ja synkät puolensa saapumisen ajoittuessa esimerkiksi harmaaseen ja synkkään syyspäivään. Parhaimmillaan suomalaiset luonnonolosuhteet saattoivat tuntua leudomman ilmaston alueelta tulleesta siirtolaisesta hyvinkin eksoottisilta.

"No se oli syyskuussa kun minä tulin. Ja silloin olimme vielä Helsingissä, ja talvi tuli aika nopeaa, ja silloin merellä olin hiihtämässä ja luistelemassa kun muistan silloin ei ollut paljon lunta. Se oli jännä mennä avomerellä melkein hiihtämällä tai luistelemalla. Se oli jännä. Kyllä se oli mielenkiintoinen." (M12 3814)

"Mutta kun me muutettiin lokakuun lopuksi marraskuun alussa, siellä oli heti kauniita auringonlaskuja ensimmäisellä viikolla ja hyvin punertava taivas. Et se oli tosi hieno, sellaisia värejä sinisiä ja punaisia värejä emme nähneet Saksassa. Mä olen kyllä Afrikassa nähnyt niitä, ja mä huomasin tämä on kyllä ihailtava tällainen luonnonkokemus, mitä täällä voi saada. Ja sitten satoi lunta ensimmäisellä viikolla ja se oli hyvin kaunis myös lapsille, kun he ei ollut nähnyt kahdeksaan vuoteen oikeastaan lunta." (N43208)

Suomen kieli sai myös paljon huomiota osakseen. Kieli yllätti outoudellaan monet maahanmuuttajat. Suurin osa haastatelluista saksalaisista on omasta mielestään oppinut yleensä helposti kieliä, ja yllättäen suomen kieli olikin rakenteeltaan ja sanastoltaan hyvin kaukana saksasta, englannista ja ruotsista. Saksalaiset sanovat oppineensa ruotsin hyvinkin nopeasti ja helposti. Sen sijaan ruotsin ja suomen kielen välinen suuri ero on hämmästyttänyt. Kaikilla on kuitenkin ollut vahva usko siihen, että he oppivat ajan kuluessa myös suomen kielen.

4.3. SOPEUTUMINEN ERI ELÄMÄN ALUEILLA

Edellä on tarkasteltu niitä lähtökohtia, joita saksalaisilla oli heidän muuttaessaan Suomeen ja niitä ulkoisia tekijöitä, jotka antavat raamit sopeutumisprosessille. Uuteen kulttuuriin ja yhteiskuntaan sopeutuminen on hyvin moniulotteinen prosessi, jossa siirtolainen joutuu ottamaan kantaa erilaisiin kulttuuritekijöihin sekä yhteiskunnan tasolla että omalla mikrotasollaan. Sopeutumiseen vaikuttavat monet tekijät. Gordonin assimilaatioteoriassa vähemmistöryhmän sulautuminen tapahtuu seitsemällä osa-alueella. Käytän osittain samaa mallia saksalaisten sopeutumisen tarkasteluun. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan selvittää ovatko saksalaiset assimiloituneet näillä osa-alueilla, vaan mallia käytetään apuvälineenä yrityksessä konstruoida kuva saksalaisten sopeutumisesta.

4.3.1. Avioliitto suomalaisen kanssa

Gordon korostaa, että aviollinen assimilaatio on mahdollista vasta kun kulttuurinen ja rakenteellinen assimilaatio ovat tapahtuneet, sillä seka-avioliitto edellyttää pääsyä valtaväestön eri ryhmiin. Saksalaisten siirtolaisten kohdalla tuskin voidaan puhua rakenteellisen assimilaation tapahtumisesta ennen aviollista. Kuten aikaisemmin on todettu saksalaiset ovat muuttaneet Suomeen joko ammatillisten syiden tai parisuhteen vuoksi. Ammatillisten syiden vuoksi Suomeen muuttaneilla Suomeen jääminen ei ole ollut mitenkään varmaa ennen kuin on tavattu suomalainen mies- tai naisystävä. Tämä on yleensä tapahtunut suhteellisen varhaisessa vaiheessa ja avioliitotkin on solmittu yleensä muutaman vuoden sisällä. Tässä vaiheessa ei välttämättä ole vielä vakiinnutettu omaa asemaa ja paikkaa valtaryhmän keskuudessa, eikä ole löydetty paikkaa institutionaalisessa mielessä. Esimerkiksi työpaikat ja opiskelupaikat ovat voineet olla epävarmoja.

Parisuhteen vuoksi Suomeen muuttaneet siirtolaiset ovat saattaneet olla jo avioliitossa Suomeen tullessaan tai sitten avioituminen on tapahtunut hyvin pian. Kaikissa tapauksissa avioituminen on tapahtunut hyvin nopeasti ja nuorena. Avioliitto näyttäisikin olevan eräs taustaehto koko akkulturaatioprosessin alkamiselle. Toisin sanoen ilman avioliittoa monet saksalaiset eivät olisi jääneet Suomeen siirtolaisiksi.

4.3.2. Rakenteellinen sopeutuminen

Näyttäisi siltä, että saksalaiset ovat löytäneet paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa suhteellisen helposti. Saksalaiset pitävät selviytymistä suomalaisessa yhteiskunnassa helpompana kuin saksalaisessa yhteiskunnassa. Suomessa yksilöiden välinen kilpailu ei ole vielä kovin voimakasta, ja tätä ilmiötä selitetään väkiluvulla. Saksalaisten näkemyksen mukaan Suomessa on niin vähän asukkaita, että yksilöiden ei tarvitse taistella itselleen elintilaa ja asemaa yhteiskunnassa. Saksalaiset puhu-

vatkin kyynärpäätaktiikan käyttämisestä kuvaillessaan oman elinpaikan etsimistä Saksassa. Esi-
merkkinä on mainittu työnhaku, jota pidetään helpompana Suomessa.

"Olin yhdessä työpaikkahaastattelussa ja ajattelin, että nyt täytyy tehdä näin... (raivaa
kyynärpäällä tietä) ja todella näyttää, että olen paras ja sillee. Mutta sitten se nainen,
joka haastatteli minua, hän oli tosi mukava. Ja saatoin olla ihan normaalisti. Ja mä
olin tosi yllättynyt, sellaista ei ole nimittäin Saksassa. En voi edes kuvitella sel-
laista..." (N103305)

Kaiken kaikkiaan suomalaista elämäntapaa ja elämänrytmiä pidetään rauhallisempana verrattuna
saksalaiseen elämään. Elämänrytmin rauhallisuus näkyy Suomessa niinkin konkreettisesti asiassa
kuin liikenteessä. Lisäksi suomalaista yhteiskuntaa ei pidetä niin hierarkisena kuin saksalaista. Myös
työelämää pidetään tahdiltaan rauhallisempana ja vähemmän hierarkisena. Tästä syntyy tunne
työntekijän suuremmasta vapaudesta. Yksityisyrittäjät ovat todenneet voivansa tehdä töitä melko
rauhalliseen tahtiin, mikä Saksassa ei olisi mahdollista. Elämänrytmin rauhallisuuteen yhdistetään
myös luonnonläheisyys, joka ei ole samalla tavalla saavutettavissa Saksassa.

Sisään pääsy työelämään

Saksalaisten on ollut suhteellisen helppoa löytää työpaikka Suomesta. Kuitenkin 1990-luvun lama
näkyy myös saksalaisten työllistymisessä. Vuonna 1994 Suomessa asuvasta Saksan kansalaisuuden
omaavasta työikäisestä väestöstä työttömänä oli 19 prosenttia, joka vastaa suurin piirtein Suomen
yleistä työttömyysastetta tuona aikana (Tilastokeskus 1996, 23). Haastattelemassani ryhmässä
ainoastaan yksi oli haastatteluhetkellä työtön ja yksi oli kotihoidontuella ilman vakituista työpaik-
kaa. Alkuaikoina työpaikan järjestymistä on saattanut vaikeuttaa ongelmat työluvan saannissa.

"Olihan siinä kauheesti vaikeuksia alussa. Ensinnäkin enhän mä osannu kieltä ollen-
kaan ja sit siihen aikaan mä en ollut vielä naimisissa ja siihen aikaan oli muutenkin
hirveen vaikeeta saada työlupaa ulkomaalaisena, että kyllä se on nyt koko ajan helpot-
tunut. Et silloin siihen aikaan piti todistaa, että ei vie keltään suomalaiselta työpaik-
kaa, mikä on tietysti hirveen vaikeaa." (N23916)

Tässä aineistossa varsinkin naisilla on ollut vaikeampaa päästä mukaan työelämään. Aluksi ongel-
mia on tuottanut puutteellinen suomen kielen taito. Monet naiset eivät ole voineet työskennellä

omaa koulutustaan vastaavalla alalla, koska näillä aloilla työtehtävien suorittaminen edellyttää hyvää suomen kielen taitoa. Esimerkkeinä tällaisista aloista voidaan mainita erilaiset palvelualan työntehtävät ja yleensä asiakaspalveluun tai terveydenhuoltoon liittyvät alat. Suomensaksalaisille naisille onkin tyypillistä työtehtävien ja koulutuksen vastaamattomuus. Naisilla työura on kaiken kaikkiaan epätyypillinen; naisilla vaihtelevat kotiäidin ura ja ansiotyössä käynti kodin ulkopuolella.

Kaikki tutkimukseen osallistuneet suomensaksalaiset naiset ovat hoitaneet aikaisemmin tai hoitavat tällä hetkellä lapsiaan kotona. Saksalaiset ja ennen kaikkea saksalaiset naiset ovat kokeneet tärkeimmäksi tehtäväkseen luoda tasapainoinen ja turvallinen kasvuympäristö lapsille näiden ollessa vielä pieniä. Lasten ollessa pieniä äidin itsensä toteuttaminen esimerkiksi työn kautta ei ole niin tärkeää. Työn merkitys lisääntyy kuitenkin lasten kasvaessa. Lasten saavuttaessa kouluiän naisille tulee myös tarve päästä työelämään.

Tavallaan elämä jaksottuu niin, että ensin äidit elävät lasten hyvinvoinnin ehdoilla, ja kun lapset eivät ole enää niin riippuvaisia äidistään, myös naisen itsensä toteuttaminen muulla tavoin lisääntyy. Ansiotyö on yksi väylä itsensä toteuttamiseen. Monet ovatkin aloittaneet esimerkiksi opetustyön pikkuhiljaa opettamalla ensin muutamia tunteja viikossa. Työntekoa on jatkuvasti lisätty lasten kasvaessa. Kun lapset eivät ole enää tarvinneet jatkuvaa hoitoa ja huolenpitoa, ansiotyöhön on osallistuttu melkein kokopäiväisesti. Varsinkin naisille opetustyö on tyypillinen ammatti, vaikka alalle ei olisikaan varsinaista koulutusta. Opetustyö näyttäisi olevan sellainen ala, jolla naiset voivat työskennellä juuri lasten ehdoilla. Työtä voidaan tehdä alussa vähemmän, mutta ajan myötä työnteko voi lisääntyä. Toisaalta opetuslalla on työpaikoista kova kilpailu, koska monet ulkomaalaiset ryhtyvät opettamaan äidinkieltään, jos he eivät saa töitä omalta alaltaan. Opetusalalla voi myös työskennellä lähes ilman suomen kielen taitoa.

Saksalaisille miehille suomalaisen työelämään kiinnittyminen on ollut helpompaa. Miehillä on yleensä joko koulutusta vastaava tai sitä parempi työ. Miesten työurassa ei ole merkittäviä katkoksia. Joitakin lyhyitä työttömyysjaksoja on saattanut esiintyä. Monet ovatkin edenneet työuralaan jopa niin hyvin, että eivät usko sen olisi olleen mahdollista Saksassa. Saksalaiset miehet ovat pääasiassa ylempiä toimihenkilöitä tai yksityisyrittäjiä. Jos saksalainen mies on Suomessa työtön, syynä työttömyyteen on saattanut olla ammatillisen koulutuksen puuttuminen ja heikko kielitaito.

Suomalaiset ystävät ja tuttavat

Sosiaalisilla suhteilla on oma merkityksensä maahanmuuttajan sopeutumisessa. Maahan muutettaessa sosiaalisia suhteita ja kontakteja valtaväestön jäseniin on yleensä niukasti. Joillakin muuttajilla suhteet valtaväestöön saattavat jäädä hyvinkin vähäisiksi, kun taas joillakin ryhmillä on runsaasti suhteita valtaväestön jäseniin.

Suomensaksalaisilla on tällä hetkellä pääsääntöisesti runsaasti kontakteja suomalaisiin, vaikkakin kontaktien määrässä on paljon yksilöllisiä eroja. Alkuaikoina kontaktien luomista on vaikeuttanut saksalaisten heikko suomen kielen taito. Monilla on ollut parin ensimmäisen vuoden aikana vain niukasti kontakteja suomalaisiin. Tällöin kontaktit ovat rajoittuneet työkavereihin tai puolison tuttaviin. Suomensaksalaiset kotiäidit ovat taas tutustuneet vähitellen toisiin suomalaisäiteihin hiekkalaatikolla.

Kontaktien määrään näyttävät vaikuttavan suomen kielen taito, suomalaisen puolison kontaktit ja siirtolaisen oma sosiaalinen vilkkaus. Puolison tuttavapiirin kautta on yleensä saatu runsaasti kontakteja suomalaisiin. Jos taas puolisolalla on niukasti sosiaalisia suhteita, se vaikuttaa selvästi myös ulkomaalaisen puolison sosiaalisiin suhteisiin. Näin ollen suhteet suomalaisiin saattavat olla hyvinkin heiveröisiä, vaikka Suomessa olisi asuttu jo vuosia.

Saksalaiset, joilla on niukasti kontakteja yleensä, toivoisivat enemmän kontakteja suomalaisiin, mutta ongelmana saattavat olla kieli tai aikaisemmin koetut pettymykset ystävyysuhteissa. Kontaktien vähyyttä ei välttämättä koeta ongelmaksi, jos yksilö ei muutenkaan pidä itseään sosiaalisena ihmisenä ja koe tarvitsevänsä laajaa suhdeverkostoa ympärilleen.

Asuinpaikalla ei näyttäisi olevan vaikutusta kontaktien määrään, sillä maaseudulla asuvilla ja isommissa kaupungeissa asuvilla on kokemuksia sekä runsaista että niukoista kontakteista. Jotkut saksalaiset ovat kyllä siinä käsityksessä, että kaupungissa olisi helpompi tutustua ihmisiin. Toiset ovat taas sitä mieltä, että maalla tutustuminen on ollut paljon yksinkertaisempaa, koska siellä saattaa toimia vielä enemmän saksalaista tapaa muistuttavat kontaktin luomismenetelmät. Esimerkiksi naapurissa vierailu saattaa olla vielä paljon spontaanimpaa maaseudulla kuin kaupungissa ja naapuriapuun turvaudutaan helpommin.

Yleisesti ottaen saksalaiset pitävät suomalaisiin tutustumista suhteellisen helppona. Saksalaisten kokemuksen mukaan suomalaiset suhtautuvat ystävällisen uteliaasti ulkomaalaisiin tai ainakin saksalaisiin, joten kontaktien luominen on ollut suhteellisen mutkatonta.

"Mutta sanotaan niin kun opiskelijoissa on yleensä sellainen utelias ystävällisyys ollut tällainen vallitseva piirre. Tai niin kuin ollaan suht ennakkoluulottomia ja halutaan tietää, että mistäpäin tulee ja mitä tekee ja miksi on tullut just Suomeen. Siis suomalainen aina ihmettelee, miksi joku tulee Suomeen. Saksassa ei kukaan näin, vaan päinvastoin ne on iloisia, jos kukaan ei tulisi. Mutta Suomessa aina pidetään itensä jo niin erikoisena paikkana, että sitten siis ei oikein tajuta, että miksi vois tulla tänne asumaan tai opiskelemaan tai mä olen joutunut tuhansia kertoja vastaamaan siihen, että miksi oot tullut Suomeen." (M065938)

Suomalaiset luokitellaan yleensä stereotyyppisesti hiljaiseksi ja pidättyväiseksi kansaksi. Saksalaiset eivät allekirjoita väitettä sellaisenaan, mutta ovat kuitenkin huomanneet joutuvansa itse olemaan yleensä aloitteentekijöitä suhteissa suomalaisiin. Toisinaan tämä oma-aloitteisuuden vaatimus koetaan myös raskaaksi. On kuitenkin nähtävissä, että kun opitaan "pelisäännöt" joilla toimitaan, kontaktien luomista ei enää koeta niin ongelmalliseksi kuin aikaisemmin.

Monilla saksalaisilla on runsaasti suomalaisia tuttavuuksia, mutta heillä on kuitenkin vähän suomalaisia ystäviä. Joillakin suomensaksalaisilla ei ole oikeastaan ollenkaan suomalaisia ystäviä, ja niillä taas joilla on, niitä on muutamia. Saksalaiset ovatkin kokeneet ystävyystymisen jollakin tavalla vaikeaksi. Suomalaisiin tutustuminen on helppoa, mutta suhteen syventäminen ei välttämättä tapahdu yhtä helposti. Varsinkin saksalaiset naiset ovat kokeneet ystävyysvaalimisen ongelmaksi, sillä saksalaisten ystävyys-käsite pitää sisällään hieman eri asioita kuin suomalaisten. Saksalaisille ystävyys on intensiteetiltään vahvempi kuin suomalaisille. Ystävyys tarkoittaa, että ystävät ovat hyvin tiiviisti yhteydessä toisiinsa joko puhelimitse tai henkilökohtaisilla tapaamisilla. Toisin sanoen osallistutaan aktiivisesti toisen elämään. Suomalaiset ystävykset taas voivat olla kuukausia pitämättä lainkaan yhteyttä toisiinsa. Saksalaisille kuukausien pituinen tauko yhteydenpidossa tarkoittaisi automaattisesti ystävyysvaalimisen loppumista. Saksalaisia onkin hämmentänyt se, että pitkällä tauolla ei ole mitään merkitystä suomalaisille ystävyksille. Saksalaiset kokevat tällaisen käyttäytymisen hylkäämiseksi.

" Kyllä mulla on tuttuja, ja esimerkiksi pojan koulukaverin äiti. Hän asuu ihan viereisessä talossa, kun me tavatamme me puhumme ihan vapaasti ja se on kiva ja hän voi kertoa myös omista ongelmista ja minä voin kertoa jotain, mutta sitten voi olla, ettei

me tavata kolmeen neljään kuukautta. Ja sen takia en voi sanoa, hän on minun ystävä, koska minulla on täällä saksalainen ystävä ja hänen kanssaan minä melkein soitan joka päivä. Se on minun ystävä. Mutta sellainen kontakti minulla ei ole." (N114211)

Kun suomalaisten tapaan pitää yhteyttä ystäviin on totuttu, koetaan positiivisena ystävyys säilyminen tilanteissa, joissa ei itse ehtisi tai jaksaisi oman elämäntilanteen vuoksi pitää yhteyttä. Loppujen lopuksi suomalaisten ystävyys koetaankin melko uskollisena.

"Ehkä me saksalaiset puhumme jotenkin vähän enemmän tai ehkä nopeammin henkilökohtaisia asioita. Ja mun suomalainen ystävä sanoi, että yksinolo on tärkeää tai sillee... Saksalainen ystäväni ei ole koskaan sanonut sellaista. Mutta sellainen on teillä ... Mutta kiintymyksestä tai sillee, on todella vaikea sanoa... suomalaiset ovat ehkä uskollisempia. Joo sillä, en pitänyt yhteen ystävään alussa paljonkaan yhteyttä ja kuitenkin hän tuli aina... Saksassa olisi heti, että antaa olla, unohda koko ihminen.." (N103305)

Suomalaisten suhtautuminen saksalaisiin

Saksalaiset näyttävät kuuluvan niihin ulkomaalaisiin, joiden on ollut suhteellisen helppo solmia kontakteja valtaväestöön eli suomalaisiin. Kontaktien solmimista on luultavasti helpottanut peruslähtökohta, että kysymyksessä on kahden länsimaisen kulttuurin edustajat, jotka jossakin määrin jakavat samantyyppisen kulttuuritaustan. Mitätön tekijä tuskin on myöskään saksalaisten ihonväri. Saksalaiset itse kokevat, että heihin on suhtauduttu myönteisesti varmasti juuri ihonvärin vuoksi. Jos he olisivat ihonväriltään tummia, tilanne saattaisi olla täysin erilainen. Saksalaiset eivät ole kohdanneet rasismia, eivätkä he pidä suomalaisia rasisteina ulkomaalaisia kohtaan.

Ottaen huomioon Saksan kansakunnan historian ja sen kytkeytymisen myös suomalaisten sodan aikaiseen historiaan, voisi olettaa saksalaisten saavan osakseen Suomessa myös negatiivista kohtelua. Toisen maailmansodan aikana Suomi ja Saksa olivat liittolaisia ja saksalaisia sotilaita oli paljon varsinkin Pohjois-Suomessa. Sodan loppuvaiheessa suomalaiset joutuivat ajamaan saksalaiset pois Suomesta. Vetäytyessään saksalaiset polttivat pohjoissuomalaisia kaupunkeja. Kaiken kaikkiaan toisen maailmansodan tapahtumat ovat sellaisia, jotka helposti yhdistetään saksalaisiin vielä tänäkin päivänä.

"Niin tuosta tutustumisesta, että joskus se oli jopa liian sillä tavalla, että mä en tykkäny, kun joku sanoi, että ai sä oot saksalainen, hieno mäkin tykkään Hitleristä. Siis se oli joku vanhemman polven ihmisiä tuli sitten sillä tavalla, ja minä sitten kauheen vaivautuneena yritin selittää, että minä en tykkää. Ja tota saunassa ja ryyppäämisen yhteydessä monet sitten tunnustautuu, että joo mä tykkään, että kolkytluvun Saksassa olis se paras aika. Niissä aika paljon on sellaisia, sanotaan natsiajatuksia on ollut ihmisillä vielä sodan ajalta ja ne sitten kun näkee saksalainen, ne luulee, aha tää edustaa sitä samaa." (M65938)

Tutkimukseen osallistuneilla saksalaisilla oli kuitenkin hyvin vähän kokemuksia suomalaisten negatiivisesta suhtautumisesta. Enemmän on kokemuksia jopa yltiöpositiivisesta suhtautumisesta. Saksalaiset ovatkin sitä mieltä, että suomalaiset suhtautuvat heihin pääpiirteissään positiivisesti tai ainakin neutraalisti. Saksaa pidetään teknis-taloudellisesti edistyksellisenä maana. Saksalaisilla on kokemuksia suomalaisista, jotka olettavat myös yksittäisten saksalaisten tietävän asioista enemmän. Joitakin tämä jalustalle asettaminen on häirinnyt, toiset taas ovat käyttäneet sitä myös tietoisesti hyväkseen.

"... mutta sanotaan nyt ainakin ammatillisesti olen jopa ylpeä, että olen pystynyt tekemään sellaista, mitä niin kun suomalaisetkaan ei ole osannut tehdä eli antanut jotain virikkeitä johonkin tiettyihin asioihin ammatillisessa mielessä ja tota joskus tuntuu, että mä ehkä saksalaisena helpompi puhua semmosesta, koska suomalaiset ovat aika usein, että uskoo paremmin mitä ulkomaalainen sanoo kuin jos oman maan mies sanoisi saman asian. Sitä olen kyllä tietoisesti käyttänyt hyväksi ajaakseni jotain asiaa." (M065938)

Saksalaisilla ei ole kokemuksia selvästi ulkomaalaisuudesta johtuvasta syrjinnästä. Heidän kohdallaan voidaankin puhua positiivisesta syrjinnästä, jota Brady (1990, 45) käyttää Ruotsissa asuvien amerikkalaisten kokemasta kohtelusta. Positiivisen syrjinnän kohteeksi joutunutta arvostetaan yli valtaväestön.

Vaikkakin negatiiviset kokemukset ovat olleet vähäisiä, niitä on kuitenkin osunut useimpien kohdalle. Yleisimpiä ovat olleet viittaukset Saksan natsimenneisyyteen. Lisäksi suomensaksalaiset lapset ovat saattaneet joutua nimittelyn kohteeksi esimerkiksi koulussa.

"Yks ainoa kerta on, se on kyllä jäänyt hyvin vahvasti mieleen. En nyt tiedä ihan turhaan sekin... että jossain juhlassa joku yritti vissiin vähän juovuksissa puhua niin kun Lapin polttajista ja sen semmosista, mutta ei missään muualla tullut mitään ikävää" (N023916)

"Heti kun me muutettiin tänne sanottiin meiän lapsille Hitlerschwein, meiän pojille kun isommat olivat täällä leikkimässä, ja heti tulee se kysymys, että miksi he sanoo, kun meiän poika ei itse voinut kahdeksan vuotiaana tietää, mitä se tarkoittaa. Tiedän se on tausta, jossa suomalaisten pitää elää ja en ole yhtään ylpeä olen saksalainen." (N043228)

Nimittelyt ovat saattaneet loukata sillä hetkellä, kun ne on sanottu, mutta saksalaiset eivät ole ottaneet niitä kovin henkilökohtaisesti. He korostavat, että heillä itsellään ei ole historian tapahtumien kanssa mitään tekemistä. Toisaalta he ymmärtävät, miksi heitä nimitellään. Eläähän yleensäkin eri kansoista erilaisia stereotyyppioita. Stereotyyppiseen käsitykseen saksalaisista kuuluvat natsit ja Hitler siinä missä Mercedes-Benz ja bratwurst. Jokaisella kansalla on myös omat häpeän hetkensä, niin myös suomalaisilla.

"Niin mä muistan kun yksi semmonen vähän vanhempi suomalainen esimies sanoi, että kuule älä sä välitä jos joku joskus sulle huutaa, niin älä sä välitä. Kyllä me ittekin poltettiin koko Karjala, kun me sieltä lähdettiin. Niin." (M076542)

Omaan arvoonsa nimittelyt ovat jääneet myös sen vuoksi, että ne on yleensä lausuttu humalassa tai nimittelijänä on ollut lapsi tai nuori, joka ei välttämättä vielä täysin ymmärrä kyseistä asiaa.

4.3.3. Kulttuurinen sopeutuminen

"Sanotaan, että olen oppinut pelisäännöt. Olen sitä oppinut. Se oli iso onni. Joskus olen ajatellut olen tullut tänne, että opin ymmärtämään toiset ihmiset paremmin. Ja näkee, että se kulttuuriero on todella iso, vaikka en ole koskaan Saksassa uskonut silloin, että se on todella näin. Se on koko kasvatus niin erilainen..." (N043238)

Suomensaksalaisilla ei ollut ennen muuttoa merkittäviä ennakkokäsityksiä tai oletuksia Suomessa asumisesta ja elämisestä. Pääasiassa oletettiin, että elämä on hyvin samankaltaista kuin Saksassa johtuen juuri kulttuurien läheisyydestä. Monet saivat kuitenkin huomata, että kulttuurit ja sitä myötä tavallinen arkielämä poikkeavat toisistaan jossain määrin.

Suomen kieli

Suomen kieli yllätti monet vaikeudellaan. Ensivaikutelman perusteella kieltä pidettiin vaikeana. Suomensaksalaisilla oli kuitenkin maahan tulleessa hyvin vahva usko siihen, että he oppivat kielen helposti. Monet saksalaisista olivat oppineet helposti vieraita kieliä. Niinpä Suomeen tultiin yleensä ilman kielentuntemusta. Maahanmuuttajat luottivat siihen, että kieli opitaan helpoiten niin kuin lapset sen oppivat eli korvakuulolta.

Osa haastateltavista aloitti kielen harjoittelun kuitenkin jo ennen Suomeen tuloa. Kieltä on opeteltu oppikirjojen ja äänilevyjen tai kasettien avustuksella. Saksalaisten kokemukset itseopiskelusta ovat kuitenkin huonoja, sillä oppikirjojen ja kasettien opetustasoa pidettiin aivan liian vaikeana aloittelijoille. Kielenoppimisessa suurimmaksi kompastuskiveksi muodostui suomen kielioppi. Alussa kielioppikirjoja saatettiin tutkia hyvinkin ahkerasti, mutta hyvin pian siitä luovuttiin, koska kielioppi tuntui liian vaikealta.

"Aluksi mulla oli sanakirja ja kielioppi ja luentomonisteita ja mä sitten käänsin sana sanasta ja sitten kun huomasin tään kielioppin, mitä se on, vissiin kerran mä sen avasin ja pistin sen kiinni ja sen jälkeen mä en koskaan sitä enää avannut ja ajattelin, että ainoa tapa oppia on kuuntelemalla. Ja tota se meni sitten niin, että ei tässä montaa vuotta menny kun pystyin itse kirjoittamaan." (M065938)

Osa suomensaksalaisista on Suomeen muuton jälkeen osallistunut työväenopiston, iltakoulun tai yliopiston järjestämälle suomen kielen kurssille. Kurssilla on yleensä käyty lyhyen aikaa, sillä muun muassa aikapula on johtanut keskeyttämiseen.

Saksalaiset ovat kokeneet kielen oppimisen tärkeäksi viihtyäkseen ja tullakseen toimeen Suomessa. Varsinkin ensimmäisiin vuosiin monilla on liittynyt eristymisen tunne, koska kieltä ei ole ymmärretty tarpeeksi hyvin ja toisaalta myös itsensä ilmaisu on ollut hyvinkin puutteellista.

"Ja sitten kun me ollaan tutustunut täällä kielitaito oli hyvin vaikea, valitsivat sitten meidät, mutta me hankittiin heti kirja ja tutustuimme ja me opimme sitten muutama tunti joka ilta. Mulla oli heti selvää, että mä en voi yhtään kommunikoida, jos mä en puhu kieltä. Mulla oli alkuaikoina tuntemus, että olin eristynyt muusta henkilökun-

nasta, koska en puhu täysin suomea. Että se on kokemus, joka myös säilyy."(N043228)

Suomen kieli on yleensä opittu välttämättä noin kahdessa vuodessa. Joillekin kielen oppiminen on ollut niin helppoa, että välttämätön arkikieli on opittu jopa puolessa vuodessa.

"Kyllä se oli... mä tulin huhtikuussa 53 ja mua ennen oli täällä jo ollut vuoden kaks muuta saksalaista, niin kun mä muistan syksyllä 53... siis mä olin ollut ehkä semmosen puoli vuosi täällä ja kun me mentiin kauppoihin, niin mä olin tulkkina heille. Että mulla on sellainen kielikorva sikäli, että kielimusiikki tarttu helposti." (M076542)

Tämänhetkinen kielitaito ei ole välttämättä suoraan verrannollinen Suomessa vietettyyn aikaan. Näyttäisi enemmänkin siltä, että kielenoppimiseen ovat ensisijaisesti vaikuttaneet sekä muuttajan henkilökohtainen motivaatio oppia kieltä ja toisaalta niiden tilanteiden runsaus, joissa kieltä voi oppia ja käyttää. Varsinkin Suomeen avoitetuneiden keskuudessa perhekielenä on alussa usein ollut saksa tai englanti, ja monilla saksa on perhekielenä vielä useiden vuosien jälkeenkin. Esimerkiksi lapsiaan kotona hoitaneilla saksalaisnaisilla ei välttämättä ole ollut paljon kontakteja suomalaisiin, jolloin kielen oppiminen on ollut hidasta. Työelämässä monet ovat sitten joutuneet käyttämään suomea.

Kaikki haastatellut saksalaiset halusivat osata suomea hyvin. Täysin aksentitonta suomea puhui vain yksi suomensaksalainen mies. Muiden puheesta oli tunnistettavissa, että puhuja ei ole alun perin suomenkielinen. Suurin osa haastatelluista sanoi kykenevänsä ilmaisemaan itseään suomeksi riittävän hyvin mutta myönsivät, etteivät he tule oppimaan kieltä koskaan täydellisesti. Suurinta harmia saksalaisille tuottaa kirjoittaminen. Kirjoitettaessa varsinkin riippuvuus toisista ihmisistä tai yleensä suomenkielisestä puoliosasta tuntui saksalaisista harmilliselta.

Useasti suomen kielen opiskeluun ei ole panostettu kovin paljoa, koska vaillinaisella kielitaidolla on pärjätty pitkään. Myös suomalaiset edesauttavat kielitaidon pysymistä heikkona. Saksalaisten kokemuksen mukaan suomalaiset ovat tyytyväisiä, jos ulkomaalainen yrittää puhua suomea, mutta siitä huolimatta puhujan kieltä ei korjata.

"... tämä käyttökieli siinä meni pari vuotta. Täydellisesti sitä ei opi. Sinne jää joskus semmosia väärinkäsityksiä. Joku sana, jonka ymmärtää alunperin väärin ja sitten sitä käyttää koko ajan ja sitten suomalaiset ovat niin hienotunteisia, ettei ne korjaa, koska

ne tietää, mitä se tarkoittaa, vaikka käytän väärää sanaa. Sitten olen käyttänyt 30-40 vuotta väärää sanaa ja sitten joskus joku sanoo, että mitä se tarkoittaa." (M065938)

Varsinkin saksalaiset naiset ovat kokeneet oman kielitaidon heikkouden yleensä siinä vaiheessa, kun lapset tulevat murrosikään. Omat lapset, joiden kanssa he puhuvat saksaa mutta jotka hallitsevat suomenkin, ovat saattaneet alkaa korjata äitinsä puhetta, ja vasta siinä vaiheessa on todella huomattu oman kielitaidon heikkoudet. Haastatellut miehet eivät puhuneet vastaavista kokemuksista.

"Nyt minä haluaisin parempi osata suomi. Mä en ole koskaan siitä kärsinyt paitsi pojan puberteetissa, missä hän jatkuvasti korjasi varsin kun olin hermostunut ja puhuisin erittäin huonosti. Sitten vasta hän rupesi korjaamaan, että hermostuisin vielä kovemmalla. Se on myös yksi asia, mitä pitää kestää oman kielen kritiikka kielen kanssa, oman lasten kritiikka kielen kanssa, kielitaidon kanssa ja se vaatii kovaa energiaa, kun ne on puberteetissa. " (N086228)

" No joskus tuntuu, että haluaisin puhua parempi, koska kyllä lapset ne korjaa minua. Että ehkä ne häpeää että äiti ei puhu niin hyvä suomen kieli kuin ne itse ja isä. Kyllä ne ymmärtää, mutta kuitenkin on vähän semmonen juttu." (N114211)

Käsityksiä perheestä ja naisen roolista

Suomalaisessa ja saksalaisessa yhteiskunnassa vallitsevat arvokäsitykset ovat monessa suhteessa hyvin samanlaisia. Monet perusarvot ovat yhteisiä länsimaisille kulttuureille. Suomensaksalaiset ovat kuitenkin tunnistaneeet suomalaisessa yhteiskunnassa joitakin itselle vieraita, aikaisemmin opitusta poikkeavia arvoja. Erilainen arvomaailma näkyy esimerkiksi perheen erilaisessa asemassa ja perheenjäsenten erilaisissa rooli-odotuksissa. Suomessa tähän arvokysymykseen on törmätty naisten työssäkäyntikysymyksen yhteydessä. Naisten työssäkäynti kytkeytyy kysymykseen yhteiskunnassa vallitsevista miesten ja naisten välisistä rooliasetelmista ja toisaalta näkemykseen aineellisen hyvän tarpeellisuudesta. Saksalaisittain ongelma nähdään arvokysymyksenä, mutta myös rakenteellisena kysymyksenä.

Suomalainen yhteiskunta on rakentunut niin, että pärjätäkseen ja saavuttaakseen taloudellisen turvallisuuden ja aineellisen hyvän molempien vanhempien on suomalaisessa perheessä käytävä ansiotyössä. Lisäksi yhteiskunta tukee erilaisilla järjestelmillä naisten työssäkäyntiä. Tärkein näistä

tukitoimenpiteistä lienee yhteiskunnallisesti järjestetty lasten päivähoitojärjestelmä, joka periaatteessa tarjoaa jokaiselle naiselle mahdollisuuden työskennellä kodin ulkopuolella. Saksalainen taas tulee yhteiskunnasta, jossa varsinkin naisten kokopäiväinen työssäkäynti ei ole kovin yleistä. Saksalainen sosiaaliturvamalli nojaa vahvaan mieselättäjyyteen, jossa yhden tuloilla ja useimmiten juuri miehen tuloilla elätetään koko perhe. Tällöin nainen hoitaa usein pienet lapset kotona ja myös koululaitos toimii järjestelmän mukaan, jossa äiti on kotona. Käytännössä tämä tarkoittaa, että koulussa ei esimerkiksi ole järjestetty ruokailua, vaan lapset tulevat suoraan kotiin syömään koulun päätyttyä. Toisaalta koulupäivät eivät myöskään ole yhtä pitkiä kuin Suomessa.

Perheellinen suomensaksalainen joutuu väistämättä kohtaamaan arkielämässään suomalaisen ja saksalaisen järjestelmän erot. Tähän eroon suhtaudutaan hyvin ristiriitaisesti. Pääpiirteissään haastatellut saksalaiset pitävät suomalaista päivähoitojärjestelmää hyvänä. Hyväksi järjestelmän tekee muun muassa sen mahdollisuuden olemassa olo ja tiedostaminen, että naiset periaatteessa voivat valita ansiotyön tai kotiäitiyden välillä. Päivähoito tarjoaa siis mahdollisuuden myös naisten työssäkäyntiin, jota pidetään tasa-arvon kannalta hyvänä. Yleensäkin arvostetaan naisten koulutusta ja pidetään tärkeänä, että myös naisilla on ammatti. Esimerkiksi tässä aineistossa kaikilla suomensaksalaisilla naisilla on takanaan eriasteinen ammattikoulutus ja myös lähes kaikki suomensaksalaisten miesten suomalaiset vaimot ovat käyneet jonkin ammattikoulutuksen. Saksalaiset näkevätkin koulutuksen ja myös työn merkittävänä itsensä toteuttamisen välineenä.

Naisen mahdollisuutta koulutukseen ja työhön pidetään siis tärkeänä, mutta naisen rooli äitinä menee kuitenkin tämän ohi. Tässä tullaankin juuri arvokysymykseen. Sekä Suomessa asuvat saksalaiset miehet että naiset pitävät äitiyttä kuitenkin naisen rooleista tärkeimpänä. He pitävät ehdottoman tärkeänä, että pienet lapset hoidetaan kotona ja että kasvatustehtävää ei siirretä päivähoitojärjestelmän tai koulujärjestelmän tehtäväksi. Saksalaisten näkemyksen mukaan päivähoito ei kykene tarjoamaan pienelle lapselle sitä turvallisuutta jota äidin, isän tai jonkun muun läheisen ihmisen hoidossa lapsi kokee. Päivähoito nähdään massatoimintana, jossa lapsen omat erityiset piirteet eivät pääse kehittymään. Lisäksi oikeiden arvojen uskotaan välittyvän lapsille vain läheisen hoitajan avulla.

Lähes kaikkien suomensaksalaisten lapset on hoidettu kouluikänsä asti kotona. Ainoastaan kahden haastatellun lapset tai osa lapsista on ollut jonkin aikaa vieraan hoidossa päiväkodissa. Molemmilla

oli tästä huonoja kokemuksia. Lapset eivät ole pitäneet hoidossa olosta ja he ovat käyttäytymisellään viestittäneet huono oloa, jonka uskotaan johtuvan juuri päivähoidosta. Lasten hoitaminen kotona on ollut kaikille saksalaisille naisille täysin luonnollinen valinta. Kukaan ei olisi voinut kuvitella antavansa lastansa vieraan hoitoon ja lähtevänsä itse ansiotyöhön. Myös saksalaiset miehet ovat edellyttäneet tai toivoneet, että lapset hoidetaan kotona.

"Minä itse olin kyllä silloin sitä mieltä, että vaimon pitäisi hoitaa koti ja se tarkoitti silloin kun meillä oli neljä lasta ja vanhin ei ollut kolmeakaan vielä... niin en minä olisi hyväksynyt, että vaimo olisi jättänyt nämä lastenkasvatus ja kaikki, mitä siihen kuuluu jonkun palkattavan apulaisen tai jonkun päivähoitokodin, vaan hän oli kotona ja hoiti lapset ja hoiti perhettä. Ja lastenkasvatus oli sen mukainen myös, että hän kyllä kiitettävästi hoitanut sitä hommaa, josta mä olen aina kiitollinen hänelle, koska meidän lapsista on kaikista tullut ... voi sanoa yhteiskuntakelvollisia lapsia. Eli se äidin kotona oleminen oli meillä vähän niin kuin semmonen minun ehtoni... että mä halusin kyllä, että vaimo hoitaa kodin ja lapset." (M076542)

"Me halusimme molemmat, että hoidan lapset kotona, koska olin aina kotona silloin. En sano, että se on hyvä ja meillä on eri systeemi Saksassa, että kyllä ne lapset menee päiväkotiin puolipäivä, neljä tuntia päivässä kun lapset ovat neljä vuotta vanha. Mutta myös kielen takia minä halusin olla kotona, koska se oli minulle hyvin hyvin tärkeää, että ne osaavat ihan hyvin saksaa, että heillä on hyvä pohja. Ja myös minä en voi kuvitella, että toinen hoitaa mun lapsi." (N114211)

Saksalaisten näkemyksen mukaan heillä ei ole syytä arvostella suomalaisia vanhempia siitä, että he hoidattavat lapsensa toisilla aikuisilla, mutta he eivät voisi hyväksyä käytöstä itsellään. Kärkevimmillään suomalaisten naisten työssäkäyntiä pidetään pakokeinona äitiydestä. Joidenkin mukaan suomalaiset naiset ovatkin kadottaneet todellisen äityiden olemuksen. Jos työhön paetaan toista yhtä tärkeää tehtävää, silloin päivähoitojärjestelmä ei ole hyväksi.

Suomalaisen naisen aseman saksalaiset näkevät hyvinkin hankalana. Naisella on vaikea kaksoisrooli, kun hän yrittää olla samanaikaisesti sekä hyvä äiti että tehokas työntekijä. Monet kokevat, että suomalaiselta naiselta vaaditaan hyvin paljon. Saksalaiset naiset ovatkin tyytyväisiä, että heidän ei ole tarvinut elää täysin samanlaisten vaatimusten alla kuin suomalaisten naisten. Saksalaiset naiset pitävät itseään etuoikeutettuna suhteessa suomalaisiin naisiin voidessaan olla lasten kanssa kotona.

Positiivisena suomalaisessa sosiaaliturvajärjestelmässä pidetään esimerkiksi lasten kotihoidontukea, joka on helpottanut taloudellisesti äidin hoitaessa lapsia kotonaan. Raha ja taloudelliset kysymykset tulivat haastatteluissa esille usein keskusteltaessa kotona olosta. Vaikka kotona olo on naisille tietoinen luonnollinen valinta, riippuvuus puolisoista taloudellisessa mielessä tiedostetaan. Työhön lähtö on lasten kasvettua ollut tärkeää myös omien tulojen vuoksi, vaikka työ olisi ollut vain osa-aikaista.

Taloudellisista tukimuodoista huolimatta lapsiaan kotona hoitaneet saksalaisnaiset ovat kokeneet, että suomalaisessa yhteiskunnassa ei arvosteta äitiyttä ja lasten hoitoa kotona. Tämä näkyy ennen kaikkea siinä, että saksalaisten näkemyksen mukaan suomalaisilta puuttuvat kokonaan äitiä tukevat verkostot. Lapsiaan kotona hoitava nainen onkin usein yksin ja yksinäinen. Koska suomalaiselle yhteiskunnalle on tyypillistä kaikkien sen aktiivi-ikäisten jäsenten työssäkäynti, suomalaissaksalaisten äitien asemassa olevia on suhteellisen vähän.

"Silloin kun mä olin itse kotona lasten kanssa, mä oli kyllä alussa hirveen yksinäinen, kun täällä on kaikki muut töissä. Ei täällä ole ketään. Kun taas sitten me aikaisemmin asuttiin eri paikassa, että sielläkin oli sitten naapurissakin muutamia naisia, että me sitten sitä kautta ystävästyttiin... Että siinä on aika niin kun erilaisessa asemassa tai aika niin kun erilainen. Ja mä sain kuvan, että jos sä olet kotona lapsia hoitamassa, et sitä ei niin kun välttämättä arvosteta ollenkaan." (N023916)

Äitiä tukevien verkostojen puuttuminen saa kotona olevan äidin arjen tuntumaan raskaalta. Saksassa, jossa kotiäitejä on suhteellisesti huomattavasti enemmän, äideillä on mahdollisuus tukeutua toisiinsa. Vaikka Suomessa naapurissa olisi samassa asemassa oleva äiti, suomalaiset eivät osaa pyytää tai tarjota apua toiselle luontevasti. Lisäksi suomensaksalaisilta äideiltä puuttuu myös luonnollinen tukiverkko, kuten oma äiti tai sisar, joka suomalaisella äidillä saattaa kuitenkin olla lähellä.

"Että se naisrooli on myös Suomessa kadonnut jonnekin, että miten voit oikeastaan tekee oman lasten kanssa ja miten voit järjestää, että kuitenkin viihdyt äidin roolissa. Sitä mä aina huomaan on hyvin hyvin vaikea tämä yksinkertainen järjestelmä mä tuon lapset sulle, saat vapaa, voit mennä kaupungille. Sellaista toimii hyvin tahmasti sillä tavalla, että se ei ole itsestään selvää, että mun ystävä sanoo, että mun täytyy mennä kaupungille, tuon lapsi. Ei, hänen pitää kysyä, onko se todella ei liikaa sulle ja voitko tehdä sen. Ja kauhee painostus, jos pyydät joskus toinen ottamaan sun lapsi ja se on mun mielestä sääli. Ja mikä olis paljon luonnollisempi, jos äiti ei käy töissä, ovat äiti ja kaikki muut äitit tietää, että joskus mä tarvin vapaa, ja sitten tulee semmonen auttaminen toinen toisensa mun mielestä paljon helpompaa niin kuin minä tunnen sen ainakin Saksasta silloin." (N043208)

Äidin arjen tekevät Suomessa raskaaksi myös ilmastosta johtuvat tekijät. Leudosta ilmastosta tulleelle keskieurooppalaiselle voi tuntua lasten pukeminen talvella hyvinkin rasittavalta.

" Ja pienen vauvan kanssa on tosi vaikea päästä jonnekin liikkumaan, ennen kuin mä olen pukenut kolme lapsi ja itse olet jo väsynyt. Mä olin siitä hyvin rasittunut alussa näitä vaatteita pukeminen, haalareita. Yksi lapsi oli kaks, yks oli yks vuotta ja vauva. Ja kolme lapsi on yleensä jo niin iso rasitus, että toivoo, että joku vaikka tulisi kylään, että sinun ei tarvi lähteä jonnekin. Että se oli mulle hyvin vaikeaa aluksi. Ja ei oo vanhempia tai sisaruksia lähellä, jotka tulisi auttamaan välillä" (N043208)

Vaikka äitiä tukevat epäviralliset verkostot puuttuvat, saksalaiset äidit kokevat, että lastenkasvatusta ohjaillaan yhteiskunnan toimesta liian vahvasti. Esimerkkinä on mainittu neuvolajärjestelmä. Äidit suhtautuvat periaatteessa myönteisesti neuvolajärjestelmään, jossa äidin ja lapsen terveyttä seurataan ja tuetaan hyvin. Neuvolajärjestelmää on kuitenkin kritisoitu siitä, että se ei anna mahdollisuutta yksilöllisiin ratkaisuihin. Samanlaisia kokemuksia on myös suomalaisesta koulujärjestelmästä. Monesti koetaankin, että tällaisissa asioissa yksilöitä ohjataan voimakkaasti ylhäältä päin ja esimerkiksi vanhempien tunteja ei kuunnella ja huomioida riittävästi.

"... Mutta myös neuvolassa jos haluat tehdä jotain omin päin he ovat ihmetelleet... mutta mulle se on helppoa, kun ne näkivät, että mun muut lapset olivat ihan terve ja sitten kun mä sanoin, emmä ota nyt d-vitamiinia, fluaria, ei mun lapsi sitä tarvi. Mutta suomalaiselle naiselle on hyvin vaikea mennä neuvolaan kun ne sanoo, että noin ei saa tehdä, noin ei saa tehdä. Et se on just sitä, että pitäisi kaikki olla kaavan mukaan ja sama. Yksilöllinen tie ei oikeestaan ole mahdollinen ja se on mun mielestä sääli. Siellä Saksassa on mun mielestä paljon enemmän mahdollisuuksia ja tukea myös siihen omaan tiehen." (N043208)

Saksalaisen käsityksen mukaan perheen tärkeimpiä tehtäviä on luoda lapselle turvallinen kasvuympäristö. Tämä saavutetaan vanhempien vastuullisella toiminnalla, johon kuuluvat riittävä kuri ja auktoriteetti. Varsinkin saksalaiset naiset ovat sitä mieltä, että lapsilla pitää olla selvät rajat. He pitävätkin omaa kasvatustaan ja kuriaan tiukempana kuin mitä kokemuksia heillä on suomalaisten lastenkasvatuksesta. Saksalaisissa perheissä rajoitetaan esimerkiksi lasten tv-katseluaikaa ja kotituloajat ovat varhaisempia kuin lasten suomalaisilla ystävillä. Suomalaisten tapaa kasvattaa lapsia pidetään paljon vapaampana. Tämä vapaus voi saada sitten joko negatiivisia tai positiivisia piirteitä. Vapaus näkyy siinä, että suomalaisilta lapsilta ei aina vaadita kunnollista käyttäytymistä. Ei osata esimerkiksi sanoa päivää tai keskustella aikuisten kanssa. Lisäksi on ihmetelty, että nuoret

lapset saavat leikkiä myöhään ulkona ja joutuvat olemaan paljon yksin kotona. Suomensaksalaiset miehet sen sijaan usein näkevät suomalaisen vapaamman kasvatuksen enemmän positiivisena. Heidän mielestään saksalaisten tiukkuus menee joskus liiallisuuksiin. Näyttääkin siltä, että perheissä, joissa äiti on saksalainen, toteutetaan enemmän saksalaista kasvatustapaa ja niissä perheissä, joissa isä on saksalainen kasvatustapahtuu enemmän suomalaisen tapaan.

Perheen ja yksityisyyden kunnioittaminen

Saksalaisten ja suomalaisten perhekäsitys eroaa muutenkin kuin perheen funktioiden ja roolikäsitysten osalta. Vaikka perhe on saksalaisille hyvin tärkeä ja se menee monen muun asian edelle, perhe-elämää ei koeta niin yksityiseksi asiaksi kuin mitä suomalaisten perhe-elämä näyttäisi olevan. Saksalaisille perhe on instituutio, jossa lapset kasvatetaan. Perheellä on kaiken kaikkiaan vahva uusintamisen funktio. Tästä huolimatta perhe on kuitenkin jollakin tavoin avoimempi: siihen kuuluvat ystävät ja sukulaiset aina hetkittäin.

Saksalaisen näkemyksen mukaan suomalaiset eivät välttämättä toteuta perheen funktioita niin kuin saksalaiset, mutta suomalainen perhe on kuitenkin hyvin kiinteä, suljettu yksikkö. Suomalaiset varjelevat omaa yksityisyyttään vahvasti. Suomessa on vallalla ajattelu, jonka mukaan perheasiat ovat yksityisiä ja ulkopuoliset eivät saa puuttua niihin. Tämä näkyy negatiivisena esimerkiksi siinä, miten kerrostaloissa voi yksityisasunnoissa tapahtua monia ikäviä asioita muiden asukkaiden puuttumatta tilanteeseen.

Suomensaksalaiset kokevat, että koti on suomalaisille erityisen yksityinen alue. Suomessa ei ole tapana tulla yllättäen vieraisille, vaan vierailut sovitaan aina etukäteen. Varsinkin saksalaiset naiset ovat kokeneet kyläilyä ohjaavat normit raskaina. Ne eivät jätä tilaa spontaanille toiminnalle: kyläilemään ei voi lähteä ilmoittamatta ja toisaalta kukaan ei tule vierailulle pyytämättä. Mielenkiintoisiksi väitteen tekee ristiriita, joka on nähtävissä Saksassa asuvien suomalaisten ja toisaalta Suomessa asuvien saksalaisten kokemusten välillä. Molemmat ryhmät ovat todenneet kyläilytapojen olevan jäykempiä uudessa asuinmaassaan kuin alkuperäisessä kotimaassaan (Tuomi-Nikula 1989, 121-122).

Suomalaisille on myös tyypillistä itsenäisen selviytymisen korostaminen. Saksalaisten mukaan suomalaiset eivät mielellään pyydä apua jokapäiväisissä asioissa, koska avun pyytäminen nähdään toisten vaivaamisena. Sama näkyy myös siinä, että suomalainen ei tarjoa apuaan, koska ei halua puuttua toisen elämään. Edellä kävi jo ilmi, että esimerkiksi kotiäidit kokevat tämän piirteen hyvin vaikeaksi. Toisaalta saksalaisilla on kokemuksia myös suomalaisten avuliaisuudesta, jos vain on uskallettu pyytää apua.

Sosiaalista kanssakäymistä ohjaavat säännöt

Saksalaiset joutuvat arkielämässään erilaisiin kommunikaatiotilanteisiin suomalaisten kanssa. Eri-
laiset kommunikaatiotavat ovat kulttuurin tuotteita, ja näin ollen kulttuuritausta tulee esiin ihmisen tavassa kommunikoida (Rusanen 1993, 329). Vaikkakin Suomen ja Saksan kulttuuriekologinen ja interetninen välimatka ei ole kovin suuri, silti saksalaiset ovat törmänneet erilaisuuksiin ja jopa ongelmiin kommunikaatiotilanteissa.

Saksalaisten kokemuksen mukaan suomalaiset ovat hyvin kohteliaita muita ihmisiä kohtaan. Suomalaisella ei ole tapana sanoa suoraan asioita ja varsinkaan sellaisia, jotka voisivat loukata toista ihmistä. Saksalaisten on ollut vaikea tottua tähän, koska he ovat oppineet toisenlaisen, suuremman tavan ilmaista ajatuksiaan. Saksalaiset kokevatkin olevansa suorapuheisempia kuin suomalaiset, ja tämä ominaisuus saattaa joskus aiheuttaa ikäviä väärinkäsityksiä. Suorapuheisuudella saksalaisten ei ole tarkoitus loukata toista, mutta suomalaiset loukkaantuvat helposti suorasta puheesta, koska eivät ole tottuneet siihen. Tämä on saattanut aiheuttaa ongelmia perhepiirissä riitatilanteissa. Saksalaiset kokevat vaikeaksi sen, että suomalaiset eivät osaa riidellä verbaalisesti. Suomalaisille tyypillisempää on sulkeutuminen, "mykkäkoulu". Suomalais-saksalaisissa perheissä tämä aiheuttaa ongelmia saksalaisten ollessa tottuneita siihen, että ongelmasta saatetaan keskustella hyvinkin kiihkeästi ja monin sanakääntein asian olematta mitenkään erityisen merkittävä. Saksalaiset kokevat myös, että vieraiden suomalaisten kanssa on vaikea päästä saksalaisen näkökulmasta kunnan keskusteluun. Saksalaisten suomalaiset ystävät ja tuttavat saattavat kaihtaa esimerkiksi yhteisiä aterioita saksalaisten kanssa, koska niillä käyty keskustelu on voinut olla hyvinkin kiihkeää. Suomalaiset tulkitsevat tällaisen keskustelun helposti epämiellyttäväksi riitelyksi.

Tutkimuksessa suomalaisista kansainvälisessä viestintätilanteessa muun maalaiset arvioijat kokivat suomalaisten kuitenkin kestävästi eriäviä mielipiteitä hyvin. Käsitys voi johtua siitä, että suomalainen ei väittele. Hän vaikenee mieluummin kuin ilmaisee muiden mielipiteistä eroavan näkemyksensä ja tällä tavoin välttää ristiriitatilanteen. Samassa tutkimuksessa suomalaisten näkemyksen mukaan ranskalaiset ja saksalaiset eivät sen sijaan siedä eriäviä mielipiteitä. (Rusanen 1993, 71.)

"... niin kun asteittain tulee semmonen piirre, että niin kun ei välttämättä aina sanota suoraan sitä, mitä just ajatellaan. Että ollaan pidättyväisiä ja katsotaan niin kun paremmaksi ... hyvällä puolella katsotaan esimerkiksi, ettei halua loukata vastapuolta. Vastapuoli esimerkiksi saksalainen väittää, että asia on noin. Kun sitten suomalainen on vähän sitä mieltä, että tämä asia ei ole näin, se ei sano, että tää ei ole näin, vaan se onkin väärin, vaan se sanoo, että mä näen kyllä asian vähän eri tavalla. Se niin kun vähän kiertää ja vähän varovaisemmin ilmaisee asian, eikä sano suoraan päin naamaa." (M065938)

Saksalaiset pitävät suomalaisia hyvin hienotunteisina esimerkiksi siinä, että suomalainen ei puutu toisen ulkonäköön.

"Ja ne on just tollasia asioita, jotka helpottaa tietysti kauheesti kanssakäyntiä, kun sanotaan, että täällä Suomessa ollaan vähän pidättyväisempiä tollaisissa henkilökohtaisissa asioissa... että vaikka olisi kuinka pitkä tai lyhyt tukka tai ei tukkaa ollenkaan, siis ei tommoseen ulkokohtaiseen asiaan ei sillä tavalla kiinnitetä keskustelussa huomioon." (M065938)

Negatiiviseksi ominaisuus kääntyy silloin, kun esimerkiksi ei huomauteta, jos henkilön ulkonäössä on jotakin vialla, joka asianomaisen tulisi tietää tai jonka varmasti jokainen haluaisi tietää. Henkilö saattaa esimerkiksi kulkea koko päivän vaatteet epäjärjestyksessä ilman, että yksikään suomalainen huomauttaa asiasta. Saksalaiselle taas on aivan luontevaa huomauttaa toiselle esimerkiksi, että tämän takinkaulus on huonosti. Saksalaisten mukaan ulkonäkö on suomalaisille asia, johon ulkopuoliset eivät saa puuttua tai johon ei ole sallittua puuttua. Salo-Lee onkin todennut suomalaista small talkia tutkiessaan, että suomalaisten kohdalla voidaan puhua negatiivisesta kohteliaisuudesta, jolle on luonteenomaista toisen "rauhaan jättäminen", yksityisyyden kunnioittaminen, etäisyyden luominen, persoonattomuus, varovaisuus ja pessimismi. Suomalaisessa kohteliaisuudessa on myös huomattu epäsuoran kohteliaisuuden piirteitä, joita ovat esimerkiksi vetäytymismahdollisuuden jättäminen kuulijalle, vihjailu, vähättely, metaforien käyttö, ironia, yleinen epämääräisyys tai yleistyvyys. Vähiten on löydettävissä positiivisen kohteliaisuuden ominaisuuksia kuten yhteisyyden, yhteisymmärryksen, läheisyyden, lämpimän ilmapiirin luomisen, kannustamisen, rohkaisun, kuulijan

asettamisen keskeiseksi henkilöksi ja optimismin piirteitä. Suomalaiselle viestinnälle on usein tyyppillistä moitteen pelko ja pessimismi, kun taas positiivisen kohteliaisuuden kulttuureissa ilmaistaan puheella tunteita ja tuntemuksia, esitetään kiitoksia, kohteliaisuuksia, kannustuksia ja rohkaisuja. (Salo-Lee 1993, 84-85.)

"Ja toinen juttu kans, kun monta kertaa tai joskus ei saa vastausta suoriin kysymyksiin. Sanotaan kiitoksia ruuasta, mutta ei koskaa sanota, että ai kun tää on hyvää ja tää maistuu tai... Aina vaan syödään eikä sanota mitään.. . tai kiitokset ja lähetään pois... Saksassa koko ajan sanotaan että ach das schmeckt gut... das ist super. Niillä kehuilla huomioidaan ruuanlaittajan taitoa tai sanotaan, että es ist zu versalz tai es ist zu viel versalz. Se on semmoista niin kun, että reagoidaan." (M065938)

Myös työelämässä saksalaiset ovat törmänneet hieman erilaisiin toimintatapoihin. Esimerkiksi päätöksentekostrategiat saattavat poiketa siitä, mihin saksalaiset ovat omassa kulttuurissaan tottuneet. Kun saksalaiset ovat tottuneet tehokkaaseen ja nopeaan päätöksentekoon, suomalaisten hitaampi ja perusteellisempi toiminta tuntuu aluksi oudolta. Saksalaisten näkemyksen mukaan suomalaisilla on tapana tehdä päätökset vasta tarkan harkinnan jälkeen ja kuunnellen kaikkien päätöksen tekoon osallistuvien mielipiteet asiasta. Tällaista päätöksentekotapaa ei pidetä yhtä tehokkaana kuin saksalaista tapaa, mutta toisaalta suomalaisten päätöksentekoa pidetään sosiaalisempana ja demokraattisempana juuri sen vuoksi, että siinä punnitaan kaikki vaihtoehdot ja kuunnellaan erilaisia mielipiteitä.

Saksalaisten kokemuksia tukevat kansainvälisen viestintätutkimuksen tulokset, joiden mukaan suomalaisia on pidetty sosiaalisina, kun kysymyksessä on toiminta kansainvälisessä työyhteisössä. Suomalaisia on kuvattu sellaisilla adjektiiveilla kuin ystävällisyys, kodikkuus, yhteistyökyky, luotettavuus ja kärsivällisyys. Sosiaalisuuden vaikutelma on voimakas siitä huolimatta, että suomalaisia pidetään myös vetäytyvinä ja pidättyväisinä, mutta toisaalta suomalaisia ei pidetä kriittisinä eikä itsekkäinä. Oman itsen esille tuomiseen suhtaudutaan suomalaisessa kulttuurissa negatiivisesti. Saksalaiset puolestaan koettiin työpaikalla vähemmän sosiaalisiksi kuin muut vertailussa mukana olleet kansallisuudet. Osa suomalaisista koki, etteivät saksalaiset osoita kiinnostusta toisen näkökantaan esimerkiksi kyselemällä. Lisäksi saksalaiset tukevat toisten esittämiä ideoita harvoin. (Rusanen 1993, 55, 71.)

Saksalaiset ovat maininneet sinuttelun kontakteja ja kanssakäymistä helpottavaksi tekijäksi Suomessa. Saksalaisen kulttuuritaustan omaava henkilö noudattaa tiettyä muodollista kaavaa suhteessa toisiin ihmisiin. Saksassa teittely on tärkeä osa kohteliasta kanssakäymistä. Esimerkiksi on hyvin yleistä, että työtoverit tai naapurit teittävät toisiaan vuosikautia. Suomessa teittellään vähäisemmässä määrin ja sinuttelu onkin koettu kanssakäymistä helpottavana tekijänä. Kanssakäymisestä jää näin ylimääräinen muodollisuus ja kankeus pois.

Suomensaksalaiset kertoivat pyrkivänsä käyttäytymään suomalaisessa seurassa enemmän suomalaisittain ja välttämään suorapuheisuutta, jotta he eivät aiheuttaisi hämmennystä. Kotioloissa tätä käyttäytymistä ei aina kyetä peittämään.

"... siis jos on monta suomalaista joukossa silloin helpommin niin kun on siinä ryhmässä alistuttava ja on tota pidättyväinen ja... mutta joskus kaksistaan vaimon kanssa sieltä hieman niin kun luonne saa ylivallan. Joskus kun kontrolli löystyy ja tulee sanottua asioita, joita ei normaalisti sanoisi. Mutta kyllä joskus perheen piirissä tulee sanottua semmosta, että ääh nyt se taas loukkaantui." (M065938).

4.4. SAKSALAISTEN SUHDE ETNISEEN RYHMÄÄN JA SAKSALAISUUTEEN

Pohjois-Amerikassa asuvien siirtolaisten parissa tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että etnisyys näkyy hyvin ihmisten välisissä suhteissa. Etnisten ryhmien laajasta assimilaatiosta huolimatta yksilöt näyttävät muodostavan usein suhteita samaa etnistä alkuperää olevien kanssa. Empiirinen aineisto on osoittanut, mitä lähemmistä ystävyys-suhteista on kysymys, sitä useimmin ystävä on peräisin samasta ryhmästä. Vaikka yksilöllä olisi mahdollisuuksia luoda kontakteja ja ystävyys-suhteita laajemman yhteiskunnan jäsenten kanssa, siitä huolimatta ystävät haetaan omasta ryhmästä. Tällainen suuntaus on löydetty jopa neljännen polven siirtolaisten keskuudesta (Isajiw 1990, 56-60). Koska aineiston perusteella näyttää siltä, että suomensaksalaisilla on suhteellisen paljon kontakteja valtaväestöön eli suomalaisiin, on mielenkiintoista tarkastella, millainen asema on oman ryhmän jäsenillä saksalaisten sosiaalisissa suhteissa ja valitaanko ystävät samoin perustein kuin esimerkiksi Pohjois-Amerikan siirtolaisten keskuudessa.

Erityisesti tarkastelun kohteena ovat saksalaisten yhteistoiminta ja sen merkitys vieraassa kulttuurissa elävälle siirtolaiselle. Voidaan kysyä, onko yhteistoiminta esimerkiksi puhdasta ajanvietettä, uskonnollista toimintaa vai omaa kulttuuria ylläpitävää, esimerkiksi saksalaisen kulttuurin iltoja. Rakentuvatko ne epävirallisten sosiaalisten verkostojen varaan vai onko vuorovaikutus virallisesti järjestäytyneitä? Kuinka tarpeelliseksi yhteistoiminta koetaan oman etnisyyden ilmentämisessä? Missä määrin saksalaiset ovat rajoittaneet kontaktejaan omaan ryhmään?

Lisäksi saksalaisten osalta on mielenkiintoista pohtia, muodostavatko he etnisen ryhmän eli täyttävätkö he etniselle ryhmälle asetettavia vaatimuksia. Jos seurataan etnisen ryhmän määritelmää, ryhmän organisaatioilla on keskeinen asema pyrittäessä säilyttämään etniset rajat. Vuosisadan alussa Suomessa asuneella saksalaisvähemmistöllä on ollut vilkasta yhdistys- ja järjestötoimintaa (Hietala 1986, Schweitzer 1991). Jaakkolan mukaan tänä päivänä Suomen ulkomaalaiset eivät ole kuitenkaan kovin järjestäytyneitä, ainakaan, jos on kysymys omien etujen ajamisesta (Jaakkola 1991, 128). Samanlaisia kokemuksia on myös muista "menestyneistä" siirtolaisista kuten ruotsinamerikkalaisista (Brady 1990, 14). Ruotsissa asuvien suomalaisten keskuudesta on paljon esimerkkejä epävirallisten sosiaalisten verkostojen varaan rakentuvasta toiminnasta. Lisäksi näillä ryhmillä on jonkin verran järjestäytyneitä sosiaalista vuorovaikutusta. (Jaakkola 1983, 107.)

Tarkastelen jatkossa saksalaisten keskinäisiä epävirallisia ja järjestäytyneitä yhteydenpitomuotoja. Epävirallisilla yhteydenpitomuodoilla tarkoitan saksalaisten henkilökohtaisia yksityisessä sfäärissä tapahtuvia kontakteja, järjestäytyneillä erilaisten yhdistysten ja järjestöjen puitteissa tapahtuvaa kohtaamista.

4.4.1. Epäviralliset kontaktit Suomessa asuviin saksalaisiin

Saksalaisilla on suhteellisen vähän epävirallisia kontakteja muihin Suomessa asuviin saksalaisiin. Kun Suomeen muuton taustalla on usein ollut seikkailunhalu ja uusien kokemusten kaipuu tai maahan on muutettu muuten vapaaehtoisesti, ei olla välttämättä nähty tarpeelliseksi hakeutua samaa alkuperää olevien ihmisten seuraan. Monilla ei ole ollut minkäänlaista tarvetta seurustella

oman ryhmän jäsenten kanssa. Itse asiassa muiden saksalaisten seuraa on jopa saatettu välttää omasta kansasta ja sen jäsenistä olevien negatiivisten käsitysten vuoksi. Saksalaiset ovat tyypillisesti asennoituneet niin, että Suomeen ei ole tultu olemaan saksalaisten kanssa, vaan tutustumaan uuteen kulttuuriin ja sen jäseniin. Niinpä saksalaisten seuraa ei ole haettu aktiivisesti.

Usealla suomensaksalaisella on kuitenkin ainakin yksi tärkeä saksalainen kontakti Suomessa. Saksalaiset korostavat, että he eivät ole hakeutuneet näiden ihmisten seuraan yhteisen alkuperän vuoksi, vaan koska heillä on samansuuntaisia intressejä ja yhteisiä harrastuksia. Ystävyyssuhde on siis solmittu samalla periaatteella kuin yleensäkin suhteita luodaan. Tärkeitä ystävyyssuhteita on myös katkennut esimerkiksi toisen osapuolen muutettua takaisin Saksaan.

Suomessa on saatettu asua jo vuosia ennen kuin on tavattu ensimmäinen Suomessa asuva saksalainen. Tutustuminen muihin Suomessa asuviin saksalaisiin on koettu pääasiassa myönteiseksi asiaksi, vaikka saksalaisten seuraa ei siis ole haettu aktiivisesti. Muiden saksalaisten kanssa on puhuttu muun muassa erilaisista ongelmista, joita saksalainen kohtaa Suomessa. Suurimmaksi ongelmaksi on koettu esimerkiksi tietty mentaliteettiero, jonka saksalaiset löytävät itsensä ja suomalaisten väliltä. Varsinkin avioliiton tai parisuhteen vuoksi Suomeen muuttaneet naiset korostavat muiden saksalaisten merkitystä sopeutumisprosessissaan.

"Tietysti se oli alkuvaiheessa kun mä muutin Suomeen sitten, emmä tuntenut ketään saksalaista. Mä asuin kaksi vuotta Suomessa ennen kuin mä tapasin ensimmäisen saksalaisen. Tietysti se oli ihanaa. Tietysti silloin purki kaikki, mitä oli kerääntynyt kaksi vuotta. Kyllä olis varmasti myös pärjänny silloin ilman." (N035024)

Suomessa vietettyjen vuosien jälkeen saksalaisia on haluttu tavata myös oman saksalaisen identiteetin vahvistamiseksi. Suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan on sopeuduttu niin hyvin, että oman kulttuurin ja identiteetin säilyttämiseksi on haettu tukea muista samassa tilanteessa olevista saksalaisista. Kuitenkin kaikki tutkimukseen osallistuneet saksalaiset ovat sitä mieltä, että he pärjäisivät varsin hyvin ilman kontakteja muihin Suomessa asuviin saksalaisiin. Monet ovatkin asuneet vuosia Suomessa ilman tällaisia kontakteja. Näyttäisi siltä, että tarve saksalaisiin kontakteihin ja erityisesti kontaktien merkitys kasvavat, jos saksalaisilla ei ole paljon kontakteja suomalaisiin.

Haastateltujen joukossa on myös niitä, jotka ovat alusta asti olleet tiiviissä yhteydessä muihin Suomessa asuviin saksalaisiin. Esimerkkinä tällaisesta alusta asti tiiviistä yhteydenpidosta voisi

mainita Pirkanmaalla toimineen saksalaisten naisten ystäväpiirin. Kysymyksessä on epävirallinen saksalaisten piiri, jonka perustivat ennen maailmansotia tai heti niiden jälkeen Suomeen tulleet toistensa tukea kaivanneet saksalaiset naiset. Tuohon aikaan Suomessa esiintyi vielä jonkin verran saksalaisvihamielisyyttä ja tämän vuoksi suomalaisiin oli vaikea tutustua. Naisten piiri toimi tukena jäsenilleen näissä vaikeissa olosuhteissa. Koska suomensaksalaisten kotiäitien tarvitsema sosiaalinen tuki tuli suurelta osin kyseiseltä ryhmältä, ei välttämättä ollut edes tarvetta tutustua suomalaisiin.

4.4.2. Järjestäytynyt toiminta

Ystävyysseura-toiminta

Ehkä kaikkein virallisin ja laajimmalle levinnyt saksalaisten järjestöistä on suomalais-saksalainen yhdistys, joka toimii tänä päivänä usealla paikkakunnalla. Paikallisyhdistysten toiminta on melko itsenäistä, yhdistyksiä yhdistää kuitenkin keskusjärjestö. Alun perin yhdistykset ovat syntyneet saksalaisten tarpeista 20-30 vuotta sitten. Esimerkiksi Päijät-Hämeessä yhdistyksen perustajajäsenet olivat Suomessa asuvia saksalaisia, jotka halusivat perustaa yhdistyksen ylläpitämään saksalaista kulttuuriperinnettä ja kieltä. Suomessa asuvat saksalaiset eivät kuitenkaan uskaltaneet toimia ryhmänä pitkään aikaan toisen maailmansodan jälkeen. Ajan myötä ja ilmapiirin muututtua suotuisammaksi saksalaisia kohtaan, suomalais-saksalaiset yhdistykset aloittivat vähitellen toimintansa eri paikkakunnilla.

Tutkimuksessa mukana olleista saksalaisista noin puolet osallistui enemmän tai vähemmän aktiivisesti oman paikkakuntansa yhdistyksen toimintaan. Suomalais-saksalaisen yhdistyksen toimintaan osallistutaan saksalaisten kontaktien, yhdistyksen tarjoaman kulttuuritarjonnan ja kielen vuoksi. Yhdistys toimii myös paikkana, jossa saksalaiset voivat vaihtaa kokemuksiaan Suomessa asumisesta ja elämisestä. Toiminnan ensisijaisena tarkoituksena ei ole kuitenkaan toimia ainoastaan Suomessa asuvien saksalaisten kohtaamispaikkana ja tukijärjestönä, vaan toiminta on suunnattu kaikille saksalaisesta kulttuurista kiinnostuneille kansallisuudesta riippumatta. Yhdistyksen jäsenkunta ei alussakaan muodostunut pelkästään saksalaisista, vaan mukana on ollut myös saksan kie-

lestä ja kulttuurista kiinnostuneita suomalaisia. Tänä päivänä enemmistö jäsenistä onkin syntyperältään suomalaisia.

Yhdistystoiminnassa mukana olevat saksalaiset eivät välttämättä ole erityisen hyviä ystäviä keskenään vaan enemmänkin tuttavita. Kaiken kaikkiaan toimintaan osallistuvat näyttävät olevan sosiaalisesti aktiivisia henkilöitä ja heillä on yleensä myös paljon suomalaisia kontakteja ja erilaisia harrastuksia. He saattavat myös toimia puhtaasti suomalaisissa yhdistyksissä ja järjestöissä.

"Kyllä vaikka meillä on tää seura tässä niin, ei se niin kauheen aktiivinen ja kyllähän on ihan kiva kun tavataan joskus ja on tälläisiä klubi-iltoja sen semmosia. Mutta mä en haluaisi olla semmosessa samanlaisessa piirissä jatkuvasti, tavallaan pienen ryhmän kanssa aina tekemisissä." (N023916)

Yhdistysten toiminta on melko samanlaista eri puolilla Suomea. Kerran kuukaudessa on yhdistysiltoja, joissa ohjelmana voi olla esimerkiksi jokin esitelmä, matkakertomus tai kulttuuriesityksiä Saksasta. Lisäksi yhdistyksillä on vapaamuotoisia Stammtisch-nimisiä illanistujaisia. Illat vietetään yleensä ravintolassa, jossa jäsenillä on mahdollisuus vapaamuotoiseen keskusteluun. Lisäksi yhdistykset järjestävät joitakin perinteisiä saksalaisia juhlia, joita Suomessa ei yleensä tunneta tai vietetä. Monet juhlista on suunnattu lapsille kuten Sant Nikolaus-juhla, Sant Martins Tag ja Fasching. Jotkut yhdistykset viettävät myös Oktoberfestia, joka on baijerilainen olutjuhla.

Aktiivisten yhdistysjäsenten mukaan yhdistysten toiminta on monilla paikkakunnilla hiipunut viime vuosien aikana. Pitempään Suomessa olleet muistavat, kuinka yhdistyksen alkuaikoina toiminta oli hyvin vilkasta. Yhdistykset järjestivät erilaisia teemailtoja ja -retkiä. Useat aktiviteeteista oli suunnattu koko perheelle, ja siihen aikaan toimintaan osallistuttiinkin koko perheen voimin. Nykyään kokoontumisia on harvemmin ja niihin osallistuu vähemmän jäseniä. Toiminnan hiipumisen syyksi on arveltu saksalaisväestön ikääntymistä. Toisaalta on epäilty, että uusia saksalaisia ei juurikaan ole muuttanut Suomeen viime vuosina tai sitten muuttajat ovat olleet sellaisia, jotka eivät ole kiinnostuneet saksalaisten yhteistoiminnasta. Lisäksi monilla jo pitempään Suomessa asuneilla ei välttämättä ole enää tarvetta osallistua alkuperäiskulttuuriin liittyvään toimintaan, koska he kokevat oman elämänpiirin muotoutuneen sellaiseksi, jossa omaa kulttuuria ei erityisesti tarvitse ylläpitää. Suomessa viihdytäänkin ilman järjestäytyneitä kontakteja muihin suomensaksalaisiin. Suomessa asumisen alkuaikoina sen sijaan oman ryhmän jäsenten tapaaminen, vaikkapa virallisissa merkeissä, on ollut monille tärkeää.

Lisäksi aikaisemmin yhdistys on ollut paikka, jossa on kuultu ja puhuttu saksan kieltä. Tänä päivänä saksalaiset matkustavat lähes vuosittain Saksaan. Myös puhelinyhteydet ovat kehittyneet niin, että Saksaan soittaminen on tullut helpommaksi ja halvemmaksi kuin mitä se on aikaisemmin ollut. Äidinkielen kuuleminen onnistuu nykyään vaivattomasti satelliitteilla välitettävien tv- ja radiokanavien avulla. Tiiviit yhteydet kotimaahan ja helpottunut yhteydenpito nähdään siis syinä siihen, miksi saksalaiset eivät välttämättä hakeudu yhdistyksen pariin.

Haastateltujen saksalaisten joukossa on myös niitä, jotka eivät ole missään tekemisissä suomalais-saksalaisen yhdistyksen kanssa tai käyvät hyvin harvoin sen järjestämissä tilaisuuksissa. Syitä osallistumattomuuteen on useita. Jos osallistumisen syiksi määritellään oman äidinkielen käyttömahdollisuus, oman kulttuuriperinteen ylläpitäminen ja oman etnisen identiteetin vahvistaminen ja ylläpitäminen, samat tekijät voivat olla käänteisesti syynä osallistumattomuuteen. Monilla saksalaisilla ei ole tarvetta päästä puhumaan saksaa muiden kanssa aikaisemmin mainittujen syiden vuoksi. Lisäksi monet voivat puhua saksaa kotonaan perheen kanssa tai sitten heillä on mahdollisuus käyttää kieltä päivittäin työssään, jolloin varsinaista tarvetta äidinkielen puhumiseen ei ole päässyt syntymään.

Osalla saksalaisista ei ole myöskään suoranaista tarvetta olla muiden seurassa saksalaisen identiteettinsä vuoksi. Omaa alkuperää ei koeta niin tärkeäksi, että sitä haluttaisiin vahvistaa. Enemmänkin halutaan kontakteja joko suomalaisiin tai muihin ulkomaalaisiin. Näille saksalaisille on tyypillistä itsensä samastaminen enemmän eurooppalaisiksi kuin saksalaisiksi. Omaa kulttuuriperinnettä saatetaan ylläpitää erilaisten juhlien muodossa perhepiirissä. Tähän ei katsota tarvittavan yhdistystä tai muita samaa alkuperää olevia. Joidenkin näkemyksen mukaan saksalainen ja suomalainen kulttuuri ovat niin lähellä toisiaan, että ei tule erityistä tarvetta korostaa juuri saksalaisia kulttuuriperinteitä.

Vaikka ehkä olisikin tarvetta olla saksalaisten seurassa juuri oman identiteetin vuoksi, yhdistystä ei pidetä parhaana mahdollisena identiteetin vahvistajana. Joillakin saksalaisilla on voimakkaita ennakkoluuloja yhdistystä ja sen jäseniä kohtaan. Toimintaan osallistujat koetaan ihmisiksi, joiden kanssa itsellä ei ole mitään yhteistä. Ei olisi yhteistä, vaikka he asuisivat Saksassa. Sen vuoksi epäviralliset suhteet toimivat identiteetin vahvistamisessa paremmin.

Monilla saattaa olla myös aivan käytännön esteitä osallistumattomuuteen, joista ehkä merkittävimpiä ovat maantieteelliset syyt. Osa saksalaisista asuu perheineen niin kaukana lähimmästä yhdistyksen kokoontumispaikasta, että matkoihin menisi kohtuuttomasti aikaa. Lisäksi monilla on niin paljon erilaisia harrastuksia, että yhdistyksen kokouksiin osallistumiseen ei jää aikaa. Ja koska osallistumista ei pidetä kovin tärkeänä, se jää muiden harrastusten varjoon. Lastenhoito-ongelmat voivat myös vaikuttaa mahdollisuuteen osallistua toimintaan.

Saksalainen seurakunta

Yhtenä suomensaksalaisten kokoontumispaikkana toimii saksalainen luterilainen seurakunta. Lähes kaikki haastatellut saksalaiset osallistuvat saksalaisen kirkon jumalanpalveluksiin, joita Helsingissä toimiva saksankielinen pappi käy pitämässä kerran kuukaudessa eri kaupungeissa. Jumalanpalvelukset pidetään saksan kielellä. Jumalanpalveluksissa tavataan saksalaisia tuttuja, joita ei muuten välttämättä tavattaisi. Hengellisen annin lisäksi tuttujen tapaaminen onkin yksi merkittävimmistä osallistumisen syistä.

Seurakunnan piirissä on myös epävirallisempaa toimintaa. Keski-Suomessa suomensaksalaiset ovat järjestäneet perheleirin yhdessä saksalaisen seurakunnan kanssa seurakunnan leirikeskukseen. Leirin tarkoituksena on ollut viettää viikonloppu täysin saksalaisissa merkeissä. Leirille osallistuneet saksalaiset ovat kokeneet sen hyväksi itselleen ja lapsilleen, koska leiri on tarjonnut mahdollisuuden viettää hetken saksalaista elämää. Suomalaisen elämän rooli-odotukset ja odotukset siitä, kuinka tulee käyttäytyä, poikkeavat jonkin verran saksalaisesta ja sen vuoksi leiri on koettu paikana, jossa saa todella olla oma itsensä.

" Sen takia se on tärkeä... kyllä sitten on aikaa puhua toisten kanssa. Se tuntuu, että heidän kanssa on semmonen pieni saksalainen elämä tai maailma tulee Suomeen. Et se on... ei tarvitse koko aika miettiä, teenkö minä jotain väärin, koska heillä on ihan sama pohja kuin minulla. Jos minä puhun, ne ymmärtää nämä asiat." (N114211)

4.4.3. Kontaktit Saksassa asuviin sukulaisiin ja ystäviin

Saksalaisilla on siis kontakteja oman ryhmänsä jäseniin Suomessa. Saksalaisille näyttäisi kuitenkin olevan tärkeämpiä kontaktit Saksassa asuviin ystäviin ja sukulaisiin. Monilla saksalaisilla on ainakin muutamia ystäviä, joihin he pitävät yhteyttä enemmän tai vähemmän säännöllisesti. Ystävien lisäksi saksalaiset pitävät hyvin paljon yhteyttä Saksassa asuviin sukulaisiin, jos he ovat vielä elossa. Yhteydenpitomuodot ovat tällä ryhmällä hyvin samankaltaisia. Käytetyimpiä yhteydenpitomuotoja ovat puhelinkeskustelut, kirjeenvaihto ja lomailu puolin ja toisin.

Jo vuosikymmeniä Suomessa asuneille saksalaisille puhelimen yleistymisen ja yhteyksien parantuminen ovat helpottaneet paljon yhteydenpitoa. Tänä päivänä puhelut koetaankin hyvin vaivattomaksi yhteydenpitokeinoksi. Kontaktien ylläpitämistä puhelimitse saattaa kuitenkin rajoittaa puhelujen kalleus erityisesti lapsiperheillä, joilla on muutenkin taloudellisesti tiukempaa. Varteen otettava vaihtoehto onkin yhä kirjeiden lähettäminen. Yhteydenpito puhelimitse ja kirjeitse ei välttämättä ole kovin säännöllistä. Tyypillisimmillään saksalaisille sukulaisille tai ystäville soitetaan kerran kuukaudessa. Saksasta pidetään toisaalta enemmän yhteyttä Suomeen kuin Suomesta Saksaan.

Haastatellut suomensaksalaiset matkustavat Saksaan vähintään kerran vuodessa. Saksan-matkoilleen he käyvät yleensä sukulaisten ja ystävien luona. Monet haluaisivat matkustaa useamminkin, mutta taloudelliset seikat ovat usein esteenä. Saksalaiset kokevat kotimaahan matkustamisen taloudellisena rasitteena, mutta sellaisena, joka kuitenkin halutaan toteuttaa. Ristiriitoja syntyy kun suomensaksalaiset haluaisivat matkustaa myös muualle kuin Saksaan. Perheissä, joissa lapset ovat jo isoja, myös muiden ulkomaanmatkojen tekeminen on taloudellisesti mahdollista. Lapsiperheissä taas joudutaan usein valitsemaan, matkustetaanko lomalla Saksaan vai kenties johonkin muuhun maahan.

Erityisesti suomensaksalaiset naiset ovat kokeneet, että he joutuvat luopumaan joistakin aineellisista asioista, jotka olisivat saavutettavissa, jos rahat eivät menisi kotimaassa käymiseen.

“Minä voin yleensä kerran vuodessa, joskus kaksi kertaa mennä. Ja minun äitini niin kauan kun on voinut matkustaa, oli joka vuosi täällä. Jumalan kiitos, on ollut se talou-

dellinen asia niin, että on voinut tehdä, tehdä niin. Mutta se on rajoittunut toisella tavalla. Minä olen kotirouva. Mun mieheni on vain ansainnut, minä en ole ansainnut mukaan, se on tietysti rajoittanut kovasti sosiaalisesti. Minun piti joka vuosi paljon enemmän rahaa viedä siihen, että minä menen kotiin kuin suomalainen nainen, rouva kun mennä ulkomaahan johonkin lomamatka. Sitten ne toiset saivat oman talon ja kaikenlaista muuta, oman auton. Se meni mulla kotimaahan joka vuosi. Se pitää tietää, kun menee ulkomaahan naimisiin, se maksaa enemmän. Jos ei mene omaan ammattiin, jos ei ole tämmöinen ammatti, jota vois heti toteuttaa tai jos ei ole yrittäjä tai jotain.“ (N096032)

Miesten kohdalla kotimaassa käynti ei niinkään ilmene taloudellisena kysymyksenä. He eivät myöskään korosta kotimaahan matkustamisen tärkeyttä niin kuin naiset. Miehet käyvät Saksassa vanhempinsa ja sukulaistensa vuoksi. He ovat yleensä tyytyväisiä mahdollisuuksiinsa vieraillla Saksassa, eikä heillä ole tarvetta vieraillla useammin. Myös erilaiset työmatkat ovat vieneet saksalaisia miehiä usein Saksaan ja muualle Keski-Eurooppaan.

Suomensaksalaiset saavat myös sukulaisiaan ja ystäviään vieraikseen kotimaastaan noin kerran vuodessa. Sukulaisista varsinkin vanhemmat käyvät usein Suomessa. Monet kaipaavat kuitenkin enemmän vieraita Saksasta, sillä siirtolaiset haluaisivat näyttää lähimmilleen, millaista heidän elämänsä Suomessa on.

“Joskus tuntuu, että... sanotaan minä toivon, että ne tulee enemmän tänne. Mutta kyllä haluaisin myös ja toivoisin, että myös minun ystävät voivat tulla enemmän Suomeen, koska se on myös minulle hyvin tärkeää, että minä olen kotona, ja että ne näkee, minäkäläinen elämä täällä on, että ne ymmärtää myös minun tilanteen enemmän ja parempi.“ (N114211)

Saksalaiset kokevat, että Suomeen matkustaminen ja loman viettäminen Suomessa eivät ole kuitenkaan kovin itsestään selviä saksalaisille ystäville ja sukulaisille. Ensinnäkin monet saksalaiset haluavat viettää lomansa etelässä auringon lämmössä. Suomalainen kesä on heille aivan liian epävakaa. Lisäksi Suomen maantieteellinen sijainti on usein esteenä matkustamiselle, sillä Suomeen pääsee Keski-Euroopasta helposti vain lentäen tai laivalla. Tällainen matkustustapa saattaa tuntua Keski-Euroopan lyhyisiin autolla kuljettaviin etäisyyksiin tottuneista saksalaisista kalliilta ja hankalalta. Suomeen matkustamista pidetään yhä myös taloudellisena kysymyksenä.

Suomensaksalaisilla on myös kokemuksia siitä, kuinka omat sukulaiset ja ystävät matkustavat mielellään Suomeen luontoelämysten vuoksi. Suomensaksalaisen perheen kesämökistä onkin helposti tullut saksalaisten sukulaisten ja ystävien mieluisa vierailupaikka.

Suomensaksalaiset pitävät itsekin Suomen maantieteellistä sijaintia matkustusta rajoittavana. Monet heistä matkustelisivat mielellään ulkomailla, mutta Suomesta matkustaminen koetaan vaikeaksi ja kalliiksi.

“Ja sitte mulla on... mä olen aina hirveen mielellään matkustanut ja tässä on jotenkin että vähän ku saarella asuis, että sun pitää lähtee niin ku lentämällä tai laivalla, mutta sä et voi mennä autoon istumaan ja lähet vaan. Ehkä sitäkään ei tule hirveen usein tehtyä, mutta pelkästään se tieto, tai siis se et se on mahdollista, se on hirveen kiva.“
(N023916)

4.4.4. Saksan tapahtumien seuraaminen

Vaikkakin saksalaisilla on hyvin kiinteät henkilökohtaiset suhteet Saksaan, Saksan yhteiskunnallisia tapahtumia ei välttämättä seurata aktiivisesti. Varsinkaan politiikka ei kiinnosta suomensaksalaisia. He pitävätkin itseään hyvin epäpoliittisina henkilöinä. Ainoastaan Itä- ja Länsi-Saksan yhdistyminen marraskuussa 1990 oli sellainen tapahtuma, jota myös monet suomensaksalaiset seurasivat mielenkiinnolla. Eniten Saksan tapahtumia näyttää seuraavan saksan kielen opettajat, sillä heidän oletetaan jo ammattinsa puolesta olevan selvillä siitä, mitä Saksassa tapahtuu.

Monet suomensaksalaiset seuraavat saksalaista kulttuurielämää lehtien ja television välityksellä. Viime vuosikymmenien aikana tiedonvälityksessä tapahtunut teknologinen kehitys on helpottanut huomattavasti ajankohtaisten tapahtumien seuranta. Monilla saksalaisilla on esimerkiksi satelliitti-antenni tai kaapelikanavaliittymä, jonka avulla on mahdollista seurata eri puolilta maailmaa lähetettäviä lähetyksiä. Suomensaksalaiset seuraavat ennen kaikkea saksalaisia kanavia. Näiltä kanavilta katsotaan ajankohtaisia keskusteluohjelmia, saksalaisia sarjoja ja elokuvia sekä jonkin verran myös uutisia. Myös suomalaisesta televisiosta katsotaan saksalaisia sarjoja.

“Pakko seurata vähän, koska minä opetan. Ja minä katson sitten uutiset, jos jotain... joo jos jotain poliittinen makasiini minä luen. Ja Stern ja Spiegel minä katson aina läpi ainakin, ja jos mulla on aikaa kyllä minä luen myös. Että tuntuu, että joskus on vaikeaa, että minä en löydä aika. Kyllä minun aikataulu on aika... minulla on joka päivä ihan täysi päivä. Ja minä katson sen sarjan telkkarissa. Se ei ole poliittinen tilanne, mutta minä katson sen Marienhof. Ja se on semmoinen hauska juttu, koska silloin minä tunnen, että minä saan vähän siitä elämästä. Ja se on myös hauska, ja minä kuulen sen kieli, ja se ei oo enää oikeesti minun kieli. Se on nuori kieli se on vähän erilainen. Mutta saan sen, että tuntuu, että yksi jalka on vielä siellä.” (N114211)

Suomensaksalaiset pyrkivät myös lukemaan saksalaisia lehtiä. Joillekin lehtiä tulee kotiin; toiset ostavat silloin tällöin jonkin aikakaus- tai sanomalehden. Lehtien kotiin tilaamista rajoittaa jonkin verran niiden korkea hinta. Isajiw (1990, 64-65) mukaan etniset radio- ja televisio-ohjelmat sekä etninen lehdistö ovatkin tärkeitä keinoja säilyttää etninen identiteetti. Suomessa saksalaisilla ei ole omia radio- tai tv-kanavia, jotka voisivat toimia Isawijin tarkoittamalla tavalla: keinona olla yhteydessä omaan yhteisöön, lisätä yksilöiden tietoa omasta yhteisöstään ja helpottaa fyysistä osallistumista. Sen sijaan saksalais-suomalaisten yhdistysten julkaisut voivat toimia edellä esitetyn tavoin. Saksasta lähetettävillä tv-kanavilla näyttäisi olevan merkitystä saksalaisten pyrkimyksille säilyttää oma etninen tietoisuus ja identiteetti.

4.4.5. Saksalainen kulttuuriperinne

Saksan kieli

Oman kielen merkitystä painotetaan usein identiteetikysymyksen yhteydessä. Kieltä pidetään yhtenä etnisen ryhmän tuntomerkinä. Omasta kielestä luopumista pidetään monesti merkinä sulautumisesta tai oman alkuperänsä kieltämisestä. Suomensaksalaisilla on kiinteä suhde äidinkieliensä, sillä heidän ei ole tarvinnut luopua kielen käytöstä missään vaiheessa siirtolaisuuden aikana. Tutkimukseen osallistuneet saksalaiset saavat puhua omaa kieltään riittävästi. Monissa suomensaksalaisissa perheissä perhekielenä on alusta asti ollut saksa tai sekä saksa että suomi. Suomi on tullut perhekieleksi sellaisissa perheissä, joissa puoliso ei ole puhunut saksaa suhteen alussa. Jos taas puoliso on puhunut alusta alkaen keskenään saksaa, se on säilynyt yhteisenä kielenä, vaikka saksalainen osapuoli puhuisikin jo hyvin suomea.

Koska kieltä on voitu käyttää jatkuvasti, sen merkitystä ei ole pohdittu syvemmin. Saksalaiset kykenevät kuitenkin ilmaisemaan itseään paremmin saksan kielellä. Saksan kieli on rikkaampaa ja vivahteikkaampaa kuin suomi. Jopa vuosikymmeniä Suomessa asuneet kokevat, että he pystyvät saksan kielellä ilmaisemaan ja ymmärtämään paremmin asioita. Esimerkiksi kirjoja luetaan mieluummin saksaksi, vaikka suomea osattaisiinkin hyvin.

Saksan kielen välittyminen lapsille on mielenkiintoinen kysymys. Näyttäisi siltä, että saksalaisten kohdalla kielen välittyminen lapsille on riippuvainen siitä, kumpi vanhemmista on saksankielinen. Suomensaksalaiset naiset korostavat heille olevan tärkeää, että lapset hallitsevat molemmat kielet. Kielen avulla halutaan välittää jotakin omasta kulttuuritaustasta. Lisäksi pidetään tärkeänä, että lapset kykenevät kommunikoimaan saksalaisten sukulaisten, erityisesti isovanhempien, kanssa. Lapset ovatkin yleensä oppineet saksan kielen äidin hoitaessa lapsia kotona. Maahanmuuttajaäidin kotona olo näyttää siis helpottavan oman äidinkielen välittymistä. Jos vanhemmista isä on saksalainen, kielen välittyminen näyttäisi olevan vaikeampaa. Kysymys ei ole kuitenkaan siitä, etteivätkö saksalaiset miehet olisi halunneet lastensa oppivan saksaa, vaan käytännön syyt ovat johtaneet lasten heikkoon saksan kielen taitoon. Normaalisti isä on ollut ansiotyössä kodin ulkopuolella ja lasten kanssa vietetty aika ja samalla mahdollisuus kommunikoida lasten kanssa saksan kielellä on rajoittunut iltoihin ja viikonloppuihin. Lisäksi vahvan suomen kielen omanneet lapset eivät välttämättä ole halunneet puhua saksan kieltä vaikka olisivat sitä ymmärtäneetkin.

"Silloin kun minä tulin töistä kotiin iltaisin siihen aikaan Helsingissäkin ollessa ja vielä täälläkin sitten, niin rupesin puhumaan saksaa ja ne katteli vaan, että mitä sä isä puhut, sähän osaat suomea. Mulla ei sitten riittänyt toi tarmo siihen sillä lailla."
(M076542)

Joitakin vuosikymmeniä sitten oli vielä vallalla käsitys, jonka mukaan kaksikielisessä perheessä lapset eivät opi kumpaakaan kieltä kunnolla. Lasten puolikielisyys pelossa joissakin suomensaksalaisissa perheissä tehtiin tietoinen päätös, että lapsille puhutaan vain suomea, jotta he oppisivat edes yhden kielen kunnolla. Vaikka saksaa ei olisikaan puhuttu kotona, lapset ovat kuitenkin myöhemmin opiskelleet saksan kieltä koulussa.

Juhlapyhiin liittyvät perinteet

Saksalaiset eivät pidä suomalaista ja saksalaista kulttuuria kovin erilaisina. Saksalaisten mainitsemat suomalaisista poikkeavat perinteet liittyvät lähinnä suuriin juhlapyhiin. Suomalais-saksalaiseen seka-avioliittoon perustuvissa perheissä juhlapyhien vietossa yhdistetään sekä saksalaisia että suomalaisia perinteitä. Joidenkin näkemysten mukaan suomalainen ja saksalainen kulttuuri poikkeavat niin vähän toisistaan, että ei voida oikeastaan puhua eri kulttuuriperinteistä. Varsinkin Pohjois-Saksasta kotoisin olevat eivät pidä perinteiden kohdalla kulttuurieroa merkittävänä.

Saksalaisia perinteitä ylläpidetään lähinnä lasten vuoksi. Halutaan, että lapset tutustuvat myös saksalaisten vanhempien kulttuuriin. Lapsille halutaan antaa jotakin omasta kulttuurista ja samalla taata perinteiden jatkuminen. Saksalaiset pitävätkin tärkeänä, että lapset oppivat ymmärtämään eri kulttuureja. Perinteitä noudatetaan varsinkin lasten ollessa pieniä. Lasten kasvettua isommiksi osa perinteistä on jätetty kokonaan pois. Vaikka perinteitä vaalitaan lähinnä lasten vuoksi, saksansuomalaiset naiset korostavat myös niiden henkilökohtaista merkitystä. Perinteitä pidetään tärkeinä itselle ja omalle saksalaiselle identiteetille. Perheissä, joissa on saksalainen isä, perinteitä noudatetaan samalla tavoin, mutta niiden henkilökohtainen merkitys ei tule niin selvästi esille. Täysin saksalaisessa perheessä suomalaisia perinteitä ei noudateta lainkaan, vaikka ne tunnettaisiinkin.

Suomensaksalaiset viettävät tyypillisesti pääsiäis- ja joulupyhiä yhdistellen sekä suomalaisia että saksalaisia perinteitä. Pääsiäisenä piilotetaan makeisia ja suklaamunia lapsille etsittäväksi. Saksassa makeiset piilotetaan puutarhaan, mutta sääolosuhteiden vuoksi Suomessa tämä tapahtuu sisällä. Toinen merkittävä lastenjuhla on Sant Martins Tag, jolloin lapset kulkevat kynttiläkulkueessa ja laulavat lauluja kaduilla. Yleensä esimerkiksi suomalais-saksalainen yhdistys on järjestänyt päivään liittyvän tapahtuman. Kolmas lastenjuhla on Sant Nikolaus-päivä. Tällöin suomalaista joulupukkia muistuttava Pyhä Nikolaus tulee taivaasta jakamaan lapsille makeisia. Sant Nikolauksen-päivää vietetään 6. päivänä joulukuuta ja sitäkin vietetään usein yhdistyksessä. Helmikuiset karnevaalit ovat myös enemmän lasten juhlia. Tällöin lapset pukeutuvat erilaisiin naamiaisasuihin. Aikuisista karnevaali kiinnostaa sellaisia, jotka ovat kotoisin karnevaalialueelta. Karnevaalia ei vietetä kaikkialla Saksassa yhtä innokkaasti, vaan se on ensi sijassa Mainzin ympäristössä vietettävä perinne.

Isajiwin mukaan ruuan merkitystä etnisen identiteetin symbolina ei saa aliarvioida. Hänen näkemysensä mukaan ruoka voidaan luokitella yhdeksi näkyväksi ja tärkeäksi identiteetin symboliksi. Etnisten ruokien säilyminen sukupolvelta toiselle osoittaa niiden syvemmän merkityksen (Isajiwin 1990, 67-70). Joulun on tyypillinen juhla, jonka perinteet liittyvät erityisesti ruokaan. Monissa suomensaksalaisissa perheissä yhdistetään molempien kulttuurien jouluperinteitä. Suomensaksalaisten joulupöydässä on vahva asema esimerkiksi saksalaisille vieraalla joulukinkulla ja suomalaisilla laatikkoruuilla. Toisaalta saksalaista jouluruokaperinnettä edustavat siipikarja ja kalaruoka Karpfen Blau. Usein jouluaattona ruoka tarjotaan suomalaisen perinteen mukaan ja joulupäivänä syödään taas enemmän saksalaistyyppinen jouluateria.

Saksassa jouluaattona lahjat tuo Christkindl eikä joulupukki. Joissakin perheissä toteutetaan saksalaista perinnettä ja toisissa taas suomalaista. Jotkut ovat tehneet joulunvietosta omia sovelluksia, joissa yhdistyvät suomalainen joulupukki- ja tonttuperinne saksalaiseen Christkindl-perinteeseen. Yleensä saksalaiset pitävät suomalaisesta joulunajasta, koska tämä vietetään rauhallisesti perheen ja sukulaisten kesken. Saksalaisten mukaan joulu on suurempi juhla Suomessa kuin Saksassa.

4.4.6. Suhde kansalliseen alkuperään

Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä entisessä Länsi-Saksassa eläneet nuoret saksalaiset ovat torjuneet kansalliset, nationalistiset ja isänmaalliset ajatukset. Nationalistiset ajatukset on torjuttu, koska ne ovat olleet aikoinaan suurelta osin syynä Hitlerin valtaannousuun. Sodan jälkeisten sukupolvien saksalaisilla on myös kokemuksia siitä, miten heitä on pidetty vastuullisina toisen maailmansodan aikaisiin tapahtumiin, vaikka he eivät ole välttämättä edes eläneet tai ovat olleet vasta lapsia tuona aikana (Snyder 1978, 278-284).

Edellisen kaltaista kansallisten tunteiden kieltämistä tai puuttumista esiintyy myös Suomessa asuvilla saksalaisilla. Heillä on hyvin vähän kansallisia tunteita Saksaa tai vielä vähemmän Suomea kohtaan. Saksalaisia onkin hämmästyttänyt siirtolaisuuden alkuaikoina suomalaisten isänmaallisuus, jota ilmennetään esimerkiksi itsenäisyyspäivän vietossa ja urheilukilpailujen yhteydessä. Var-

sinkin isänmaallisuuden symboleja, kuten lippuja, niihin liittyviä liputuspäiviä ja kansallislaulun laulamista vierastetaan, koska ne yhdistetään helposti natsi-Saksan aikaan.

"No mä muistan ensimmäinen kerta, kun mä tulin Suomeen. Se oli myös yllätys minulle, että niin paljon lippuja olivat joka paikassa, joka talossa on lippuja. Minä luulin, että nämä on kaikki tyhmä ja ... mitä nää on ? Onko natsseja ja semmosia? Ja kyllä minä nyt enemmän ymmärrän sen tilanne, ja minä tiedän ja olen lukenut myös Suomen historiaa, ja että se on niin pieni... Se on iso maa, mutta pieni... vähän ihmisiä. Se on heille hyvin tärkeä ja sen takia ymmärrän. Että se... että ne kuuluu sinne Suomeen, mutta on joskus vaikeaa, on joskus." (N114211)

Kun saksalaiset ovat tutustuneet suomalaiseseen historiaan, suomalaisten isänmaallisuutta ja sen ilmaisua on alettu ymmärtää paremmin. Vaikka suomalaisten käyttäytymistä ymmärrettäisiinkin, saksalaiset eivät voi kuvitella itselleen samanlaista isänmaallisuuden tunnetta ja sen ilmentämistä käyttäytymisellä. Saksalaiset eivät yksinkertaisesti tunnista itsessään läheistä kiintymystä Saksaan valtiona ja kansana. Selitys tälle löydetään historiasta ja kasvatuksesta.

" Se on mulle hyvin outo suomalainen itsenäisyys. Mulla ei ole mitään sitä vastaan, ihan ymmärrän myös kuten mieheni sanoi, se suomalaisille tärkeä ja mä ymmärrän ihan täysin, miksi mä en ole oppinut sitä Saksassa meidän historiataustalla ja mä en voi sydämellisesti tuntea semmonen, että Saksa olisi mun kotimaa tai Saksassa syntyperä olisi kivaa tai että mun vanhemmat eivät ole ollenkaan kasvattanut mua sillä tavalla. Että enemmänkin olen yhden maan kansalainen, mutta ei just saksalainen. Sitä mä en haluu myöskään. " (N043208)

Saksalaisilla ei välttämättä ole vahvaa etnistä itsetuntoa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että maahanmuuttajan henkilökohtainen itsetunto tai identiteetti olisi jollakin tavoin heikko. Liebkind kritisoikin sitä, että usein sotketaan henkilökohtainen (yleinen) itsetunto, joka viittaa henkilökohtaiseen arvoon tai arvostukseen, ja oman jäsenryhmän arvostukseen viittaava sosiaalinen tai etninen itsetunto toisiinsa. Kuitenkin toinen näistä voi olla vahva ja toinen heikko. Ihminen voi siis arvostaa itseään, vaikka hän ei arvostaisi ryhmää, johon kuuluu. Näin ollen vähemmistöjäsenten keskuudessa esiintyviä kielteisiä näkemyksiä omasta ryhmästään ei siis pidä käsittää merkkinä henkilökohtaisesta identiteettiongelmasta (Liebkind 1994, 29, 1988, 57).

"En mä osaa laulaa meidän kansanlaulu. Ei se on semmonen tabujuttu, ja se on meidän ongelma Saksassa varmasti. Että se tämä... ei voi sanoa ihan vapaasti, että minä olen saksalainen ja minä olen ylpeä, että olen saksalainen. Että... joskus tuntuu, että meillä on ihan... että suomalaisilla on se itsetunto on aika matala, mutta se isänmaa tunne on aika vakavasti ja ihan iso ja... Ja vastapäin on Saksassa. Se itse tunne on

kuitenkin, se pohja on kaikilla on, että kyllä se on rikas maa siellä, ja meillä on kaikilla semmoinen tunne varmasti, että... no saksalainen on saksalainen, ja ei se tarkoita, että hän automaattisesti hyvä ihminen, mutta se itsetunne on automaattisesti mukana. Mutta se ei automaattisesti täällä Suomessa mukana. Että enemmän just toisten kanssa, että tuntuu, että suomalaiset usein sanoo, että anteeksi, että minä olen täällä. Että ehkä sen takia ne tarvitsevat sen lippuja ja kaikki nämä jutut. (N114211)

Vaikka suomensaksalaiset eivät kykene sanomaan olevansa ylpeitä saksalaisuudestaan, johon liittyy saksan kansan traaginen historia, he näkevät kuitenkin paljon hyvää entisessä kotimaassaan. Saksaan liitettäviä positiivisia ominaisuuksia ovat esimerkiksi edistyksellinen terveydenhuolto, mahdollisuus yksilölliseen elämäntapaan, omat kulttuuriperinteet ja taloudellinen vauraus. Saksalaisia näyttäisikin enemmän sitovan toisiinsa taloudellis-tekninen side, joka on vapaa nationalismiin liittyvästä ideologiasta. Tämä saksalaisia yhdistävä side perustuu toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina Saksassa tapahtuneeseen merkittävään poliittiseen, taloudelliseen ja psykologiseen muutokseen. Saksan historiassa puhutaan talousihmeestä (Wirtschaftswunder), joka tapahtui sodan jälkeen. Tällöin työttömyys melkein katosi, valtion talous korjaantui ja kehitys eteni vauhdilla (Snyder 1978, 278-284). Myös Suomessa asuvat saksalaiset ovat eläneet mukana tässä kehityksessä. Elämisen ulkoisia puitteita Saksassa pidetään hyvinä ja kehittyneinä ja niistä ollaan jopa ylpeitä. Myös Saksassa tehdyn tutkimuksen mukaan talous on ollut vuonna 1991 tärkein kansallisen ylpeyden aihe tutkimukseen osallistuneiden entisten itäsaksalaisten ja länsisaksalaisten mielestä (Veen & Zelle 1995, 9).

Suomensaksalaiset kokevat, että Saksa on taloudellisesti ja teknisesti monissa asioissa Suomea kehittyneempi. Saksalaisten näkemyksen mukaan suomalaisten tulisikin ottaa oppia niin Saksan ongelmista kuin edistyksellisyydestä. Suomalaisia on kritisoitu siitä, että Suomessa tehdään samat virheet, jotka Saksassa ja Keski-Euroopassa on mahdollisesti tehty vuosia tai jopa vuosikymmeniä sitten. Jotkut haastatelluista tuntevat kokevansa kahteen kertaan esimerkiksi kaupungistumisen mukanaan tuomat ongelmat, ympäristönsuojeluun liittyvät kysymykset ja erilaiset sosiaaliset ongelmat.

Vaikka tutkimukseen osallistuneet saksalaiset eivät identifioi itseään vahvasti Saksan kansaan tai valtioon, he ovat kuitenkin melko yhtenäisiä kansalaisuuskysymyksessä. Ainostaan kaksi haastatelluista on vaihtanut kansalaisuutta ja yhdellä on kaksoiskansalaisuus eli sekä Suomen että Saksan kansalaisuus. Erilaiset käytännön syyt ovat johtaneet kansalaisuuden vaihtamiseen.

"No se oli aika paljon käytännön asia, kun näytti ensinnäkin, että mä jään Suomeen. Meillä on perhettä, mä halusin, että perheen kaikki jäsenet on sama passi. Silloin Euroopan tilannehan oli vähän jännittynyt silloin vielä ja ajateltiin, että jos tulee joku sota tai Suomi valloitetaan, neukut valloittaa Suomen - silloin sitä pidettiin mahdollisena- ja mä joudun niin kun eri leiriin kuin perhe. Se on historiassa kautta historian aikana ollut, että maan eri kansalaiset, vaikka ne olis sama perhe, niitä erotettiin ja pantiin eri vankileiriin. Ja mut se oli yks näkökohta, mutta toinen oli sitten ihan työn saanti, työlupien saanti. Ja niin se työlupa asia oli yks hyvin tärkeä ja koska mulla ei ollut sillä tavalla kansallisuusaatteita, mä ajattelin ei se Saksan passin menettäminen ole mitään vaikeaa."

Osalle haastatelluista oman kansalaisuuden pitämällä ei kuitenkaan ole mitään erityistä merkitystä. Koska Saksan kansalaisuudesta ei ole koettu olevan haittaakaan Suomessa, sitä ei ole nähty tarpeelliseksi vaihtaa Suomen kansalaisuuteen. Saksan kansalaisuudesta on katsottu olevan enemmän hyötyä esimerkiksi muualla Euroopassa ja vierailuilla Saksassa.

Osalla suomensaksalaisista on myös selvä tunneside kansalaisuuteensa, vaikka omasta kansalaisuudesta ei välttämättä osatakaan olla ylpeitä. Kansalaisuuteen liitetään käsityksiä omasta kulttuuriperinteestä ja kasvatuksesta, joita saksalainen passi omalla tavallaan symboloi.

"Että mä en voi kuvitella vaihtaa sitä, kun kuitenkin ei voi niin sisäistää sitä suomalaista mentaliteettia tai oloa, että must se olis hyvin vieras ajatus vaihtaa passia."(N23916)

Saksalaiset eivät koe itseään enää vahvasti saksalaisiksi, mutta eivät toisaalta myöskään suomalaisiksi. Mieluiten he puhuvat itsestään eurooppalaisina tai "maailman kansalaisina". Suomalaisena he eivät voi pitää itseään huolimatta useita vuosikymmeniä kestäneestä oleskelusta Suomessa, sillä monet kokevat itseltään puuttuvan ratkaisevan lapsuuden ajan sosialisoinnin suomalaisen yhteiskuntaan ja kulttuuriin.

"Niin minun mielestä lapsuus puuttuu täällä. Se on yksi asia mikä puuttuu ja se aukko jää koko ajan. Mä huomasin sen, mitä pitempi mä olen täällä, sen enemmän mä huomasin." (N35024)

Suomensaksalaiset puhuvat myös tietystä mentaliteettierosta suomalaisten ja saksalaisten välillä, minkä vuoksi saksalaiset eivät koskaan voi tuntea itseään suhteessaan suomalaisiin täysin samalaisina. Saksalaiset uskovat myös, että tätä mentaliteettieroa ei voi koskaan ylittää, ja näin ollen

heillä säilyy erilaisuuden tunne suhteessa suomalaisiin. Saksalaiset tulevat tuntemaan itsensä ulkomaalaisiksi ja aina vähän ulkopuolisiksi Suomessa.

"Joo kyllä mulla on aina se tunne, että olen ulkomaalainen. Minä en ole aina mukana ja se on hyvin vaikea juttu, koska se on hyvin tärkeä olla yhteiskunta mukana, että sinä kuulut sinne. Minä kuulun täällä perheeseen ja minun ystäville... Ja kun minä olen Saksassa mulla on heti sellainen tunne, että minä kuulun sinne. Mutta kyllä usein, ei joka päivä... minä en mieti sitä joka päivä, mutta kyllä tiedän minä en ole suomalainen ja minä ei tule suomalaiseksi." (N114211)

Joukossa oli myös poikkeuksia, joiden kohdalla voi puhua lähes täydellisestä sulautumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin.

"Sanon aina, että isänmaa on aina isänmaa, ja mä en koskaan voi sanoa siihenkään aikaan kun puhuttiin hyvin yleisesti lapinpolttajista ja niin pois päin, niin en minä koskaan sitä kieltänyt, että Saksa on minun isänmaani, mutta nyt nykyään olen jo kymmeniä vuosia sanonut, että kotimaani on Suomi. Olen mielestäni mieleltäni ja kieleltäni suomalainen, vaikka mulla on edelleenkin Saksan passi. En ole vaihtanut." (M076542)

V JOHTOPÄÄTÖKSET

Saksalaiset ovat löytäneet hyvin paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomensaksalaisten sopeutuminen vastaa yleisesti akkulturaation integraatiotasoa. He osallistuvat ilman suurempia ongelmia valtakulttuurin yhteiskunta- ja kulttuurielämään säilyttäen samanaikaisesti kosketuksen omaan alkuperäiskulttuuriin. Näin voidaan siis todeta ryhmätasolla ja loppupäätelmä tuskin yllättää. Siirtolaisten sopeutumista tarkastelevien tutkimusten perusteella näyttäisi siltä, että integraatio on hyvin yleinen akkulturaation taso, kun siirtolaisten ja valtaryhmän kulttuurit ovat lähellä toisiinsa: toisin sanoen, kun niiden interetniset ja kulttuuriekologiset välimatkat eivät ole kovin suuria.

Toteamalla saksalaisten integroituneen hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan, ei kerrota kovin paljoa heidän sopeutumisestaan. Suomessa jo pitempään asuneiden ja integroituneiden siirtolaisten tarkastelussa eivät tule kovin hyvin esille kulttuurien väliset hankauskohdat, koska niihin on jo jossain määrin sopeuduttu pitkän oleskelun aikana. Tutkimusajankohtana ei näin ollen muisteta enää suurimpia vaikeuksia tuottaneita asioita. Saksasta Suomeen integroituneet siirtolaiset kohtaavat kulttuurieroja edelleen arkielämässä päivittäin. Kulttuurierot eivät ole kuitenkaan niin merkittäviä, että niistä seuraisi esimerkiksi siirtolaisen marginalisoituminen tai isoitoituminen. Suomensaksalaiset kertovat myös Saksaan takaisin muuttaneista saksalaisista, joilla paluun syynä on ollut viihtymättömyys Suomessa. Maasta poismuutto onkin usein tällaisten sopeutumattomien siirtolaisten kohtalona tai vaihtoehtona, varsinkin saksalaisten kaltaisilla tavoitemuuttajilla, joilla paluu kotimaahan on täysin mahdollista. Luultavasti näiden paluumuuttajien avulla saataisiin jonkin verran toisenlainen kuva siitä, mitä on olla saksalainen Suomessa.

Saksalaisten sopeutuminen Suomeen on tapahtunut vaiheittain. Tämän tutkimuksen saksalaisilla ovat eri akkulturaatiotasot vaihdelleet sopeutumisprosessin aikana. Esimerkiksi siinä vaiheessa, kun suomen kieltä ei ole vielä hallittu, saksalainen on saattanut tuntea itsensä hyvinkin ulkopuoliseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Saksalaisen elämä on saattanut muistuttaa isoitoituneen siirtolaisen elämää, jossa siirtolaisen etninen lojaalisuus suuntautuu kokonaan oman etnisen arvomaailman vaalimiseen. Samalla hän eristyy ympäröivästä yhteiskunnasta. Joillakin suomensaksalaisilla on ollut vaiheita, jolloin he eivät ole halunneet olla missään tekemisissä synnyinmaansa ja sen jäsenten kanssa. Saksalainen on suuntautunut kohti suomalaisuutta tavoitteena täydellinen sulautu-

minen uuteen yhteiskuntaan ja sen kulttuuriin. Kuitenkaan tämän aineiston perusteella ei voida vetää kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä sopeutumisprosessista ja sen eri vaiheista, koska aineisto koostuu enimmäkseen tutkimushetkellä pinnalla olleista kokemuksista ja tuntemuksista. Parhaiten tämä aineisto soveltuukin siirtolaisten sopeutumisen tarkasteluun, eikä niinkään siihen millainen tämä sopeutumisprosessi on.

Jos saksalaisten sopeutumista tarkastelee ainoastaan Berryn akkulturaatiomallin perusteella, kuva sopeutumisesta jää kovin pinnalliseksi. Malli näyttäisi olevan aivan liian karkea kulttuurisesti toisi-
aan lähellä olevien ryhmien tarkasteluun. Moniulotteisemman kuvan saamiseksi saksalaisten so-
peutumista onkin tarkasteltu lähemmin elämän eri osa-alueilla, suurin piirtein samoilla alueille,
joilla Gordonin mukaan tapahtuu assimilaatio siirtolaisen sopeutuessa uuteen yhteiskuntaan ja
kulttuuriin. Suomensaksalaisten osalta ei voida yleisesti puhua assimilaatiosta, eikä mallin käytössä
olekaan ollut tarkoituksena selvittää, ovatko saksalaiset sulautuneet täysin suomalaiseen
yhteiskuntaan. Mallin avulla on ensi sijassa soveltaen jäsenneily ja tarkasteltu siirtolaisten elämää.
Eri elämänalueita on tarkasteltu siitä lähtökohdasta, mitkä asiat toimivat siirtolaisen sopeutumista
edistävasti ja mitkä estävästi.

Jo saksalaisten lähtökohdat ovat olleet sopeutumista tukevia. Yleensä siirtolaiseksi on lähdetty
omasta vapaasta tahdosta ammatillisten, parisuhteeseen tai seikkailun haluun liittyvien syiden
vuoksi. Saksalaisten kohdalla voidaan puhua tavoitemuuttajista, koska heillä on ollut tietoinen, itse
asetettu tavoite ulkomaille muutettaessa. Tavoitteena on saattanut olla esimerkiksi tutustuminen
uuteen kulttuuriin ja erilaiseen elämäntapaan tai mahdollisuus olla yhdessä tulevan puolison
kanssa. Suomessa olemiselle on aina ollut myös vaihtoehto: elämän jatkaminen Saksassa tai jossain
muussa maassa. Suomen päätyminen uudeksi kotimaaksi ei useinkaan ole ollut selkeä tietoinen
valinta vaan Suomeen on ajauduttu sattumalta. Tämä on antanut sopeutumisprosessille omat läh-
tökohtansa, koska maa on ollut saapujalle melko tuntematon. Esimerkiksi Suomen luonnonolosuhteet
ovat olleet saksalaisille sekä ihastuksen että vihastuksen kohde. Äärimmäisyydestä toiseen
muuttuvat luonnonolosuhteet ovat siten vaatineet myös erityistä sopeutumista yhteiskunnallisten
olojen ja kulttuurin lisäksi. Luonteenomaista saksalaisille on ulkomailta asumisen ja elämisen ko-
keminen seikkailuna ja suurena haasteena. Tämä näkyy juuri siinä, että Suomeen on muutettu il-
man suomen kielen taitoa luottaen kulttuurien samanlaisuuteen.

Gordonin mukaan kulttuurinen assimilaatio tapahtuu aina ensimmäisenä ryhmien kohdatessa. Kulttuuriset tekijät voivat vaikuttaa hyvin voimakkaasti siirtolaisen elämään. Suurimmat sopeutumisen esteet löytyvät myös saksalaisten kohdalla kulttuuriselta tasolta. Vaikeinta saksalaisten onkin ollut tottua pieniin kulttuurisiin eroihin, vaikka periaatteessa Suomen ja Saksan väliset kulttuuri-ekologiset ja interetniset välimatkat eivät ole suuria. Yleensä mitä suurempia nämä erot ovat sitä vaikeampaa on sopeutuminen.

Sopeutumisen kannalta on merkittävää, että suomensaksalaiset ovat oppineet hyvin suomen kielen. Kielestä olisi voinut tulla akkulturaatiota estävä tekijä, sillä suomensaksalaiset eivät ole osanneet oikeastaan lainkaan suomen kieltä maahan tullessaan. Kieli on opittu käytännön arkielämässä vähitellen. Kielen oppimiseen on vaikuttanut saksalaisten voimakas motivaatio oppia kieltä, mikä varmasti on tyypillistä juuri saksalaisten kaltaisille tavoitemuuttajille. Saksalaisten preferenssit oman kulttuurin suuntaan näkyvät kuitenkin sillä tavoin, että omalla alkuperäisellä kielellä on säilynyt vahva asema saksalaisten elämässä huolimatta lukuisista Suomessa vietetyistä vuosista.

Erilaisista arvoista ja käsityksistä saksalaisia ovat eniten ihmetyttäneet erot perhekäsityksissä ja perheen tehtävissä. Tähän samaan liittyvät käsitykset miesten ja naisten rooleista, joihin myös ympäröivä yhteiskunta vaikuttaa omalla toiminnallaan. Jos perheessä on pieniä lapsia, saksalaiset pitävät tärkeänä, että äiti hoitaa lapset kotona ja vanhemmat näin kantavat vastuunsa lasten kasvatuksesta. Saksalaisen näkemyksen mukaan perheen uusintamisen tehtävä on jollakin tavalla hämärytynyt suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomessa kasvatustehtävää on siirretty enemmän yhteiskunnallisten instituutioiden kuten päivähoitojärjestelmän ja koulun tehtäväksi. Tämän kaltaisesta perheen avoimuudesta huolimatta saksalaiset pitävät suomalaista perhettä ulkopuolisilta suljettuna instituutiona.

Suomalaisessa arvomaailmassa saksalaiset kokevat jäävänsä yksin omien käsitystensä kanssa. Esi-merkiksi kotiäidin arvostus ja äitiä tukevat verkostot koetaan riittämättömiksi. Saksalaiset eivät ole sisäistäneet suomalaisen perhejärjestelmän tapoja ja arvoja, vaan he noudattavat hyvin pitkälle omia käsityksiään siitä, mikä on perheen tehtävä ja millainen on lasten kannalta hyvä perhe. Tässä suhteessa saksalaiset toimivatkin integroituneen siirtolaisen tavoin. Tuomi-Nikulan (1989, 15) mukaan integroitunut siirtolainen hyväksyy valtakulttuurin, mutta pitää samaan aikaan omaa etnistä kulttuuria valtakulttuuria parempana. Tällaista kulttuurien arvottamista näkyy saksalaisten koh-

dalla juuri perheen arvostuskysymyksessä: oman saksalaisen kulttuurin perhearvoja pidetään suomalaisia parempana. Oman kulttuurin arvot on sisäistetty lapsuuden ajan sosialisatiossa ja ne vaikuttavat, vaikka valtakulttuuri hyväksyttäisiinkin. Kysymys on lähinnä sellaisista kulttuurisista eroista, jotka eivät johda suureen konfliktiin. Saksalainen voi toteuttaa oman kulttuurinsa mukaisia arvoja ja tapoja niiden olematta suuressa ristiriidassa valtakulttuurin tapoja vastaan.

Muita kulttuuriseen sopeutumiseen liittyviä ongelmia ovat esimerkiksi erot kanssakäymistä ohjaavissa säännöissä. Sopeutuminen edellyttää kulttuurierojen tiedostamista ja tietoista pyrkimistä niiden ylittämiseen. Erot näkyvät esimerkiksi normaalissa perhe-elämässä ja työelämässä. Saksalaisten on ollut vaikea tottua suomalaisten hienotunteisuuteen, varovaisuuteen ja negatiiviseen kohteliaisuuteen kommunikaatiotilanteessa. Suomalainen välttää erityisesti toisen loukkaamista; asioista ei puhuta saksalaiseen tapaan suoraan. Nämä ovat sellaisia kulttuurisia tapoja, joihin siirtolaisen on sopeuduttava ja joita hänen tulee myös noudattaa, jotta kommunikointi onnistuisi ilman konfliktia eri ryhmien välillä.

Gordonin mallin mukaisesti saksalaiset ovat sopeutuneet rakenteellisesti hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan. He ovat päässeet sisään työelämään ja erilaisiin järjestöihin. Suomensaksalaisten työtehtävät eivät välttämättä vastaa heidän koulutustaan: miehet työskentelevät usein omalla alallaan mutta koulutustaan paremmissa tehtävissä, sen sijaan naisilla työ voi olla hyvinkin kaukana koulutuksesta. Saksalaisten kohdalla ei kuitenkaan voida puhua siirtolaisuuden aiheuttamasta sosio-ekonomisen statuksen laskusta. Sosio-ekonominen status on myös voinut toimia sopeutumista edistävänä tekijänä, koska se on mahdollistanut erilaisten taloudellisten etujen saavuttamisen. Nämä saavutetut edut ja omaisuus kuten asunto, kesämökki ja maapalsta ovat sitoneet omalta osaltaan saksalaisia Suomeen.

Saksalaiset ovat myös onnistuneet luomaan kontakteja valtaväestöön eli suomalaisiin. Kontakteja voi olla runsaasti, mutta ne eivät välttämättä ole kovin syviä. Kontaktien puute ei siis ole ollut suoranaista akkulturaatioesteenä, mutta kontaktien laatu on sen sijaan saattanut vaikuttaa sopeutumista hidastavasti. Kontaktien luomista ja ylläpitämistä ovat vaikeuttaneet erilaiset kulttuuriset erot esimerkiksi siinä, miten tutustutaan ja ylläpidetään ystävyyttä. Saksalaisten ja suomalaisten ystävyyskäsite eroaa intensiteetiltään: saksalaiset tapaavat ystäviään useammin kuin suomalaiset ja tästä johtuen saksalaiset eivät koe suomalaisten ystävyyttä kovin syvällisenä.

Saksalaiset ovat luoneet suhteita valtaväestöön alusta lähtien niin, että aviollinen assimilaatio on tapahtunut jo lyhyen maassa oleskelun jälkeen. Puolisot on pääasiassa löydetty valtaväestön joukosta. Suomalainen aviopuoliso on voitu tavata myös Saksassa. Tällaisissa tapauksissa parisuhde onkin ollut syynä Suomeen muuttoon. Aviollisen assimilaation avulla on myös saatu kontakteja muihin suomalaisiin, tutustumalla puolison ystäviin ja sukulaisiin.

Saksalaiset eivät myöskään koe suoranaista syrjintää valtaväestön suunnalta, vaikka etukäteen olisi saattanut olettaa, että Saksan historian vaikutus olisi näkynyt voimakkaammin suomalaisten suhtautumisessa saksalaisiin. Vaikka saksalaisiin yhdistetään helposti heidän kansakuntaansa liittyviä stereotyyppisiä käsityksiä ja vaikka tutkimukseen osallistuneilla saksalaisilla onkin konkreettisia kokemuksia natsi-aikaan liittyvistä nimittelyistä, käsitykset ja ennakkoluulot eivät ole johtaneet suoranaiseen syrjintään. Saksalaisilla on enemmän kokemuksia yltiöpositiivisesta suhtautumisesta. Saksalaisten voidaankin katsoa olevan positiivisen diskriminaation kohteena: heitä arvostetaan jopa enemmän kuin suomalaisia. Lisäksi suomalaisten ja saksalaisten välillä ei esiinny arvo- ja valtakonflikteja. Tämä saattaa juontaa juurensa siitä, että saksalaiset ovat muuttaneet Suomeen yksilöinä. Tällaisten siirtolaisten keskuudessa järjestäytyminen on vähäistä. Sen sijaan ryhminä muuttaneet suuremmat vähemmistöt vaativat helpommin omien erikoispiirteidensä huomioon ottamista myös yhteiskunnallisella tasolla (Brady 1990, 14).

Tutkimuksen toisena pääteemana on ollut tarkastella etnisen ryhmän merkitystä saksalaisille Suomessa. Suomensaksalaisilla on yleensä jonkin verran kontakteja toisiinsa, mutta useimpien kohdalla voidaan puhua jopa hyvin vähäisistä kontakteista. Suomessa on voitu asua vuosia ilman kontakteja oman ryhmän jäseniin. Näin ollen suomensaksalaisilla ei ole ollut tukenaan vahvaa saksalaista yhteisöä tai ryhmää sopeutumisprosessissaan. Saksalaiset kertovat kuitenkin kaivanneensa kontakteja toisiinsa erilaisissa elämäntilanteissa: nuoret äidit ovat kaivanneet tukea kasvattaessaan lapsiaan suomalaisen arkielämän puitteissa; toiset ovat saattaneet hakea tukea saksalaisista ikääntymisen myötä ja oman saksalaisen identiteetin kadottamisen pelossa.

Lisäksi saksalaisilla ei ole Suomessa sellaista järjestäytyntä yhteistoimintaa, jonka tarkoituksena on ensisijaisesti toimia kyseisen vähemmistön etujen puolustajana ja kulttuurin ylläpitäjänä. Suomessa toimii saksalaisten perustamia ystävyysseuroja ja -yhdistyksiä. Toiminta ei ole kuitenkaan

suunnattu vain suomensaksalaisille, vaan kaikille saksalaisen kulttuurin ystäville. Näin ollen yhdistysten jäsenistä on suuri osa suomalaisia. Yhdistyksistä ei ole tämän vuoksi muodostunut saksalaisten etujärjestöä. Yhdistykset eivät myöskään tavoita kaikkia saksalaisia.

Edelliseen viitaten on perusteltua pohtia, voidaanko suomensaksalaisista puhua etnisenä ryhmänä. Yhtenä ehtona etniselle ryhmälle on, että ryhmä on joukko ihmisiä, joilla on kulttuurisia, kielellisiä tai rodullisia erikoispiirteitä. Tämä ehto täyttyy saksalaisten kohdalla: he edustavat saksalaista kulttuuria ja puhuvat samaa äidinkieltä. Saksalaisilla on vahva suhde alkuperäiskieleensä ja se omalta osaltaan yhdistää saksalaisia toisiinsa. Allardt ja Starck (1981, 40) ovat kuitenkin todenneet, että esimerkiksi pohjoismaissa asuvat ranskalaiset ja englantilaiset eivät muodosta etnisiä ryhmiä, sillä heidän ryhmänsä eivät etsi paikkaansa asuinmaidensa sosiaalisessa tai poliittisessa organisaatiossa. Itsetehdyt luokittelut, polveutuminen ja oma kieli ovat näiden kieliryhmien jäsenille ominaisia, mutta nämä ominaisuudet eivät vielä tee kieliryhmästä etnistä ryhmää. Joukoista yhteiskunnan jäseniä tulee etninen ryhmä vasta sitten kun joukolla on vuorovaikutusta säätelevä sosiaalinen organisaatio. Suomessa asuvilla saksalaisilla ei ole sellaista organisaatiota, joka ajaisi ennen kaikkea ryhmän asioita ja etua. Saksalaiset eivät myöskään samasta itseään vahvasti saksalaisiksi tai eivät halua samastaa.

Saksalaisten kohdalla olisikin osuvampaa puhua etnisestä kategoriasta. Sosiologisen määritelmän mukaan etnisen ryhmän jäsenyys edellyttää vuorovaikutusta ja jonkinasteista yhtenäisyyttä, kun taas nimellisiin kategorioihin ihmiset asetetaan tiettyjen piirteiden tai ominaisuuksien pohjalta. Tällaisia ominaisuuksia voivat olla muun muassa kansallinen alkuperä, uskonto ja kieli. Pelkästään perityt tavat eivät ole riittäviä ryhmän jäsenyyteen. (Brady 1990, 9.)

Etnisen ryhmän ongelmaan liittyy läheisesti kysymys etnisestä identiteetistä. Etnisellä identiteetillä tarkoitetaan samastumista etniseen ryhmään. Edellä on todettu, että suomensaksalaisten kohdalla ei ole paikallaan puhua etnisestä ryhmästä, sillä määritelmän ehdot eivät täyty aukottomasti edes ryhmään samastumisen kohdalla. Vaikka saksalaiset eivät yleisesti ottaen samasta tai eivät halua samastaa itseään juuri saksalaisiksi, heidän etninen identiteettinsä on kuitenkin erityisen tarkastelun arvoinen.

Etnisessä identiteetissä on kysymys samastumisesta sellaisiin, jotka ovat samaa alkuperää ja jotka jakavat samanlaisia kulttuuriin liittyviä tapoja ja arvoja. Saksalaisilla näyttäisi liittyvän tähän samastumiseen paljon ristiriitaisia tunteita. Saksalaisuutta ei haluta korostaa, mutta kuitenkin siitä tunnetaan jonkinlaista ylpeyttä. Historialliset tekijät näyttävät vaikuttaneen voimakkaasti siihen, millaiseksi saksalaisten käsitys omasta kansallisuudestaan ja alkuperästään on muodostunut. Saksalaisilla ei ole kansallisia tai isänmaallisia tunteita synnyinmaataan kohtaan. Näin ollen omaa alkuperää kansallisessa mielessä ei haluta korostaa. Saksalaisilla on kuitenkin synnyinmaahansa liittyviä myönteisiä tunteita, vaikka niitä ei pidetäkään nationalistisina tai isänmaallisina tuntemuksina. Saksaan liittyvät positiiviset tunteet perustuvat maan taloudelliseen menestykseen ja edistyksellisuuteen.

Suomensaksalaiset tekevät selvän eron sen välillä, mikä liittyy Saksaan kansakuntana ja mikä taas saksalaiseen kulttuuriin. Suomensaksalaisia näyttäisikin enemmän yhdistävän toisiinsa tietoisuus siitä, että he ovat saman kulttuuriryhmän jäseniä kuin se, että he ovat alun perin kuuluneet tiettyyn kansallisuuteen. Toisin sanoen heidän kulttuuri-identiteettinsä on vahva, mikä ilmenee myönteisenä suhteena saksalaiseen kulttuuriin. Omaa kulttuuria ja perinteitä halutaan pitää yllä. Varsinkin naiset kokevat saksalaisen kulttuurin, perinteet ja äidinkielen tärkeiksi itselleen. He myös haluavat, että tämä osa saksalaisuutta välittyy seuraaville sukupolville.

Saksalaiset ovat kaivanneet oman heikentyneen saksalaisen identiteetin vahvistamista siirtolaisuusajan pidentyessä. Tämä identiteetin säilyttäminen ja vahvistaminen edellyttää identiteettikanavia: muun muassa sellaisia instituutioita, informaatiolähteitä, fyysisen kulttuurin elementtejä ja henkilöitä, jotka vahvistavat yksilön tietoisuutta omasta etnisestä identiteetistä. Saksalaiselle identiteetille näyttäisi tärkein viiteryhmä olevan Saksassa asuvat sukulaiset ja ystävät. Saksalaista identiteettiä vahvistetaan suhteilla saksalaisiin ystäviin ja sukulaisiin sekä jokavuotisilla vierailuilla Saksaan. Identiteettiä vahvistavat omalta osaltaan myös saksalaiset tv-ohjelmat ja -kanavat sekä sanomalehdet.

Kun saksalaisten etninen identiteetti halutaan määrittellä, tehtävään soveltuvat parhaiten Alban symbolinen ja Isajiwin ideologinen etnisyys. Kummassakaan tapauksessa etnisyys ei ole määrävässä asemassa siirtolaisen elämässä, mutta etnistä taustaa ei kuitenkaan ole hylätty täysin. Etnisyyttä ei osoiteta Isajiwin määrittämisen objektiivisen ilmentämisen tavoin osallistumalla etnisiin

kulttuurisiin aktiviteetteihin, vaan etnisestä perinnöstä toteutetaan vain joitakin osia, joilla on erityinen symbolinen arvo yksilölle. Suomensaksalaisille tällaista symbolista arvoa on saksalaisella kulttuuriperinteellä, kielellä ja arvomaailmalla.

LÄHTEET

Alba, Richard D.. *Ethnic Identity: The Transformation of White America*. Yale University Press. New Haven and London 1990.

Allardt, Erik & Starck, Cristian. *Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta*. WSOY. Juva 1981.

Anttonen, Marjut. *Suomalaissiirtolaisten akkulturoituminen Pohjois-Norjassa*. Jyväskylän yliopisto, Etnologian laitos. Tutkimuksia 18, Jyväskylä 1984.

Banton, Michael. *Modelling ethnic and national relations*. *Ethnic and Racial Studies*. Volume 17 No 1, 1994.

Bash, Harry H: *Sociology, Race and Ethnicity. A Critique of American Ideological Intrusions upon Sociological Theory*. Gordon and Breach, London 1979.

Barth, Fredrik. Introduction. Teoksessa Barth, Fredrik (toim.) *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Universitetsforlaget. Oslo 1969.

Bell, Daniel. *Ethnicity and Social Change*. Teoksessa Glazer, Nathan & Moynihan, Daniel. *Ethnicity, Theory and Experience*. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts 1975.

Berry, John. *Acculturation as Varieties of Adaption*. Teoksessa Padilla Amando (ed.), *Acculturation, Theory, Models and some new Findings*. Westview Press, Boulder, 1980.

Brady, Paul. *Some Essays on Assimilation and Ethnicity, a Supplement to Brady P: Americans in Sweden*. Research Reports from the Department of Sosiology Uppsala University. Vol 1990:2.

Carsten, Karl. *Vorwort im Suche nach Deutschland. Nationale Identität und die Deutschlandpolitik*. Karl Lamers (Hrsg:) Europa Union Verlag, Bonn 1983.

De Vos, George. *Ethnic Pluralism: Conflict and Accommodation*. Teoksessa De Vos (toim.) *Ethnic identity: Cultural Continuities and Change*. Palo Alto, California 1975.

De Vos, George & Romanucci-Ross, Lola: *Ethnicity: Vessel of Meaning and Emblem Of Contrast*. Teoksessa De Vos (toim.) *Ethnic identity: Cultural Continuities and Change*. Palo Alto, California 1975.

Dobler-Mikola, Anja. *Suomalaiset Sveitsissä. "Ei-syrjityn" vähemmistön sosiokulttuurinen sopeutuminen Keski-Euroopassa*. 1. osa. *Siirtolaisuus* (1) 1988.

Dobler-Mikola, Anja: *Suomalaiset Sveitsissä. "Ei-syrjityn" vähemmistön sosiokulttuurinen sopeutuminen Keski-Euroopassa*. 2. osa. *Siirtolaisuus* (2) 1988.

Domander, Minna. *Siirtolaisuus- ja pakolaistutkimus Suomessa 1980-1993*. Typopress Oy. Turku 1993.

Epstein, A.L.. *Ethos and Identity, Three studies in Ethnicity*, Tavistock publications, London 1978.

Gordon, Milton M.. *Human Nature, Class, and Ethnicity*. Oxford University Press. New York 1978.

Hietala, Marjatta. *Katsaus saksalais-suomalaisiin kulttuurisuhteisiin*. Teoksessa *Kansallisuuskysymyksiä ja rotuasenteita*. toim. Kemiläinen Aira. Jyväskylän yliopiston historian laitos, Yleisen historian tutkimuksia 6, Jyväskylä 1986.

Horowitz, Donald L.. *Ethnic Identity*. Teoksessa Glazer, Nathan & Moynihan, Daniel. *Ethnicity, Theory and Experience*. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts 1975.

Isajiw, Wsevoid W.. *Ethnic-Identity Retention*. Teoksessa Breton, Raymond, Isajiw Wsevoid W., Kalbach, Warren E. & Reitz, Jeffrey G. (ed.). *Ethnic Identity and Equality. Varieties of Experience in a Canadian City*. University of Toronto Press 1990.

Jaakkola, Magdalena. Ruotsinsuomalaisten etninen järjestäytyminen, Siirtolaistutkimuksia A 12, Siirtolaisinstituutti, Koteva Oy, Turku 1983.

Jaakkola Magdalena. Finnish immigrants in Sweden: Networks and Life Styles. Research group for Comparative Sociology, University of Helsinki. Research Reports 30, Helsinki 1983.

Jaakkola, Magdalena: Suomen ulkomaalaiset. Perhe, työ ja tulot. Työpoliittinen tutkimus 15, Työministeriö, VAPK-kustannus, Helsinki 1991.

Komiteamietintö 1994:5. Suomen pakolais- ja siirtolaisuuspolitiikan periaatteet. Pakolais- ja siirtolaisasiain neuvottelukunnan mietintö I. Valtion Painatuskeskus Oy, Helsinki 1990.

Lamers, Karl. Zivilisationkritik, Identitätssuche und die Deutschlandpolitik im Suche nach Deutschland. Nationale Identität und die Deutschlandpolitik. Karl Lamers (Hrsg.) Europa Union Verlag, Bonn 1983.

Liebkind, Karmela. Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Karmela Liebkind (toim.) Gaudeamus, Hakapaino oy, Helsinki 1994.

Liebkind, Karmela: Me ja muukalaiset - Ryhmäraajat ihmisten suhteissa. Gaudeamus. Helsinki 1988.

Mäkelä Klaus (toim.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki 1990.

Pennanen, Helena. Suomalaisnaiset Hollannissa. Sosiologian pro gradu- tutkielma. Jyväskylän yliopisto 1992.

Rusanen, Soile. Suomalainen kansainvälisessä viestintätilanteessa.. Teoksessa Lehtonen, Jaakko (toim.) Kulttuurien kohtaaminen. Näkökulmia kulttuurienväliseen kanssakäymiseen. Jyväskylän yliopisto, Viestintätieteiden laitoksen julkaisuja no 9, 1993.

Salo-Lee, Liisa. "Teillä on kaunis nappi" - Small talk: tyhjänpuhumista vai mielekästä viestintää? Teoksessa Lehtonen, Jaakko (toim.) Kulttuurien kohtaaminen. Näkökulmia kulttuurienväliseen kanssakäymiseen. Jyväskylän yliopisto, Viestintätieteiden laitoksen julkaisuja no 9, 1993.

Schweitzer, Robert. Lübecker in Finnland. Saksalaisen kulttuurin edistämissäätiön julkaisuja. Schmidt-Römhild, Lübeck 1991.

Snyder, Lous. Roots of the German Nationalism. Indiana University Press. Bloomington/London 1978.

Thompson Richard H.. Theories of Ethnicity. A Critical Appraisal. Greenwood Press. Connecticut 1989.

Tuomi-Nikula, Outi. Saksansuomalaiset. Suomi 148. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Mänttä 1989.

Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 1994. Väestö 1996:6. SVT. Tilastokeskus 1996 Helsinki.

Veen Hans-Joachim & Zelle Carsten. National Identity and Political Priorities in Eastern and Western Germany. German Politics, Vol. 4, No. 1, 1995, Frank Cass, London.

Vierhaus, Rudolf. Historische Entwicklungslinien deutscher Identität. Teoksessa Die Frage nach der deutschen Identität. Darmstadt 1985.

Väestörakenne 1992. Väestö 1993:11. SVT. Tilastokeskus, Helsinki 1993.

Väestörakenne 1995. Väestö 1996:6. SVT. Tilastokeskus, Helsinki 1996.